

SZÍNTER

Módszertani folyóirat

magyar nyelv és irodalom ■ történelem ■ rajz és vizuális kultúra
ének-zene ■ mozgóképkultúra és médiaismeret

MOZAIK

13
Rémek
a 20. században
Egy történelemórai
feldolgozásjavaslat

25
Vámpírok és
rémek vonzásában
A vámpírtörténetek
pszichológiai megközelítése

43
A gonosz
elűzése
A néphagyomány eszközei
a félelmek leküzdésére

Rémek, diktátorok, nagy emberek

Mozaik Digitális Oktatás – Otthoni tanuláshoz

mozaWeb.hu

Web-tankönyvek extra tartalmakkal

A mozaikos tankönyvekben található kódot a www.mozaWeb.hu honlapon aktiválva a tanév során elérhető a tankönyv internetes változata a hozzá tartozó **extra tartalmakkal, eszközökkel és játékokkal együtt.**

mozaWeb
kód

MS-3186 www.tkr.hu: GDBI-PJWF-XXYH-FAJR

interaktív
3D-modellek

érdekes
videófilmek

mesék, dalok
zeneművek

interaktív
feladatok

AZ ÉV HONLAPJA
2012

Tekintse meg a digitális fejlesztéseinket bemutató videónkat a mozaWeben vagy a www.mozaik.info.hu oldalon.

KEDVES KOLLÉGÁK!

Folyóiratunk első száma a hagyomány és modernitás kérdéskörét járta körbe a humán tárgyak módszertani megújulásának tükrében. Második, tematikus számunk ismét segítséget kíván nyújtani az általános és középiskolás órák színesebbé tételéhez, ötleteket ad a különböző korosztályok szemléletének alakításához.

E számunk témája: rémek, diktátorok, nagymeberek az irodalomban, a történelemben és a művészetekben.

Szerzőink széles spektrumon mozgatták ezt a nagyszabású, különböző korszakokban újra és újra felbukkanó problémát. Foglalkozunk a témánkhöz kapcsolódó félelemérzet pszichológiai alapú elemzésével, azzal, hogy egy regénybeli kisfiú hogyan képes ezekkel az alapérzelmekkel szembeszállni, miként őrzik a népi hagyományok a szörnyek elpusztításának rítusát, milyen diktatórikus történelmi mintázatokkal találkozunk

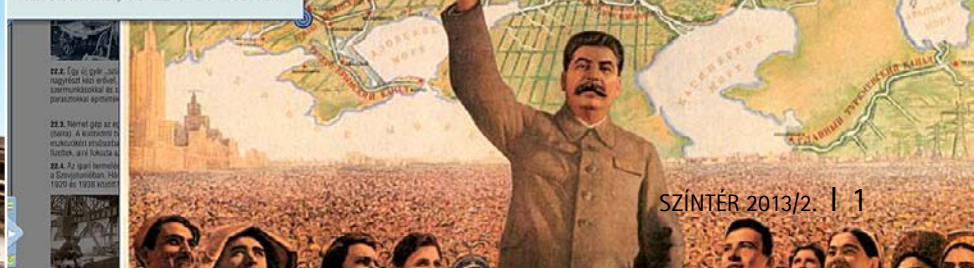
a történelemben, s hogyan bukkan fel a nagyember alakja a zeneművészetben. Mindezt természetesen az órai munkához igazított konkrét óratervek segítő szándékával tesszük.

Reméljük, hasznos módszertani tanácsokkal tudunk szolgálni minden humán szakos kollégának. Jó munkát, alkotókedvet és türelmet kívánok mindenkinek!

Erdélyi Eszter

Ki mer először leülni?
1938-ban egy moszkvai kerületi pártgyűlésen új párttitkárt választottak a letartóztatott korábbi helyett. A hosszú gyűlés Sztálin éltetésével fejeződött be. Az egész terem állva tapsolt és éljenzett. Senki nem merte abbagyni az ünneplést... Végül 11 perc után az egyik gyár igazgatója leült. Még aznap letartóztatták, és tíz évre ítélték...

Szerkesztőség:

Vezetőszerkesztő: Erdélyi Eszter

Tantárgyfelelős szerkesztők:

Andóczy Balog József, Kiszin Miklós,
Pacz Mária, Szabó Erika

Kiadói szerkesztő: Fodor Zsuzsa

Anyanyelvi lektor: Varró Sándor

Borítótér: Szőke András

Fotók: Török Ildikó; képügynökségek

Kiadó: MOZAIK Kiadó

6701 Szeged, Pf. 301

Tel.: (62) 470-101, Fax: (62) 554-666

Honlap: www.mozaik.info.hu

E-mail: kiado@mozaik.info.hu

A *Szintérben* megjelenő valamennyi cikket szerzői jog védi. Másolásuk – bármilyen formában – kizárólag a kiadó engedélyével történhet.

A közlésre szánt kéziratokat várjuk a szinter@mozaik.info.hu e-mail címre.

2013/2. szám (2013. november)

Kiadói kód: MS-9111
ISSN 2063-8388

TARTALOM

Diákközelben

Diktátor testközelben

Digitális sztálinizmus

3

A jó, a rossz és a szemüveges kisfiú

Új mítoszok a jó és a rossz tanításához

8

Rémek a 20. században

Egy történelemórai feldolgozásjavaslat

13

„Éjjel angyalok dallamait hallja...”

Halálokok és halálnemek a zenetörténetből

20

Vámpírok és rémek vonzásában

A vámpírtörténetek pszichológiai megközelítése

25

„Egyszer volt, hol nem volt...”

Életünkben nem hiányozhat a mese

29

Zombi-apokalipszis, most

Társadalmi szorongások és horrorfilmek

38

A gonosz elűzése

A néphagyomány eszközei a félelmek leküzdésére

43

Mozaikok

Sokszínű magyaróra

Az érték- és élményközpontú irodalomtanítás lehetőségei az általános iskolában

49

„Jó szóval oktasd, játszani is engedd”

Erkölcstan felsősöknek

52

Történelmi kalandok időben és térben

Az időutazó tanoncoknak szóló munkafüzet születése

56

Érthetően, átélhetően

Megújuló nyelvtanítás

59

■ Molnár László

DIKTÁTOR TESTKÖZELBEN DIGITÁLIS SZTÁLINIZMUS

A 20. század történetének tanításakor eddig is sokszínű forrásanyag állt a pedagógusok rendelkezésére. A digitális taneszközök megjelenésével azonban a repertoár - jelentősen mértékben - tovább bővült. A multimédiás és az interaktív tartalmak segítségével árnyalható a korszak eseményeiről és szereplőiről alkotott kép, élményszerűbbé tehető a tanulási folyamat.

A CAPITE FOETET PISCIS - AVAGY FEJÉTŐL BÚZLIK A HAL

A fenti közmondás akkor is igaz, ha a történelemre vonatkoztatjuk. Ugyanis múltunkat nem csupán a fontos események, hanem a jelentős személyiségek is formálták. A történelem alakítása természetesen jelenthet pozitív és negatív hatást is. Ez utóbbi kategóriába tartoznak a modern kor diktátorai is, akik tevékenységükkel meghatározták egy-egy állam (illetve az ott élő emberek) életének alakulását.

A diktátor kifejezés először az ókori Rómában tűnt fel. Olyan tisztviselőre vonatkozott, akit a köztársaság legfőbb törvényhozó szerve, a szenátus választott meg, ha a szükség úgy kívánta. Vagyis választották, katonai vészhelyzetben. Ráadásul hat hónapos „pályafutása” alatt a tovább funkcionáló testületek és hivatalnokok ellenőrizték tevékenységét. Ezzel szemben a modern kor diktátorai általában katonai puccsal, de semmiképpen sem törvényes úton szerzik meg, majd sajátítják ki a hatalmat. A különbséget

gyakran csak az jelenti közöttük, hogy melyik szélsőséges politikai erő hálála repítette a hatalom csúcsáig őket.

A szélsőbaloldali kommunista diktatúrák egyik 20. századi mintapéldáját Sztálin valósította meg a Szovjetunióban. A grúz származású, az anyakönyvben még Dzsugasvili vezetéknéven szereplő „Acél” végigjárta a korabeli bolsevik politikai ranglétrát. A legfelső fokra 1924-ben, Lenin halála után lépett. A „Szovjetunió atyja” nem kevés kétséget vitt magával a sírba utódjával kapcsolatban.

AETAS SEMPER APORTAT ALIQUID NOVI - AVAGY MINDEN KORSZAK HOZ VALAMI ÚJAT

Sztálin tetteivel nem csupán Lenin aggodalmait igazolta, hanem azt is bebizonyította, hogy az előző szolás nem csak pozitív változásokra vonatkozhat. Ugyanis az 1930-as években a kommunista diktátornak sikerült a hírhedt cári önkényuralmi rendszert is leköröznie – a rémségek tekintetében.

Hatalomra kerülése után Sztálin hozzákezdett az egyszemélyes hatalom kiépítéséhez. Sorra távolította el ellenfeleit, tisztogatásokat vezényelve a politikai és katonai vezetésben. (E tevékenységét a források szerint nem csupán a hatalom utáni vágya, hanem később kiteljesedő üldözési mániája is táplálta.) A gazdaság torzulását eredményező erőltetett iparosítással és kollektivizálással még „csak” közvetve, a besúgórendszer művészi szintre emelésével, a koncepciók perekkel, a tömeges letartóztatásokkal és a Gulag-rendszer működtetésével már közvetlenül is negatív hatást gyakorolt emberek millióinak életére.

A Szovjetunió a rettegés országává vált. A diktátor körül kialakuló személyi kultusz rányomta a bélyegét az emberek mindennapjaira. Az önálló akarat, a szabad véleményalkotás megszűnt létezni. A rendszer borzalmait a második nagy világháború sem enyhítette, hanem inkább tovább fokozta. A dicstelen korszak végére csak Sztálin 1953-as halála tett pontot.

FACTUM FIERI INFECTUM NON POTEST - AVAGY A MEGTÖRTÉNTET MEG NEM TÖRTÉNTTÉ TENNI NEM LEHET

A történelemtanításban rendkívül óvatosan kell bánni azokkal a hírherd személyekkel, akik borzasztó tetteik által kerültek be a krónikákba. Különösen igaz ez azokra a 20. századi szereplőkre, akik tevékenységükkel akár közvetlen hatást is gyakorolhattak a saját, vagy a körülöttünk élők csa-

ládjának életére. Ez nagyfokú felkészültséget, alaposítást és higgadtságot feltételez a tankönyvszerzők, a lektorok és a katedrán álló tanárok részéről is.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy bármit is el kellene hallgatni a történelemből. Azonban az adott korosztály érzelmi és értelmi felkészültségéhez, illetve életkori sajátosságaihoz kell igazítani a tartalmat és a formát. A Mozaik Kiadó 8. osztályos történelemtankönyve külön lecke (és

egy kapcsolódó olvasmány) formájában mutatja be a tanulóknak a sztálini Szovjetunió történelmét. A logikusan felépített, érthető tartalom áttekinthető és sokszínű írásos és képi forrásanyaggal párosul ez esetben is. A mozaBook keretprogram által életre keltett digitális változat pedig további, hatékonyan és rugalmasan alkalmazható eszközöket biztosít a pedagógusoknak a téma elmélyítéséhez és színesítéséhez.

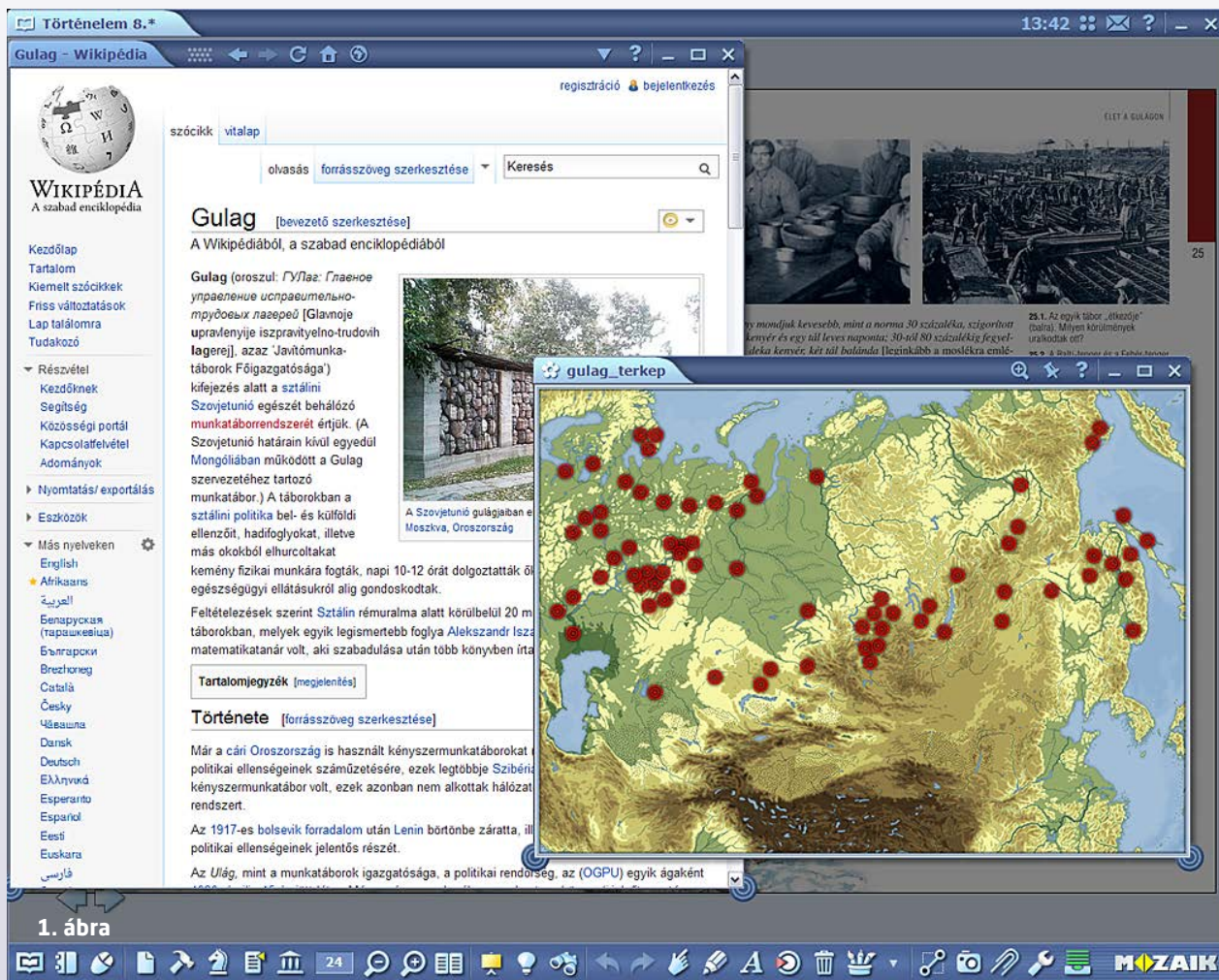
► A digitális tananyag használata

VERBA MOVENT, EXEMPLA TRAHUNT - AVAGY A SZAVAK MEGINDÍTANAK, A PÉLDÁK HÚZNAK

A kerettantervi előírások és a terjedelmi korlátok a szerzők/szerkesztők kezét is megkötik egy-egy lecke összeállításakor a nyomtatott tankönyvek esetében. A digitális kiadványban a „tárhely” sokkal nagyobb, hiszen a kiegészítő forrásokat

tartalmazó fájlok a háttértáron raktározódnak, a könyvben csak egy kis ikon formájában foglalják el helyüket. Így akár olyan térképekkel is bővíthetjük forrásgyűjteményünket, melyek nem szerepelnek a nyomtatott tankönyvben (vagy adott esetben még a történelmi atlaszban sem). **1. ábra**

A keretprogram eszközei segítségével a pedagógus további képekkel színesítheti a rendelkezésre álló

The screenshot shows a desktop environment with several windows. The main window is a document editor titled 'MS-2658 23.o./6'. It contains a text document with a quote from Lenin in 1922. Overlaid on this is a video player window titled 'A sztálini Szovjetunió' showing a black and white video of Lenin and Stalin. A separate text window titled 'Lenin aggodalmai' is also visible, containing a list of concerns about Stalinism.

Lenin aggodalmai

A sztálinista diktatúráról sok vicc született. Ilyen pl. az alábbi.

Lenin haldoklik, és még egyszer utoljára megbeszél mindent utódjával, Sztálinnal.

- Egy dolog miatt aggódom csupán – mondja Lenin. – Mégpedig, hogy fognak-e téged követni az emberek? Mit gondolsz erről, Sztálin elvtárs?
- Fognak, szerintem fognak, Lenin elvtárs.
- Remélem, de biztos lesznek olyanok, akik mégsem.
- Az sem probléma, mert azok majd téged fognak követni, Lenin elvtárs!

2. ábra

Lenin 1922-ben Sztálint jelölte ki utódnak. Halála előtt nem sokkal azonban politikai végrendeletében már komoly aggodalmakat fogalmazott meg vele kapcsolatban. Hogyan jellemezte Lenin Sztálint?

„Sztálin elvtárs, amióta főtitkár lett, mérhetetlen hatalmat összpontosított a kezében, s nem vagyok biztos benne, hogy mindig elég körültekintően tud majd élni ezzel a hatalommal. [...] Úgy gondolom, hogy Sztálin hirtelen természetű és [...] ingerlékenysége végzetes szerepet játszott, no és bosszúvágya is [...] a bosszúvágy általában a lehető legrosszabb következményekhez vezet a politikában. [...] Sztálin túlságosan goromba, és ez a fogyatékosság [...] tőrhetlenné válik a főtitkár tisztségében. Ezért javaslom az elvtársaknak, gondolkozzanak Sztálin áthelyezésének módján, és jelöljenek ki erre a helyre másvalakit, akinek minden egyéből eltekintve csak egy előnye van Sztálin elvtársával szemben, nevezetesen az, hogy türelmesebb, lojálisabb, udvariasabb és figyelmesebb.”

forrásanyagot. Egy egyszerű internetes keresőprogrammal (vagy a mozaBook saját beépített keresőjével) számtalan korabeli fényképet találhatunk, melyekből kiválaszthatjuk és tankönyvünk digitális példányába integrálhatjuk a kívánt képeket. A jövőben bármikor módosíthatjuk „gyűjteményünket” új képek hozzáadásával, vagy korábban rögzített objektumok törlésével, továbbadhatjuk őket kollégáinknak is, akik saját digitális tankönyvükbe másolhatják az általunk már használt tartalmakat.

A forrásanyag bővítése természetesen nem korlátozódik a képek beszurására. Bármilyen irodai alkalmazás segítségével létrehozott dokumentum (szöveg, táblázat, diagram, bemutató stb.) integrálható a kiadványba. Lehetőségünk nyílik arra is, hogy a szövegrészleteket a program beépített szövegszerkesztőjével készítsük el, majd jegyzet vagy feljegyzés formájában elhelyezzük. Hasonlóan hozhatunk létre kapcsolati ábrákat is. Az animációs eszköz alkalmazásával „életet lehelhetünk” beépített ábráinkba.

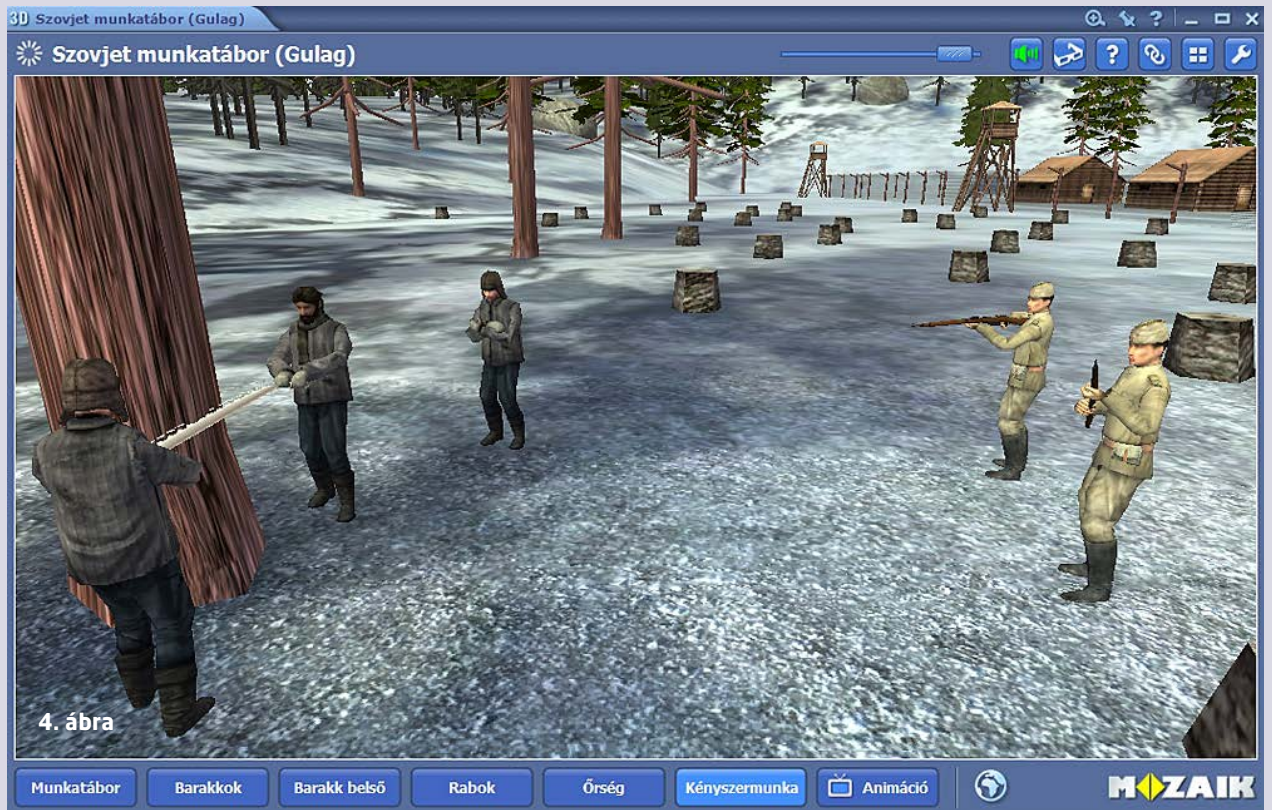
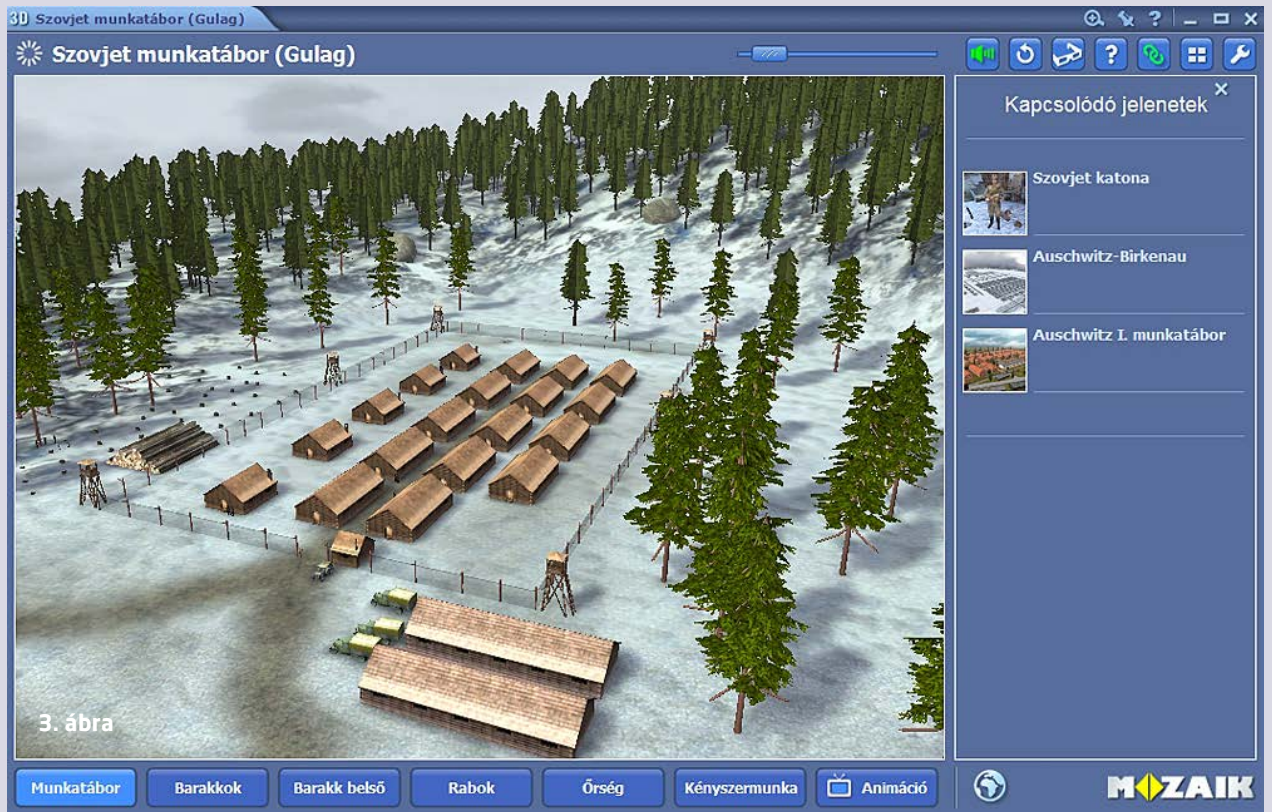
A digitális világ által biztosított többlet legfontosabb összetevői között találjuk azokat a forrásokat, melyek jellemükénél fogva nem szerepelhetnek a nyomtatott tankönyvben. A néhány perces, korabeli képkockákat felsorakoztató

dokumentumfilm igazán „kézzelfoghatóvá” teszi a diktátor személyét – a személyi kultusz korszakába repítve a nézőket. Ráadásul a kisfilmben megjelenik az a hírhedt pipa is, melyről kiegészítő szemlélynyt olvashatunk a leckében. Az ismert videomegosztó oldalak segítségével mi magunk is kereshetünk hasonló kisfilmeket, majd beilleszthetjük azokat a digitális tankönyvben a megfelelő helyre. (A keretprogramon belül közvetlen YouTube-elérést is találunk.)

2. ábra

Az előzőekben említettekén túl weblinkeket is integrálhatunk a tankönyvbe. A hivatkozásokra kattintva (természetesen létező internetkapcsolat mellett) pillanatok alatt szélesre tárhatjuk az osztályterem kapuját, és a digitális világban a tanulókkal együtt kereshetünk további (a témához adott esetben már nem is szorosan kapcsolódó) információkat. Számos kompetencia fejlesztése mellett így sor kerülhet a digitális kompetencia, és – az interneten elérhető anyagok igazságtartalmát ismerve – a kritikai gondolkodás fejlesztésére is.

A mozaBook lehetőséget biztosít arra, hogy felnagyítsuk a tankönyvben található képeket és szövegrészleteket. Így a tanári előadás (vagy a tanulói referátum) hatása tovább

fokozható. A korabeli fényképek párhuzamos megnyitásával mélyebb elemzésre és összehasonlításra is lehetőségünk nyílik. A szövegrészletek és képek egyidejűleg történő megjelenítése, a különböző típusú források paralel elemzése elmélyíti, hatékonyabban rögzíti az információkat. (Például a kiegészítő olvasmányban Alekszandr Szolzsenyicin visszaemlékezésének hatását fokozhatjuk néhány korabeli fénykép egyidejű megjelenítésével.)

Rendkívül látványos és élményszerű forrástípust képeznek a digitális történelemtankönyvben a 3D-s jelenetek, melyek (szó szerint) új dimenzióba emelik a szemléltetést. A Gulag-rendszerről szóló olvasmányban egy olyan animációt találunk, mely egy fiktív szibériai munkatáborba kalauzol minket. A barakkok, a foglyok, az örök és a munkafolyamatok bemutatásával még könnyebben elképzelhetjük a borzalmakat. **3-4. ábra**

A jelenethez animáció is tartozik, mely során narratív szöveget hallgathatunk. A látottak és hallottak utólagos elemzése számos munkaformában megvalósítható a tanórán. Az animációhoz kapcsolt jeleneteket megtekintve szélesíthetjük látókörünket, további folyamatokat és összefüggéseket ismerhetünk meg.

NON SCHOLAE, SED VITAE DISCIMUS - AVAGY NEM AZ ISKOLÁNAK, HANEM AZ ÉLETNEK TANULUNK

Napjaink pedagógiai módszertanában kiemelt szerep jut a kompetenciafejlesztésnek. A „mozaikos” nyomtatott történelemtankönyv már önmagában is számos lehetőséget biztosít a különböző képességek fejlesztésére, de a digitális változat jellegéből adódóan további eszközöket és módszereket kínál, a pedagógusoknak és a tanulóknak egyaránt.

Történelemtanárként rendkívül fontosnak tartom azt, hogy ne csupán ismeretátadás történjen az órán. Megfelelő kérdéseket feltéve, a közös gondolkodást irányítva, tanulóinkkal együtt kell felfedezni e csodálatos tantárgy rejtelseit. Rejtelmeket, melyek nem mindig szépségeket, hanem sok esetben borzalmakat fednek. Ám ha hatással vagyunk tanítványaink érzelmeire és lelkére is (ebben a sokszínű forrásanyag hatékony kiválasztása rengeteget segíthet), akkor reménykedhetünk abban, hogy az emberiség soha többet nem fut olyan jellegű zsákutcákba, mint amelyet a sztálini éra jelentett a Szovjetunió történelmében. **5. ábra**

Ki mer először leülni?

1938-ban egy moszkvai kerületi pártgyűlésen új párttitkárt választottak a letartóztatott korábbi helyett. A hosszú gyűlés Sztálin éltetésével fejeződött be. Az egész terem állva tapsolt és éljenzett. Senki nem merte abbahagyni az ünneplést... Végül 11 perc után az egyik gyár igazgatója leült. Még aznap letartóztatták, és tíz évre ítélték...

22.2. Egy új gyár...
22.3. Német gép az erdő...
22.4. Az parti terv...
22.5. A szovjet...
22.6. A szovjet...
22.7. A szovjet...
22.8. A szovjet...
22.9. A szovjet...
22.10. A szovjet...
22.11. A szovjet...
22.12. A szovjet...

5. ábra

A JÓ, A ROSSZ ÉS A SZEMÜVEGES KISFIÚ

ÚJ MÍTOSZOK A JÓ ÉS A ROSSZ TANÍTÁSÁHOZ

A Harry Potter-széria megszületése és működése korunk, pontosabban a 21. század fordulójának egyik legizgalmasabb, s egyben legjellemzőbb tömegkulturális eseménye. Bármelyik kötetének olvasmányként a tanórára való idézése felkínálja az esélyt a diákok érintettségének mozgósítására, a felnőttel, a tanárral való „közös univerzumban-lét” élményével kecsegtet.

A témában született gyermekpszichológiai munkák tanúsága szerint a regény hatásmechanizmusának titka az, hogy a „klipkorszak” gyermekének életérzését fejezi ki, miközben klasszikus varázsmesei funkciókat megvalósítva a gyermek személyiségének kiteljesedését, lelki problémáinak megoldását szolgálhatja, sőt valóságos családi pszichoterápiaként is funkcionálhat.

A skót író által teremtett univerzum ugyanakkor a magyartanár számára afféle „állatorvosi lóként” is működtethető, hiszen a mű maga a „posztmodern kombinatorika” egyik csúcsteljesítményeként valóságos tárháza a mesével, a mítosszal és számos más irodalmi műfajjal és hagyományjal kapcsolatos ismereteknek. A mű egyik legfontosabb jellemzője, hogy J. K. Rowling klasszikus, modern és mai művek témáit, figuráit és motívumait gyúrta össze benne szoros egészszé. Már az eddig elmondottakból is jól érzékelhető, hogy a Harry Potter-jelenség kulturális komplexitása témák egész hálózatát vonzza magával a tanóra, ennek leszűkítése, a megfelelő mederbe terelése bizony nem könnyű tanári feladat, ebben szeretnék most segítséget nyújtani. Ennek érdekében a továbbiakban Harry Potter figurájának, mint hősnek és ideálnak, a megragadására az irodalomtanítás számára jól használható műfajelméleti út fő vonalait vázolom föl.

MITIKUS ATMOSZFÉRA: A HŐS ÉS A VÉSZTERHES SORS

Ebből a szempontból a regényfolyam egyesíti magában a két nagy klasszikus történetmondó műfaj, a mítosz és a mese vonásait. A Jó és a Rossz kozmikus küzdelme, a világrend felborulásának veszélye alapvetően a mítoszokra jellemző szűzsé. Mitikus hőshöz mért feladatot kap Harry, az egész közösséget, a Roxfortot és a varázslóvilágot kell harcával (párban) megmentenie a Sötét Nagyúrtól, miközben személyes boldogságát hát-

térbe szorítja (*A Halál ereklyéiben* távol tartja magát szerelmétől, Ginnytól, akit kislánként a második részben, *A Titkok Kamrájában* már egyszer megmentett a haláltól.)

Harry sorstörténete több, a nagy mitológiákban az istenné (vagy legalábbis hőssé) válás kritériumának számító motívumot egyesít. Ilyen az „idegen gyermek” toposz, hiszen akárcsak Mózes vagy Parszifal, idegen környezetben (muglik között) nő fel, és csak később ébred rá hivatá-

A skót író által teremtett univerzum ugyanakkor a magyartanár számára afféle „állatorvosi lóként” is működtethető, hiszen a mű maga a „posztmodern kombinatorika” egyik csúcsteljesítményeként valóságos tárháza a mesével, a mítosszal és számos más irodalmi műfajjal és hagyományjal kapcsolatos ismereteknek.

sára és származására. A „csodálatos csecsemő” motívum, mint Héraklész és Hermész történetében, a kiválasztottság jegyét, a villám alakú sebhely stigmáját a Voldemorttal csecsemőkorban folytatott párbaj nyomaként viseli, a már ekkor megmutatkozó különleges képessége által szerzi.

Az egyes próbatételek sorjázó sikerreinek dacára, a feladatok állandóan meg-megújuló, fenyegető tornyosulása, a gyermekhős számára elérhetetlennek tűnő volta, a rengeteg geg, poén és nyelvi humor ellenére pesszimizmust és tragikumot is sugall. Ez alapvetően inkább a mítosza jellemző tulajdonság. Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című könyvében kifejti, hogy a mítosz alapvetően pesszimista világszemléletű, míg a mese történetmodellje a problémák megoldhatóságára, a hős kiteljesedésére fókuszál.

Az első kötetben Harryék megakadályozzák, hogy Voldemort Móguson egyik tanárukon keresztül megszerezze az életesélyeit jelentősen növelő bölcsek követ. A második részben megsemmisítik a Voldemort lelkének egy darabját hordozó ifjúkori naplóját és a Titkok kamráját őrző baziliszkuszt. A negyedik részben, *A Tűz Serlegében* végig nyomasztó, megoldhatatlan feladatnak látszik Harry számára a varázslóifjanc-kupa egyes versenyszámainak még akár a túlélése is. A „minél inkább küzd, annál nagyobb bajba kerül” elve működik. Voldemort a kötet zárlatában mégis testet ölt, és a továbbiakban Harry, Dumbledore és a Főnix rendjének súlyos erőfeszítései és emberáldozatai (varázslóáldozatai) ellenére átveszi a hatalmat. Főhősünk részről részre fokozatosan ismeri meg szülei elvesztésének körülményeit, akár az Oidipusz-mítoszban a kutatás, a múlt rekonstrukciója vezethet a jelenben elhatalmasodó rossz állapot felszámolásához. A harmadik részben, *Az azkabani fogolyban* sok-sok viszontagság eredményeként „szerzi vissza” és menti meg a tragédia túlélőjét, keresztapját, Sirius Blacket. Az ő halála, *A Főnix Rendjében*, az ötödik részben a sorsára vonatkozó jóslat megszerzésével egy időben Harry magányának és sorsának terhet tovább súlyosbítja. („Nem élhet az egyik, míg él a másik.”: Voldemort és Harry sorsának összekötöttségére utal a jóslat.)

A hetedik rész, *A Félvér Herceg* végén meghal Dumbledore, a Voldemortot egyedül legyőzni képes csodálatos mágus, a legfőbb segítő. A gyerekek, most már nagy kamaszok, az egyenlőtlennek tűnő küzdelemben végképp magukra maradnak, kiűzetnek a Roxfort paradicsomából, az utolsó részben pedig végig bujkálniuk kell a sötét erők uralma alatt kietlenné és (nemcsak számukra, hanem szeretteik számára is) életveszélyessé vált világban.

A MESE SZÁRNYÁN: EXPECTO PATRONUM!¹

Ugyanakkor Harry, mint kissé alulfajlett, szemüveges kisfiú, klasszikus mesehős, akivel könnyű azonosulni: a legkisebb fiú, egy igazi nehéz sorsú mostohagyermek. Egyesíti magában a Propp orosz mesekutató által megállapított kétféle alapvető varázsmesei hóstípust, a bajba jutottat, aki a bonyodalomban bekövetkezett károkozás közvetlen elszenvedője, és a kereső típu-

sút, aki vállalja, megszünteti a bajt. Segítők egész hada veszi körül, tulajdonképpen a Bolyhoska-kalandtól fogva három testvérként összeforva (mesés szám) két barátjával, Ronnal és Hermionéval küzdi végig harcának hét állomását (újabb mesés szám), miután megszerezte a hét hocruxot és alászállt a Halálba, végül újjászületik és elnyeri fele királyságát: a varázslótársadalom mércéjével mérve a „normális” családi életet. A mese narratívája gyakran megegyezik a beavatástörténetek hármastagolásával: a világból való kiszakadással, az eltévedés témájával kezdődik, majd a próbák sorozata következik, végül a visszatérés motívumban a világ újrendeződik, kialakul a főhős új identitása, például, miként esetünkben, önálló felnőtté válik. A Harry Potter-sorozat minden egyes kötetének szerkezete egyenként is követi ezt az alapsémát. A kiszakadás vagy eltévedés motívumát a mesékben jellegzetes bűvös terek testesítik meg, mint a sűrű, sötét erdő, lásd Tiltott Rengeteg, vagy az elvarázsolt kastély, maga a Roxfort. (De ugyanilyen bűvös térként viselkedik több részben a Mágiaügyi Minisztérium és *A Halál ereklyéiben* a Gringotts Bank épülete is.) Harry kiváltsága, hogy a láthatatlanná tevő köpeny segítségével bárhová behatolhat, illetve a Roxfort áttekintését biztosító tekergők térképe, egy modern GPS és egy videokamera hatalmával ruházza fel.

Az érző állatok (baglyok, patkányok, patrónusként megjelenő szarvas) varázslények (főnix, egyszarvú), óriások, szörnyek (óriáspók, hipogriff, sárkányok, baziliszkusz) manók egész társadalmá is jellemzően elsősorban mesei, de a mítoszokban is fellelhető elemek. A Roxfort varázslóiskolában külön tantárgyként is szerepel a csodálatos lények gondozása. Harry gyakorlatilag minden rendű és rangú élőlényvel szót ért, beszél nyelvüket, ha kell, segít rajtuk: a klasszikus mesehősökre jellemzően legfontosabb „jó tulajdonsága”, amivel a sikereket kiérdemli, a jószívűség és a bátorság.

Ki kell emelni Hagrid, a félvér óriás figuráját, aki kezdetől Harry fő segítője, jó tulajdonságainak fejletlenebb szinten megrekedt ősképe. (A harmadik résztől már a gyerekeknek kell istápolniuk Hagridot, ők mentik meg tanári becsületét és hipogriffjének életét. Az óriás, akár egy kisgyerek, nem tud uralkodni az érzelmein és az indulatain, a végtelenségig naiv és érzékeny. A túlzott alkoholfogyasztást Rowling jó lélektani érzékkel – többek között – az infantilizmussal kapcsolja össze.)

Hosszan lehetne sorolni a sosemvolt mitikus mese ismerős elemeit. A Potter-univerzumban felvonultatott csodálatos és mágikus tárgyak seregének szinte mindegyike ilyen. Nem csak Griffendél kardjának és az Excaliburnek párhuzama nyilvánvaló (az Arthur-mondakörrel több kapcsolódási pont is feltérképezhető: Harry, aki egyszerre Parszifal és az idegenben nevelkedő Arthur: Dumbledore, akinek egyik keresztneve is Perceval és a varázshatalmú Merlin, stb.). Olvasónapló értékű, hálás iskolai feladat lehet a kiválasztott kötet varázslényeinek, varázstárgyainak és varázsigéinek összegyűjtése, csoportosítása, és eredetük feltérképezése. Erre a célra kiváló internetes Potter-oldalak és nyomtatott Potter-enciklopédia állnak rendelkezésre.

¹ Az állat alakú csodás segítőtársat előhívó varázssige a regényben.

KORUNK HŐSE: A FANTASY

A klasszikus alapműfajok mellett a történet egyúttal modern kori mese, vagyis a fantasy-irodalommal rokon, tágabb értelemben a klasszikus gyerekirodalom örökségének folytatója.

A fantasy nagy öregjei közül megemlíteném C. S. Lewis *Narnia krónikái* című sorozatát, ami ugyancsak erőteljesen moralizáló, a gyerekhősöket a történetfolyam során „felnövesztő”, sok kulturális utalást összekapcsoló, összetett mesefolyam. Tolkien *A gyűrűk ura* című alapművével pedig nemcsak a kelta mitológiával való szoros kapcsolat, a teremtett világ és a benne élő lények részletes kidolgozása és osztályozása köti össze, hanem a filmes adaptációként való elhíresülés helyzete is. A Harry Potter-jelenség lényege ugyanis éppen az, hogy az első rész óriási könyvsikere után a megfilmesítésekkel együtt óriási és tudatos marketingtevékenység eredményeként alakult ki 10 év alatt az a Harry Potter-univerzum, amelyben a könyv, a film és a digitális média egymásra hatva, egymástól elválaszthatatlanul működtet egy modern mítoszt (közismert, hogy az interneten alakult rajongói körök egyes részek megjelenése előtt továbbbírták a szöveget, alternatív Potter-változatokat hoztak létre).

A mű értelmezését így szinte lehetetlen pusztán „irodalomként” kezelni, különösen a digitális nemzedék számára, de mi, írott kultúrán felnőtt „veteránok” is belátjuk, hogy a modern mitikus hősök nem függetleníthetők a képtől, sőt a 20. századi film után, a 21. századra az internet maradt győztes, mítoszképző helyzetben.

Mozgóképként a Harry Potter újfent népes műfaji családba csöppen, hiszen a fantasy a 90-es évek óta az egyik legvirágzóbb hollywoodi filmes iparágként (a *Star Wars*-sorozat digitális változatának megjelenése már a hullám tetejét jelenti e tekintetben) összekapcsolódik a családi mozival, a kosztümös filmmel, a horrorral, és a sci-fivel. A *Star Wars* és a *Harry Potter* nemcsak

Egy diák által készített Harry Potter bábu

kasszasiker tekintetében ugyanolyan „nehézsúlyúak”, de történetmodell szintjén is a korszak meghatározó opusainak tűnnek. Ennek lényege, hogy a Jó és a Rossz küzdelmét a főhős személyes áldozata árán számolhatja fel, az önmagába visszatérő időszerkezetet megvalósító narratívában. Luke Skywalker Darth Vader fia, mint ahogy Harry Voldemort egy lélekrészének hordozója. Ebben az összefüggésbe állítható a Harry típusú hős reflektáltsága, aminek gyökere egyrészt az elveszett gyerekkor lassan toposzá érő filmes témája, másrészt a posztmodern utáni dupla fenekű labirintusjátékra hasonlító narratíva és hősalkotás. Amellett, hogy Harry a történet során hatalmas fejlődésen megy át, próbatételek egész sorát hajtja végre, beavatást nyer az emberi világ nagy titkaiba, mint a szerelem és a halál, figuráját kezdettől fogva egészen az utolsó előtti pillanatig, a halál vállalásáig, állandó belső ellentmondások is gyötrik. Harry Potter saját kivétele voltát folyamatos relativitásban megélt hős. Állandóan meg kell küzdenie az egyszerre kiválasztott és egyszerre stigmatizált helyzetéből adódó magányosság melankóliájával, a félelemmel és a kétségbeeséssel. Hiszen rajta kívül senki nem hordozza magában a Gonoszt testi fájdalomként, és a tudatába betörő gyötrő képekként, nem utazik az időben, a merengőben szembesülve a felnőttvilág múltjának mélységeivel. Lelki terhei tehát többszörösen nem gyermeknek való kihívások. Alapvető feszültség adódik már az első négy kötetben a muglivilágban eltöltött szünidők (a regények kezdőfejezetei) és a folytatásokban, a Roxfort varázslóiskolában végrehajtott csodálatos és kivételes tettek Harryének helyzete között is. Harry a muglivilágban árva, a nyárspolgár Dudley-k önkényének kiszolgáltató, szégyellni való, abnormálisként kezelt kislány, míg a varázsvilágban, már az első kötetben szembesülnie kell saját különlegességének mítoszával. A híresség, a „sztárlét” terhei

újabb megpróbáltatásokat indukálnak, hiszen Roxfortban emiatt meg kell felelnie a vele szemben támasztott elvárásoknak. A tanárok például rendre üldözik különleges figyelemmel (Lockhart és Lumpsluck), vagy utálatukkal tüntetik ki (Piton és Umbridge), esetleg állandóan a halálát jósolják (Threwlaney). Harry mindegyikük elől igyekszik „elbújni”, a diáknyelvvél szólva: „a mindig engem szúr ki” állapotot valahogyan elviselni. Ugyanígy kénytelen megvédeni magát időről időre a diákoktól, a varázslóifjúság közvéleményétől is, egy-egy, a tettei nyomán körükben

Mozgóképként a Harry Potter újfent népes műfaji családba csöppen, hiszen a fantasy a 90-es évek óta az egyik legvirágzóbb hollywoodi filmes iparágként (a Star Wars-sorozat digitális változatának megjelenése már a hullám tetjét jelenti e tekintetben) összekapcsolódik a családi mozival, a kosztümös filmmel, a horrorral, és a sci-fivel.

szárnyra kapó negatív vagy pozitív szenzáció kapcsán. (A varázslómédia elől is bőszen menekül Harry. Rowling erőteljes mediakritikát fejt ki a mű lapjain, hiszen a varázslóvilág sajtójára alapvetően a senkit nem kímélő, lásd Dumbledore múltjának rosszindulatú találása, semmilyen magasabb morált nem ismerő, pusztán szenzációhajhászás, a Rita Vitrol figurája által megtestesített gátlástalanság jellemző.)

A bonyolult identitásjátékban Harry nem tartozik igazán sehová, harca végső soron a „normalitás” létmódjáért is folyik. Ezért is lesz a fele királyság a regény legvégén a szabványos, átlagos családi idill képe. Miként a klasszikus mítosz, úgy a fil-

mes fantasy lényegi eleme is a természetfölötti erők pólusait bejáró csodás kaland, amelyben tulajdonképpen már a felnőtt lét küszöbén éli meg a főhős a gyermekkori teljesség varázslatát. Ez a kaland teszi lehetővé, hogy a gyerekkort elhagyva, arra mint elveszett aranykorra tekintsen vissza a felnőtt terheket viselő, varázsvilág nélküli modern gyerek. Az aranykorképzett általánosságban az egyénnek a rendezett kozmoszban való problémamentes helyét, a teljesség és a boldogság állapotát szimbolizálja. Ebben a keresésben rokonítható az összes eddig említett műfaj, hiszen a klasszikus és a modern mítoszok és a mese is tartalmazza ezt a viszonylatot.

A Harry Potter mese tehát, ahogyan a régiak mondták, a gyermek lelki épülésére szolgáló vagy más módon, léleknemesítő olvasmány. Különös hangsúlyt kap jelen társadalmunkban az a minden rendű és rangú lényel szemben megvalósított tolerancia vagy szeretettanítás, amit a félig aranyvérű Harry hősi erényként, a sárvérű Hermione harcok hitbuzgalommal, tanítómestereik Dumbledore, pedig mély tanári és emberi bölcsességgel valósít meg Rowling varázsvilágában.

■ Ajánlott irodalom:

Békés Pál: A kviddics nemzedéke.

Filmvilág, 2004/5.

Beregi Tamás: Hol volt, hol nem lesz (A fantasyfilm vilásképe).

Filmvilág, 2002/2.

Bettelheim, B.: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek.* (számos kiadás).

Boldizsár Ildikó 2010. *Meseterápia.* Bp., Magvető.

Hirsch Tibor: Meseterápia.

Filmvilág, 2012/2-3.

Kende B. Hanna 2001. *Harry Potter titka*, Bp., Osiris.

Muhi Klára: „Mindenki varázsló és mindenki mugli”. *Filmvilág*, 2002/2.

Propp, V. J.: *A mese morfológiája.* (több kiadás).

■ Novotny Katalin

RÉMEK A 20. SZÁZADBAN

EGY TÖRTÉNELEMÓRAI FELDOLGOZÁSJAVASLAT

A hatalom és az ember viszonya mindig benne rejlik a történelemtanításban, de soha nem annyira, mint a 20. század diktatúrai esetében. Ennek a témának a feldolgozásához szeretnék segítséget nyújtani ezzel az óraterffel.

A történelem rémeivel gyakran találkozhatunk iskolai tanórákon – ezek a történelmi alakok jórészt már ismertek valamilyen módon a diákok számára. Legendákat feldolgozó ismeretterjesztő csatornák, népszerű weboldalak, szórakoztató könyvek ontják magukból a félig igazolt információkat, amelyek izgalmas voltuknál fogva megragadják a fiatalok figyelmét. A száraz történelemóra nehezen veszi fel a versenyt ezzel a képekkel, filmrészletekkel, izgalmas kérdésekkel felturbózott információdömpinggel. Éppen emiatt különösen fontos legalább egy, de inkább kettő-három olyan tanórát beiktatni a középiskolai évek alatt, ahol pontos és árnyalt információkkal lehet tisztázni az ismereteket.

El kell dönteni, hogy ez a tisztázás a négy év alatt mikor történjen: Nero, Retteggett Iván, Vlad Dracul, Báthory Erzsébet körül is rengeteg valóság és téves információ tartja életben a legendákat. Mégis, ha a legjobb helyet keressük ennek az órának, akkor a nagy diktátorok időszeke, a 20. század tűnik a legmegfelelőbbnek. Ennek egyik oka, hogy világméretűen ismert, akár még mindig élő alakokról lehet szó. A másik ok, hogy a diákok körében ennek a századnak több történelmi szereplője vált szinte sztárrá – sokszor a téves információknak köszönhetően.

A következőkben egy tanóra menetét ismertetem, amelyet azonban kiegészítő anyagokkal látok el, így akár 2-3 óra is kitölthető vele. Az egyetlen tanórára szorított tervnek az indoka a mindenki által ismer időhi-

Legendákat feldolgozó ismeretterjesztő csatornák, népszerű weboldalak, szórakoztató könyvek ontják magukból a félig igazolt információkat, amelyek izgalmas voltuknál fogva megragadják a fiatalok figyelmét. A száraz történelemóra nehezen veszi fel a versenyt ezzel a képekkel, filmrészletekkel, izgalmas kérdésekkel felturbózott információdömpinggel. Éppen emiatt különösen fontos legalább egy, de inkább kettő-három olyan tanórát beiktatni a középiskolai évek alatt, ahol pontos és árnyalt információkkal lehet tisztázni az ismereteket.

ány, nagyon nehezen boldogulunk a rengeteg információanyag, forrásfeldolgozás és a szűkre szabott óraszám konfliktusának feloldásával –

sokszor kevés sikerrel. A két-három óra lehetősége pedig azoknak nyitott, akik abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy tagozatos osztályban vagy emelt szinten taníthatnak, így több idejük nyílik az elmélyítésre, feldolgozásra, tankönyvön kívüli információk integrálására.

A TANANYAG-FELDOLGOZÁS MÓDSZERE AZ R-J-R MODELL SEGÍTSÉGÉVEL

Mindenekelőtt tisztázni kell azt, hogy a „rémek” fogalom nem kifejezetten történelmi kategória, ám kevés gondolkodás után két alak mindenkinek eszébe jut majd a 20. századból: Hitler és Sztálin. Még érdekesebbé válik a dolog, ha más, napjaink történelméhez közelebb álló alakokkal is kiegészítjük a mondandónkat: Francisco Franco, Augusto Pinochet, Mao Ce-tung vagy akár Ratko Mladic megismertetésével.

Az óra, illetve órák felépítésénél az R-J-R-modellt (ráhangolódás-jelentésteremtés-reflektálás) alkalmaztam. Ezenkívül szeretném a digitális eszközökkel rendelkező, és az azokkal nem bíró iskolák, tanárok számára is hasznossá tenni az alábbi tervezetet. 📌

📌 Az R-J-R modell és az óraterv

AZ R-J-R MODELL

R: Ráhangolódás

A folyamat első szakaszában fel kell idézni a témával kapcsolatos előzetes ismereteket. A lényeg a kérdések, a kétye-lyek megfogalmazása, a motiváció, a kíváncsiság, a tudás-szomj megteremtése.

J: Jelentésteremtés

Ennél a résznél szembesíthetjük a diákokat az új anyaggal akár szöveges, akár képi információk felhasználásával, úgyelve arra, hogy bizonyos időközönként érdekes adatokkal újra és újra megteremtjük az érdeklődést. Fontos, hogy itt kell megértetnünk a tények közötti összefüggéseket, rögzíteni - első fokon - a tényeket. Ennek része a definiálás, a logikai kapcsolatkeresés.

R: Reflektálás

Tulajdonképpen az összefoglalást jelenti, amely során kiderül, hogy mennyi az elsajátított tudás - de ez nem egyszerűen az anyag felmondását jelenti! A ráhangolódó szakaszban feltett kérdésekre is válaszlehetőségeket kell teremteni a diákokban, amire lehetőleg saját maguk jöjjenek rá. Jó módszer lehet, ha az óra, a tananyag feldolgozásának elején felmerülő kérdéseket lejegyzeteltetjük a tábla hátoldalára, kis papírra, és ekkor, a záró szakaszban újra elővesz-szük és igyekszünk megválaszoltatni.

AZ ÓRATERV

A továbbiakban a konkrét óraterv olvasható. A tananyagot érdemes két-három tanórában feldolgozni.

RÁHANGOLÓDÁS – Munkaforma: frontális munka – vizuális segédlettel**1. DIGITÁLIS ESZKÖZÖKKEL**

Az órát dokumentumfilm-részletek bejátszásával indítjuk:

1. 31-36. perc: <http://www.youtube.com/watch?v=GHS2coAzLJ8>
2. 2 perc 40-től kb. 4 perc 00-ig:
<http://www.youtube.com/watch?v=nuTbZmBaTR4>
3. <http://www.youtube.com/watch?v=NTXIUNEtW8Q>
4. <http://www.youtube.com/watch?v=adZjGfWddSO>

Az ajánlott videókból elég egyet-egyét választani, ha csak egyetlen órát tudunk szánni a feldolgozásra. A részletek alapvetően provokatívak, azaz a propagandának megfelelően pozitív képet mutatnak Hitlerről és Sztálinról. Mindegyik jelenetet rövid bevezetővel lássuk el, de – egyelőre – tartózkodjunk az állásfoglalástól.

Például:

1. Ebben a részletben az 1934-es NSDAP-nagygyűlésről láthatok filmrészletet.
2. Ebben a részletben a német hadsereg 1940-es Párizsba való bevonulása látható.
3. Ebben a részletben a szovjet himnusz alatt jellegzetes híradórészleteket láthatok Sztálinról.

4. Ebben a részletben Sztálin születésnapjára ünnepségéről látható egy összefoglaló.

A megtekintett kettő vagy négy részlet után motiváljuk a gyerekeket kérdésfeltevésekre. A lehetséges kérdések, amelyeket valószínűleg feltesznek:

1. Hogy tartják fent ezt a rendet? / Mennyibe került? / Hol tudták ezt megrendezni?
2. Mit szoltak ehhez a franciák? / Hol vannak a franciák?
3. Miért hord mindenki katonai egyenruhát, pedig nem is mindig háborúról szólnak a képek? / Miért vonulnak fel a nők és a gyerekek is?
4. Miért beszélnek a szónokok ilyen erős gesztusokkal? / Miért ünnepli az egész ország egy ember születésnapját?

Ha nem ezeket a kérdéseket fogalmazzák meg, az nem baj, a lényeg, hogy nyitottan reagáljunk ezekre, és választ találjunk rájuk majd az óra végén.

2. DIGITÁLIS ESZKÖZÖK HIÁNYÁBAN

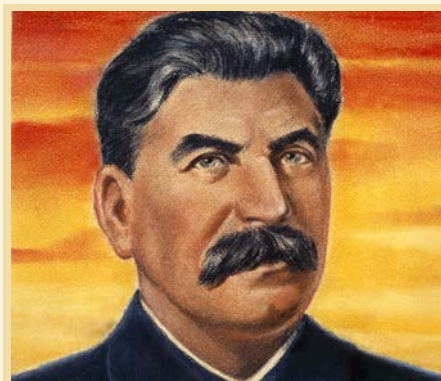
Ekkor fényképekkel pótolhatóak a fenti videók, szerencsére ennek a korszaknak nagy a dokumentációja, és minden iskolai könyvtárban található legalább egy, a második világháborúval foglalkozó illusztrált könyv. Néhány példa:

1934-es NSDAP-pártnap
Nürnbergben
forrás: [wikimedia/Bundesarchiv](http://wikimedia.org/Bundesarchiv)

Színpadai előadás Sztálin tiszteletére, 1950, Lipcse
forrás: wikimedia.org/
Roger Rössing/Deutsche Fotothek

Sztálin portréja, olajfestmény
forrás: wikimedia.org/
The National Archives UK @
Flickr Commons

JELENTÉSTEREMTÉS – Irányított beszélgetés vagy csoportmunka – fogalmak mentén szakaszokra bontva**1. A RÉM****Ki a rém?**

A rém fogalmát nyilván nem lehet történelmi fogalomtárban megtalálni, így első nekifutásra a megfelelő történelmi fogalmakat keressük meg a gyerekek segítségével.

A 12. osztályos diákok már kellő ismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy elvárható legyen a diktátor kifejezés ismerete. Kérjük meg a diákokat – akár csoportmunkában előkészítve –, hogy három fontos jellemzőjét említsék meg a diktátoroknak. ▶

A következő definícióra érdemes jutnunk:

A diktátor egy államban korlátlan hatalommal rendelkező vezető, aki hatalmát az erőszakszervezeteken keresztül építi ki és tartja fent, és ezt kivételes törvényekkel teszi jogilag is elfogadottá.

Ha van elég idő, áttekinthetjük a fogalom etimológiáját, történetét: A diktatúra fogalma a latin *dicto, dictare* = tollba mond, diktál, megszab, parancsol igéből ered. Az ebből

képzett *dictator, dictatoris* (m) szó pedig a legfőbb római hivatali tisztviselőt jelöli. A *dictatura, dictaturae* (f) főnév diktátori méltóságot vagy hivatalt jelent.

▶ A csoportmunka

A csoportmunka első lépéseként osszuk 5, legfeljebb 8 fős csoportokra az osztályt. Mindenképpen adjunk időkeretet: ebben az esetben – kb. másfél perc legyen. A feladat: három, a diktátorokra jellemző állítás megfogalmazása.

A következő lépésben a csoportok felsorolják a jellemzőket, ezeket felírjuk a táblára, majd ezután a gondolatok összefésülése következik. Ha valami lényeges információ hiányzik, akkor azt kérdésként tegyük fel.

A végén alkossunk rövid definíciót konszenzussal.

2. A MODERN ÁLLAM**Mikortól létezik modern állam?**

Arra a kérdésre keressük a választ a diákok történelmi ismereteinek felhasználásával, hogy miért a 20. században alakulhattak ki ilyen típusú diktatúrák. Az ötleteket jegyezzük fel közösen a táblára, majd válogassunk belőlük. A gondolkodást indíthatjuk kérdésekkel, képekkel is.

Kérdések:

- Milyen különbségeket fedeztek fel például a 18. és a tárgyalt kor, a 20. század emberének életkörülményei között?
- Milyen újítások, felfedezések történtek?
- Közvetlen tapasztalata volt-e az állam működéséről a lakosoknak a két korban?

A modern állam 20. századi jellemzőit egyeztetve a következőkre juthatunk:

- A 20. században a társadalom átpolitizáltabb – választójog, személyiségi jog.
- A politikai és a gazdasági hatalom elválik egymástól.
- A viszonylagos jólét népegyedű növekedéshez vezetett.
- Új kommunikációs eszközök jelennek meg, amelyek szinte mindenki számára elérhetőek, így ezek kiválóan alkalmasak a propaganda nagy tömegekhez való eljuttatására.

Forrással alátámasztva ▼

Tüntetés – forrás: [wikimedia/Marcello Casal JR/ABr](#)

Rádiókészülék
forrás: [wikimedia.org](#)

▶ Dr. Bednár Dezső: A modern állam és jogtörténet alapjai

A modern állam kialakulása a nyugat-európai feudális állam bomlásához köthető. Az egyház és a politikai hatalom különválása, a szabad bérmunkás réteg kialakulása, a magántulajdon és a politikai hatalom különválása, létrejön a modern, formalizált jog. Kialakul az egységes és viszonylag nagy államapparátus, az állampolgárok nyilvántartása.

3. A DIKTATÚRÁK KIALAKULÁSÁNAK OKA

Miért ezekben az országokban alakul ki diktatúra?

A 12. évfolyamra a diákok már megismerhették a centrum és a periféria, a torlódott társadalom fogalmát; így ha bizonytalanok ennek a kérdésnek a megválaszolásában, segíthetjük a gondolkodásukat ezeknek a fogalmaknak a megnevezésével vagy táblára való felírásával.

Ezek után közösen adhatunk választ:

A világgazdaság perifériáján vagy a félperiférián elhelyezkedő országokban fordul elő ez a fajta hatalomgyakorlás, ahol a gazdasági és társadalmi problémák a 20. század közepére kulminálódtak (feudális maradványok, megoldatlan társadalmi-gazdasági kérdések), így a háború és a gazdasági válság is erőteljesebben éreztette hatását ezekben a régiókban.

Remélhetőleg felmerül a kérdés: máskor és máshol is voltak/vannak diktatúrák, ezekkel kapcsolatban is mindig igaz a fenti állítás?

4. A KULTUSZ

Miért rajongtak ennyire ezekért a diktátorokért?

Ezt az órarészt azzal a kérdéssel indíthatjuk, hogy ha ilyen egyértelműen sötét és szomorú korszakokként maradtak meg a történelmi emlékezetben ezeknek a diktátoroknak az uralmai, akkor hogy lehet az, hogy:

- Ilyen sokáig uralmon maradhattak/maradhatnak?
- Ennyire sokan gyűltek össze a gyűléseiken, szavaztak rájuk a választásokon (amikor voltak választások)?

Mindegy, milyen sorrendben próbálnak választ adni a gyerekek, az óra témáját illető válaszokat gyűjtjük ki, a gazdasági-politikai, a diktatúrát jellemző releváns megállapításukat dicsérik meg, de ebből az órából hagyjuk ki; előbb vagy utóbb – attól függően, hova szánjuk ezt az órát – fel tudjuk majd használni.

Aminek mindenképp meg kell maradnia, az a kultuszt jellemző megállapítások sora:

- „elvtelen dicsőítés”;
- kritika nélküli elfogadás;
- fizikai megjelenítés: szobrok, képek, mellszobrok, plakátok;
- idealizált megjelenítés;
- monumentális ábrázolás;
- polihisztorként való megjelenítés;
- a tömeg együttes megmozdulása: hosszas vastaps, kiáltás és mozdulat (Heil!), tisztelgés (katonai diktatúrákban);
- személyes ünnepek állami ünneppé emelése: az egész ország ünnepli a diktátor születésnapját;
- dalok, himnuszok születnek kitalált hőstetteikről (inkább a kommunista diktátoroknál);

Ikonfestmény
Sztálinról napjainkban
forrás: wikimedia.org

Erre a választ gyors és jellemző információkkal adhatjuk meg: Franco a perifériára szorult és válság sújtotta Spanyolországban került hatalomra. Csaknem 40 éves hatalma rögzítette a gazdasági elmaradottságot; Kim Ir Szen, majd utódai Kim Dzsongil és Kim Dzsongun alatt is a gazdaságilag elmaradott Észak-Koreát teljesen elzárta a külvilágtól („dzsucse” – az önellátás eszméje), így itt is jellemző a folyamatos szegénység, nélkülözés, a gazdasági fejletlenség, stb.

Itt, ha van időnk, kitérhetünk arra, hogy miért nem fejlődnek gazdaságilag megfelelően ezek az államok. A tanultak és a képek alapján is juthatunk a diákokkal közös megállapításokra – pl. a hadseregre, a fegyverkezésre hatalmas anyagi erőket fordítanak, torz, aránytalan gazdasági szerkezet jellemző, a központi irányítás nem teszi lehetővé a külgazdasági kapcsolatok természetes alakulását, stb.

- állandó jelzők, megtisztelő elnevezések állandósulása: Führer, Generalissimus, A nép tanítója (Rákosi), A kedves vezető (Kim Dzsongil), A Kárpátok gényusa (Nicolae Ceausescu) stb.;
- fiktív életrajz, fényképretsulás;
- a történelmi múlt meghamisítása.

Ezek megválaszolását pl. az alábbi képekkel motiválhatjuk (de bármilyen hasonló jellegű kép megfelel a cél-
nak), illetve a következő hangbejátszással:

<http://www.youtube.com/watch?v=cecZbWKL0MA>

A zene patetikus jellegére hívhatjuk fel a figyelmet, majd tegyük fel a következő kérdést.

Plakát
Hitlerről,
1942
forrás:
wikimedia.org

Szovjet bélyeg – forrás: wikimedia.org

Hogyan volt megőrizhető ez az irracionális hatalom?

Képekkel indíthatjuk a gondolkodást – itt vigyáznunk kell arra, hogy megtaláljuk az osztály/csoport tűréshatárát, de ugyanakkor ne legyenek semmitmondóak sem ezek a dokumentumok. Nagyon fontos, hogy ismerjük a diákok érzékenységét, mindegyikét külön-külön (!!!), mert súlyos traumát okozhat egy-egy vizuálisan indukált sokk – ebben az esetben inkább a szóbeli megfogalmazás mellett maradjunk.

A következtetések megállapítása irányított beszélgetéssel történhet:

- Erőszak, a félelem segítségével: rendőrség, titkosrendőrség; Gestapo, SS, NKVD fogalmaival magyarázhatjuk, majd a koncentrációs tábor, a Gulag fogalmaival folytathatjuk, megjegyezve az ingyen munkaerő jelentőségét is.
- Megfélemlítés: az egész család bűnhődik, kivéve, ha elárulják egymást.
- Elhallgattatás.
- A gondolkodó értelmiség kiszűrése, cenzúra.
- A média monopolizálása.
- A szabadságjogok erős korlátozása, stb.

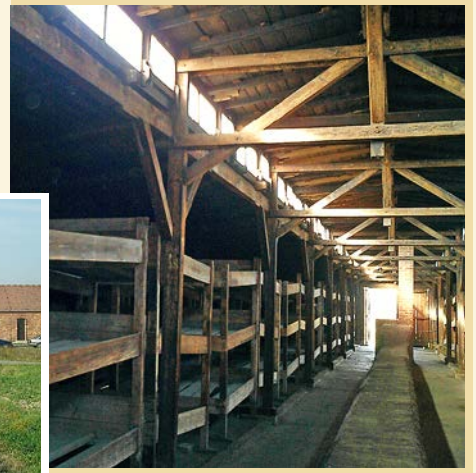
Auschwitz-Buchenwald, hálólhelyek
forrás: wikimedia.org

Auschwitz-Buchenwald, bejárat
forrás: wikimedia.org

Auschwitz főbejárata a hírhedtté vált jelszóval – forrás: wikimedia.org

A szibériai Gulag mai romjai
forrás: wikimedia.org/Oxonhutch

5. AZ ELLENÁLLÁS LEHETŐSÉGEI, A DIKTÁTOROK KULTUSZÁNAK KÉTSÉGEI

Mit tehetett az, aki nem akart, nem tudott részt venni mindebben, aki ellen akart állni?

Erre a kérdésre már nagy valószínűséggel előbb sor kerül – nehezen értik és nehezen tűrik különösen a 17-18 évesek a szabadságjogok megismert korlátozását. Az előző órárszben már láthatták, hallhatták, kikövetkeztethették azt, hogy miért féltek az emberek szembeszállni a diktátorral. Viszont érdekes számukra is körbejárni azt a kérdést, hogy a „hősi” halálon, a behódoláson túl milyen lehetőségei voltak azoknak, akik nem akartak részesei lenni ezeknek a rendszereknek.

A passzivitás

Fontos kiemelni azt, hogy a rajongó tömeg mellett hatalmas volt azoknak a száma, akik valamilyen formában egyszerűen csak túl akartak élni – sem alkatrészei nem akartak lenni a diktatúráknak, sem belepusztulni nem akartak. Ezért kedveztek ezek az időszakok a sejtető, sorok közül kiolvasható kritikáknak, amelyekre igen érzékenyek lettek az állampolgárok.

Ennek érzékeltesítésére mutathatunk karikatúrákat, mondhatunk vicceket – mindegyiket lássuk el magyarázattal, hisz a sorok közötti olvasásra már nincs trenírozva a mai középiskolás korosztály. Példák:

a) Viccek:

1. Az ötvenes évek elején egy kisváros órásboltja előtt hosszú sor kígyózik. Az arra haladó öregasszony megkérdi a hátul állók egyikét, mire várnak.

– Órákat hoztak a Szovjetunióból.

A néni izgatottan felkiált: – Engedjenek előre! Én ezer közül is megismerem a miénket!

2. Egy ember bement a kerületi tanácshoz, hogy szeretné a nevét megváltoztatni, mert az ő nevével nagyon nehéz élnie.

– De hát hogyan hívják magát? – kérdezte a tanácsi hivatalnok kíváncsian.

– Szarházi Mátyás! – válaszolt félhangosan a férfi, hogy mások ne hallhassák.

– Hát ezzel a névvel tényleg nem lehet élni, teljesen indokolt a névváltoztatási kérése! És mondja uram, milyen nevet szeretne helyette? – kérdezte a hivatalnok.

– Szarházi Istvánt! – hangzott a válasz.

2. Rákosi személyesen is ellenőrizni akarja, hogy mennyire „szeretik” az emberek. Beül egy moziba, és a filmhíradóban

nemsokára fel is tűnik „daliás” alakja. Az egész mozi állva tapsol és ujjong, ő pedig öntelten terpeszkedik a székből, amikor valaki megpaskolja a fejét hátulról:
- Állj fel és tapsolj, kis kopasz, mert elvisz a titkosrendőrség!

3. Vörösmarty szobrát kordon veszi körül. A kordonon belül munkások, rendőrök, szakemberek. Egy öreg bácsika megszólít egy rendőrt:

- Mi lesz itt, fiam?
- Megy a szobor, jön helyette egy Rákosi.
- Kár lenne, hiszen csak egy betűt kellene változtatni rajta.
- Vörösmartyból Vörös Matyi.
- Jó, jó, de hátul ki van írva: „Hazádnak rendületlenül”.
- Itt is csak egy betűt kellene változtatni.
- „Hazudnak rendületlenül”!

4. Rákosi és Gerő autóval utaznak a Duna partján, és a kocsi-ban a parasztokról, illetve a munkásokról vitatkoznak.

- Te Ernő! - szól Rákosi - olyat kéne tenni, aminek örülnének az emberek és a népnek is jó lenne.

Mire a sofőr:

- Hajtsak a Dunába elvtársak?

b) Röplap és szamizdat

Röplap: bármelyik diktatúrának tájékoztató funkciójú nyom-dai terméke - a lényeg az anonimitás

Szamizdat: illegális - általában nyomtatott - kiadvány. Főleg a kommunista diktatúrákban jelentős.

A nyílt ellenállás

Nevezzük meg a lehetőségeket néhány példával együtt:

Merénylet: néhány beavatott résztvevő által előkészített, kifejezetten személy ellen irányuló erőszakos cselekmény, pl. Hitler ellen: Claus von Stauffenberg vezérkari főnök merényletkísérlete - hívjuk fel a figyelmet arra, hogy ez belső hatalmi harc eredménye, és nem a nép lázongása!

Puccs/államcsíny: a tömegek által nem támogatott, kis csoport által véghezvitt erőszakos hatalomátvitel. Pl. Chile és általában a dél-amerikai országok.

Forradalom: nagy néptömegek által támogatott gyors és radikális politikai-társadalmi változás. Pl. 1956 Magyarország.

5. KIK ŐK?

Kik voltak a diktátorok a hétköznapi életben? Hogyan zárták életüket?

a) Érdekessegekkel színesíthetjük ekkor az órát:

Kedvünk és az osztály érdeklődése szerint válogathatunk az alábbi tanulmányokból:

http://www.mult-kor.hu/20120723_diktatorok_furcsa_hobbijai

http://www.mult-kor.hu/20120831_diktatorfelesegek

http://www.mult-kor.hu/20120705_diktatorok_es_nyaraloik

b) A vég

Fontos kiemelnünk azt, hogy hogyan végezték ezek a személyek a földi pályafutásukat. Ennek érdekében pár képpel, történettel zárjuk a jelentésteremtést:

- Hitler öngyilkos lett.
- Sztálin magányban halt meg, felesége öngyilkos lett, lánya emigrált.
- Mussolinit kegyetlenül kivégezték.
- Rákosi a Szovjetunióban, kitele-pítve halt meg.

Mussolini és társai kivégzése, 1945. április 28. (balról a második Benito Mussolini)
forrás: wikimedia.org

A halott Augusto Pinochet, 2006
forrás: wikimedia.org

REFLEKTÁLÁS - Irányított frontális munka - összegzés

1. A diktátorok a félperiféria és a periféria országaiban „termelődnék ki”.
2. Személyi kultusz veszi őket körül.
3. Jellemző az önellátásra való törekvés, a világgazdaságtól való elzárkózás.
4. Hatalmukat erőszakkal biztosítják, jogi megalapozottság nélkül kerülnek az állampolgárok börtönbe, munkatáborba.
5. A hatalom birtoklása általában magánnyal, bukással zárul.

■ Dohány Gabriella

„ÉJJEL ANGYALOK DALLAMAIT HALLJA, REGGEL DÉMONOK, TIGRISEK, HIÉNÁK TÁMADNAK RÁ”

HALÁLOKOK ÉS HALÁLNEMEK A ZENETÖRTÉNETBŐL

A címben megjelölt téma iránti érdeklődésem 2006-ra tehető, amikor a szegedi Dugonics Társaság felolvasóülésén Csernay László professor emeritus előadását hallgattam, aki orvosszemmel tekintette át a zenetörténet és zeneirodalom kiemelkedő alakjainak halálozási körülményeit. A zeneszerető orvos látásmódja újdonságként hatott számomra, hiszen a zenetörténet ismert vagy kevésbé ismert tényeit az orvosi diagnózisállítás nézőpontjából közelítette meg.

Pieter Brueghel: *A halál diadala*

Az új látásmód tette izgatóvá a kérdést, hogy vajon a világhírű komponisták életük során végig egészségesen, komolyabb testi nehézségek nélkül alkottak-e, vagy számos megpróbáltatásnak, betegségnek voltak kitéve életük során.

Természetesen ők sem kerülhették el a könnyebb vagy súlyosabb betegségeket, és végül, a biológiai törvényszerűségek következtében a földi élettől való búcsút. A feltárt diagnosztikus összegzését ezúton kívánom megosztani, hiszen elképzelhető, hogy mások számára is az újdonság erejével hat a vizsgált terület. A rövid összefoglaló tehát néhány ismert géniusz utólag felderített anamnéziséét – kórelőzményét – tartalmazza a zenetörténet alakjait illetően, majd a szerzők által megteremtett operahősök halálának okait ismerhetjük meg.

NAGY ZENESZERZŐK FELTÁRT BETEGSÉGEI, HALÁLOKAI

Robert Schumann

Elsőként azt a komponistát említjük, akinek az életnehézségeiről a címben foglalt idézet is híven árulkodik. Robert Schumann (1810–1856) mind-

össze negyvenhat évet élt. Kórelőzményei között a családi anamnézis már nem sok jóval biztatott. Anyja súlyos depresszióban szenvedett, egy testvére öngyilkos lett. Zongoraművészi pályá-

ját a huszonkét éves korában, talán a sok gyakorlástól fellépett súlyos tendovaginitis – ínhüvelygyulladás – törte ketté, a virtuozitásnak így módon vége szakadt.

Még csak huszonnégy éves, amikor teljesen befelé fordul, éjjelente borzalmas hallucinációk gyötrik, úgy érzi, démoni erők hatalmába került. A mély depresszió szorongásos tünetei, a nagyfokú ideggyengeség harmincnégy éves korában jelentkeztek. Szédüléssel rohamok, ijesztő hallucinációk, köztük zúgás, énekhangok gyötrik. Úgy érzi, ismét sötét erők uralma alá került, mindehhez gyakori ájulások társulnak.

Negyvenkét évesen rheumatid arthritis – ízületi gyulladás – fájdalmi lépnek fel, tartós álmatlanság, súlyos depresszió kíséri ízületi panaszait. A szakorvosok negyvenhárom éves korában a gyógyíthatatlan elmebaj diagnózisát állítják fel. A betegség tovább súlyosbodik, éjjel angyalok dallamait hallja, reggel démonok, tigrisek, hiénák támadnak rá, emellett óriási fájdalmak lépnek fel. Végül nem bírja tovább, öngyilkosságot kísérel meg. Düsseldorfban a Rajnába veti magát, de kimentik. Tovább nem lehet várni, most már tartós kezelésre a Bonn melletti Eendenich elmeegógyintézetébe viszik, ahol előbb gyors javulás áll be, majd fokozatos leépülés veszi kezdetét. Beszédképtelenné válik, majd megtagadja az evést, emiatt testileg teljesen leromlik.

Negyvenhat évesen búcsúzik termékeny életétől. Diagnózisa az előzőleg szifilisz – vérbaj – okozta paralysis progressiva – agysorvadás –, de Moebius híres elmeegógyász ezt schizophreniára – hasadásos elmezavar – változtatta. Továbbá felvetette azt is, hogy az utódok közül néhányan szintén schizophreniában szenvedtek, emellett azonban Schumann-nak nem voltak egyéb szifilisz tünete. Nem lehet azonban kizárni az igen súlyos bipoláris kórképet, a mánia és a depresszió között fluktuáló maniaco-depresszívát sem.

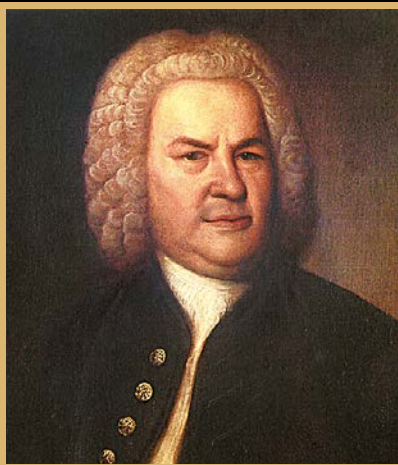
Ludwig van Beethoven

A szifilisz tünetegyüttesének jelenléte Beethoven halálának okai között is megtalálható. Ludwig van Beethoven (1770–1827) ötvenhét évet élt. Fiatalkori betegségei közül a gyermekkori himlő az említésre méltó.

Sajnálatosan már huszonhat éves korában jelentkeztek hallási zavarai és fülzúgása, ugyanekkor hasi görcsök és hasmenések is gyötörték. Harmincegy éves volt, amikor hallása tovább romlott, a magas hangokat már nem érzékelte, nem csoda, hogy kezdődő depresszió tünetei jelentkeztek nála. Ez odáig fajult, hogy harminckét évesen már öngyilkossági gondolatok foglalkoztatják. Negyvenéves korában erős bélgörcsök lépnek fel, hallásromlása tovább fokozódik. Még csupán negyvenhárom éves, amikor jobb fülére teljesen megsüketül. Negyvennyolc éves, amikor sárgaság jelentkezik, feltehetően hepatitist – májgyulladás – kapott, ami azonban kezelés nélkül spontán gyógyult.

Öt évvel később szemproblémák is felléptek, ekkor érte a nagy csapás, már a bal fülén keresztül is minimálisra csökkent a hallása. Társalkodófüzetek használatára kényszerült, depressziója elhatalmasodott. A *Missa Solemnis* és a *IX. szimfóniát* már gyakorlatilag süketen komponálja, ez a teljesítmény méltatói szerint „a belső hallás diadala a kívülről érkező csend zónája felett”. A testi megpróbáltatásoknak azon-

ban még nincs vége. Nyelöcsővérzés, köszvényes fájdalomrohamok követik egymást, nem csoda, hogy mértéktelen alkoholfogyasztásba menekül. Még csak ötvenhat éves, amikor ascites – hasvíz megjelenése – lép fel. Négy alkalommal is haspunkciót végeznek a szabad hasúri folyadék lecsapolása céljából, de egyre aluszékonyabbá válik, és a halál végül teljes májelégtelenség miatt következik be. Beethovent felboncolták, eredménye a hallóidegek zsugorodása, kétszeresen megnagyobbodott lép, amely a májzsugor kísérőjeként lépett fel. Felmerült, hogy a közös ok a szifilisz, valamint a kezelésére alkalmazott gyógyszerek mellékhatása lehetett.

Wolfgang Amadeus Mozart

A csodagyermekként ismert Mozart felcseperedése és ifjú évei sem nélkülözték a betegséggel terhes periódusokat. Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791) mindössze harmincöt évet élt, s az ifjú zseni már hatéves korában komoly bajjal küszködött: erythema nodosum – göbösödés a bőrfelületen – jelentkezett nála, melyet ördögsem varfűvel, Margrafen porral (fagyöngy, nőszirmogyóker, pünkösdi rózsagyökér, aranypor, elefántcsont por, korallók) kezeltek. Kilencéves volt csupán, amikor tifuszban betegedett meg. Tízéves korában ismét rheumás lázat kapott, ezúttal ízületi gyulladás formájában. Tizenegy évesen himlőn

esett át. A streptococcus infekció – baktériumfertőzés – újra és újra visszatért, huszonnyolc éves korában heveny vesegyulladást kapott. Ebből valószínűleg nem gyógyult ki véglegesen, harmincöt éves korában fokozatos gyengeség, szédülés, ágyéktáji fájdalom jelentkezett, melyet gyakori hányás és fokozatos fogyás kísért.

Halála előtt hat hónappal már mérgezésre gyanakodott, de titokzatos megrendelőjének megbízására hozzáfogott a *Requiem* komponálásához. Egyre sápadtabb lett, testszerte oedémái – vizenyő – jelentkeztek, majd erős fejfájás és magas láz kíséretében vesztette el eszméletét, amelyből már soha nem tért magához a zeneszerző fejedelem. Utólag a ránk maradt leírásokból, adatokból számos szakember próbálta betegségét pontosítani. A felmerült diagnózisokból néhányat említünk: agyhártyagyulladás, rheumás láz, encephalitis – agyvelőgyulladás –, heveny kölehimlő, ureamia – húgyvérűség –, krónikus higanymérgezés. Ez utóbbival kapcsolatban vetődött fel vetélytársának, Salierinek neve és szerepe, és bár ezt nem sikerült igazolni, az operairodalom azonban megőrökíti ezt az eshetőséget is Rimszkij-Korszakov *Mozart és Salieri* című művében.

Johann Sebastian Bach és Georg Friedrich Händel

Érdekességeket tartogat a betegségek és az elhalálozás alakulása szempontjából

a két német barokk szerzőgénius, J. S. Bach és G. F. Händel életútja is.

Johann Sebastian Bach (1685–1750) hatvanöt évet élt, és a halála előtti évben, hatvannégy éves korában ismétlődő glaukómás – vaksággal fenyegető – rohamok következtében a látása erősen romlott, majd a fokozatos állapotvesztés során a vakság bekövetkezett. John Taylor angol szemsebész (világjáró kuruzsló) hívták hozzá, aki műtétet javasolt, amit el is végzett. A beavatkozás átmeneti javuláshoz vezetett, de az eredmény nem volt tartós, a műtétet ezért megismételte. Ekkor nagy megkönnyebbülésre hirtelen teljes remissio – javulás – következett be, Bach visszanyerte látását. A műtét utáni napon azonban váratlanul agyvérzés lépett fel teljes jobb oldali bénulással. Utolsó lediktált koráljának címe: „Vor deinen Thron tret ich hiermit” (Trónod elé lépek itt most...).

Bachhal azonos évben született a másik barokk zeneóriás, Georg Friedrich Händel (1685–1759) kilenc évvel élte túl szerzőtársát, és hetvennégy éves korában hunyt el. Ő szintén glaukómában – zöld hályog – szenvedett, amely az ő esetében is vaksághoz vezetett. Hozzá is John Taylort hívták, aki nála nem két, hanem három műtétet végzett. Sajnos, mindhárom teljesen eredménytelenül. Ő is agyvérzést kapott, egy nagypénteki Messiás-előadást követően elájult, és nagyszombat hajnalban hunyt el.

AZ OPERAHŐSÖK HALÁLOKAI

A vígoperák kivételével szinte minden opera librettója halállal végződik, bár akad, amikor az opera közepén vagy az elején bekövetkezik valamelyik szereplő életének tragikus kioltása. Míg azonban a mű elején és közepén az egyik jelentős, de nem fő szereplő

mond búcsút életének, az előadás végén általában valamelyik főhős a szenvedő alany.

Az operák igen nagy számára való tekintettel a teljesség igénye nélkül tekintsük át, hogy a dráma- és szövegírók milyen halálnemet szántak főhőseiknek. A zeneszerzők dallamalkotó

kedve és a hangszerelési bravúrok mindenkor alátámasztják a tragikus színpadi eseményeket.

A leggyakrabban bekövetkező halálokok és halálnemek a következők szerint rendezhetők el – lásd az alábbi táblázatokat! ▼

1. örülések, melyet gyakran követ halál		2. halállal végződő betegségek	
opera	szereplő	opera	szereplő
Bellini: <i>A kalóz</i>	Imogene	Britten: <i>Halál Velencében</i>	Aschenbach – kolera
Bellini: <i>Puritánok</i>	Elvira – jó hírre meggyógyul	Csajkovszkij: <i>Jolanta</i>	Jolanta – vaksága meggyógyul
Donizetti: <i>Lammermoori Lucia</i>	Lucia	de Falla: <i>Rövid élet</i>	Salud – szívinfarktus
Hindemith: <i>Sancta Susanna</i>	Susanna	Leoncavallo: <i>Bohémek</i>	Mimi – tbc
Massenet: <i>A navarrai lány</i>	Anita	Puccini: <i>Bohémélet</i>	Mimi – tbc
Muszorgszkij: <i>Borisz Godunov</i>	Borisz	Offenbach: <i>Hoffmann meséi</i>	Antonia – szívbetegség
Verdi: <i>Macbeth</i>	Lady Macbeth	Puccini: <i>Manon Lescaut</i>	Manon – szomjhalál
Erkel: <i>Bánk bán</i>	Melinda	Rahmanyinov: <i>A fősvény lovag</i>	a báró – szívinfarktus
Vivaldi: <i>Az őrijöngő</i>	Orlando – varázslatra gyógyul	Verdi: <i>Traviata</i>	Violetta – tbc

3. gyilkosságok		
halálnem	opera	szereplő
tördülés	Berlioz: <i>A trójaiak</i>	Dido
	Bellini: <i>Rómeó és Júlia</i>	Júlia
	Delibes: <i>Lakmé</i>	Lakmé
	Rossini: <i>Otello</i>	Otello
	Verdi: <i>Ernani</i>	Ernani, Elvira
	Purcell: <i>Dido és Aeneas</i>	Dido
	Puccini: <i>Pillangókisasszony</i>	Cso-cso-szán
	Meyerbeer: <i>Az afrikai nő</i>	Selica
	Massenet: <i>Lahore királya</i>	Sita
	Ponchielli: <i>Gioconda</i>	Gioconda
leszúrás	Bizet: <i>Carmen</i>	Carmen
	Gounod: <i>Faust</i>	Valentin
	Verdi: <i>Rigoletto</i>	Gilda
	Alban Berg: <i>Wozzeck</i>	Marie
	Leoncavallo: <i>Bajazzók</i>	Nedda
	Mascagni: <i>Parasztbecsület</i>	Turiddu
	Verdi: <i>Álarcosbál</i>	Richárd gróf a kormányzó
	Mozart: <i>Don Giovanni</i>	Siegfrid
Verdi: <i>A végzet hatalma</i>	Leonora, Don Carlos	
mérgezés	Verdi: <i>Luisa Miller</i>	Luisa
	Bellini: <i>Rómeó és Júlia</i>	Júlia
	Verdi: <i>A kalóz</i>	Medora
	Giordano: <i>Fedora</i>	Fedora
	Verdi: <i>Nabucco</i>	Abigél
	Donizetti: <i>Lucretia Borgia</i>	a velenceiek
	Cilea: <i>Adriana Lecouvreur</i>	Adriana
	Verdi: <i>Simon Boccanegra</i>	Boccanegra
	Puccini: <i>Angelica nővér</i>	Angelica
	Rimszkij-Korszakov: <i>Mozart és Salieri</i>	Mozart

4. öngyilkosságok		
halálnem	opera	szereplő
vízbefúlás	Verdi: <i>A kalóz</i> Wagner: <i>A bolygó hollandi</i> Sosztakovics: <i>Katyerina Izmajlova</i> Britten: <i>Peter Grimes</i> Janacek: <i>Katja Kabanova</i>	Corrado Senta Katyerina Peter Grimes Katja
mélységbe vetés	Puccini: <i>Tosca</i> Cilea: <i>Arles-i lány</i> Petrovics: <i>C'est la guerre</i> Verdi: <i>A legnanoi csata</i> Catalani: <i>La Wally</i>	Tosca Federico feleség Arrigo La Wally

5. egyéb halállal végződő cselekmények		
halálnem	opera	szereplő
lefejezés	Erkel: <i>Hunyadi László</i> Giordano: <i>André Chénier</i> Massenet: <i>Herodiás</i> Richard Strauss: <i>Salome</i> Verdi: <i>A trubadúr</i> Von Einem: <i>Danton halála</i>	Hunyadi André és Madeleine Jochanaan Jochanaan Manrico Danton
máglyahalál	Muszorgszkij: <i>Hovanscsina</i> Verdi: <i>Don Carlos</i> Wagner: <i>Istenek alkonya</i> Bizet: <i>Gyöngyhalász</i> Bellini: <i>Norma</i> Verdi: <i>A trubadúr</i>	Doszifej, óhitűek eretnekek Brünhilde Zurga Norma cigányasszony
befalazás	Verdi: <i>Aida</i>	Aida
agyonnyomás	Richard Strauss: <i>Salome</i>	Salome
robbantás	Meyerbeer: <i>A próféta</i>	Zakariás, ellenség
lelövés	Csajkovszkij: <i>A pikk dáma</i>	Hermann
megfojtás	Verdi: <i>Otello</i>	Desdemona
rom alá temetkezés	Szokolaj: <i>Sámson</i>	Sámson

Az egyetemes ember izgalom iránti vágya, mint láttuk, kiapadhatatlan, s ezt az operairodalom szerzőóriásai is jól tudták. Felvetődik azonban a kérdés, hogy mit, mennyit és hogyan közvetítsünk tanítványaink számára ebből a tényfeltárásból, hiszen a felsorolt adatok – különös tekintettel a zeneszerzők testi-lelki megpróbáltatásaira – a személyiség legbensőbb intimitását érintik. Szem előtt kell tartanunk, hogy diákjaink nem rendelkeznek kontextuálisan azzal a háttértudással, ami ezeknek a kényes

adatoknak a kezeléséhez feltétlenül szükséges, így könnyen előállhat az a helyzet, hogy az extremitáshoz vonzó tanuló számára Schumann ideggyengése nagyobb súllyal esik a latba, mint maga a páratlan életmű. Ebből pedig az következik, hogy hézagossági zenei műveltségükben a zeneszerzőt nem a műveikkel, hanem ezekkel a látványos és könnyen előhívható mozzanatokkal azonosítják.

Pedagógiai szempontból lényegesen könnyebb helyzet teremthető az operahősök halálokainak és halálne-

meinek a megközelítésében. A zenedrámák sokrétősége számos lehetőséget hordoz az érdeklődés felkeltésére, hiszen a fordulatosságot cselekményalakítás és a mindezt kiemelő zenei szöveg nyomán követése az értelem és az érzelem szféráit egyaránt képes megmozgatni tanítványaink személyiségében. A színházi előadás varázsa, az élőzenei tapasztalat semmiképp sem nélkülözhető a zenei nevelés során, hiszen kiváló alkalom teremthető egyúttal arra is, hogy „kimentsük” az énekórát az iskolapad fogságából.

■ Polyák Kamilla

VÁMPÍROK ÉS RÉMEK VONZÁSÁBAN

A VÁMPÍRTÖRTÉNETEK PSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE

Napjaink kortárs irodalmának meghatározó műfaja a vámpírregény. Tari Annamária, pszichológus gondolata szerint, ha egy társadalom lelkiállapotát és érzelmvilágát kívánjuk megérteni, a kortárs irodalom témaválasztását és ábrázolásmódját is érdemes tanulmányozni.

Könyvek, magazinok, filmalkotások, plakátok, ruhák, kiegészítők, mindennapi használati tárgyak, diákok folyosói beszélgetései – néhány példa arra, milyen széles körben megjelenik a vámpírtéma. Elsősorban a tizenéves korosztályt ragadják meg az efféle történetek, az ő fantáziavilágukat mozgatja meg a napjainkban oly divatos vámpírmitológia. Miért vonzóak a vámpír-rém történetek a serdülőkorúak számára? Miért éppen e korosztály számára érdekesek? E kérdésekre igyekszem lehetséges magyarázatokat, válaszokat adni tanulmányomban. Továbbá céloom alátámasztani azt a hipotézist, miszerint a serdülők számára pszichológiai szempontból előnyöket hordoz a vámpírok-rémek iránti érdeklődés, hiszen a szocializációs folyamat része ez, fontos öndefiníciós értéket, hozadékot jelent a rémekkel való foglalkozás. Többször teszek majd utalást az *Alkonyat* regény és filmsorozat (a regényt Stephenie Meyer írta) eseményeire, szereplőire, hogy így példával illusztráljam a leírt folyamatokat.

EGY KIS VÁMPÍRTÖRTÉNELEM

A vámpír lényekhez kötődő érzelmeink megértéséhez alapul szolgálhat a vámpír alakok megjelenésének története. Vérszívó démonok létezéséről már az ókorban is születtek feljegyzések. Akkoriban a megmagyarázhatatlan betegségekről azt gondolták, hogy egy démon szívja ki az ember erejét, vérét, és ez gyengeségük oka. A halál eljövételét is e vérszívásnak tulajdonították. Ezek a lények élet-halál máig megfejtethetetlen kérdéseire kínáltak magyarázatot.

A 16. században azonban, az emberi félelem megtestesítőiként, szimbólumaiként voltak jelen. A 18. században már hivatalos kereteket is kapott a vámpírok jelenléte. Állami szervek vizsgálták a lakosság által bejelentett rémtettek ügyében, sírok feltárását rendelték el több esetben, egy-egy ügy vizsgálata érdekében.

A *Pesti Hírlap* lexikonjában (1937) vámpír elnevezés alatt a sírból visszajáró, s többnyire testi alakjában megjelenő olyan szellemet értenek, amely az élők vérét szívva azokat is vámpírrá teszi. E megfogalmazás intenzív félelmet, rettegést mutat a korabeli ember hiedelemvilágában.

Abraham „Bram” Stoker 1897-ben megjelent *Drakula gróf válogatott rémtettei* című művében a korábban ijesztő szörnyként definiált vámpír alakot civilizálttá tette, beillesztette a társadalomba, úri rangra emelte. Az új vámpírelképzelésben egy kifinomult ösztönlényt látunk. Napjaink vámpír alakjainál a kifinomultság megmaradt, ezen túl azonban egy megszelídült, intellektuális, ösztöneit kontrollálni képes típus is helyet kapott a közgondolkodásban. Vámpírkultusz alakult ki, amelynek komoly olvasó- és nézőtábora van.

VÁGYFANTÁZIÁK TELJESÍTÉSE A VÁMPÍRTÖRTÉNETEKEN KERESZTÜL

A 21. századi ember egyik jellemzője, hogy ingerküszöbének átlépéséhez egyre extrémebb hatások kellenek. Egyre inkább a megszokottól eltérő sportokat, a szórakozás minél intenzívebb formáit választjuk. A kortárs irodalom és filmipar legsikeresebb darabjai pedig fordulatos élethelyzetekkel, különleges helyszínekkel és impulzív eseményekkel vannak tűzdelve. Igaz ez a folyamat az aktuális ideálképekre is, így fordulhat elő az, hogy a kedves, egyszerű, hétköznapi hősök helyett sokak számára csak a vámpírmotívum az, ami képes elérni azt az ingerküszöböt, ami már érdeklődést, izgalmat vált ki.

A vámpírok természetfeletti lények, így számos olyan tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek a hétköznapiakból való kiszakadást, misztikumot és izgalmat hoznak a befogadó életébe. Az ábrázolt helyszínek és tér, a titokzatos, sejtelmes éjszaka segíti az elszakadást a mindennapoktól, az unalmas

és szürke világtól. A vámpír lényekre, szereplőkre jellemző képességek, mint a halhatatlanság, kortalanság, örök fiatalság, az egyéb különleges képességek (pl. a mások gondolataiban való olvasás képessége, repülés) és a tökéletes fizikai megjelenés, szépség az átlagból való kiemelkedést sugallja a fiatalok számára. Ezzel bemutatva és az azonosuláson keresztül megadva a serdülőkorban erős vágyként megjelenő különlegesség és egyediség érzését. A vámpírkultusz megoldást nyújt ezen igény kielégítésére, hiszen a mindennapok szürkeségét a vágyfantáziák teljesítésével oldja fel. E kalandos szerelmi rémmesékben az alakok kortalanok, nem szükséges dolgozniuk, mégis mindenük megvan, képesek kontrollálni létüket és világukat. Népszerűségének egyik titka talán éppen az, hogy ezek a jellemzők hiányoznak a serdülők életéből, így a szereplőkkel való azonosulás során ezek a szükségletek és vágyak egyesülnek és átmenetileg feloldódnak.

A vámpírtörténetekben ábrázolt események a serdülők életében hangsúlyos szerepet játszó élmények meg- és újraélését is lehetővé teszik, így például a tiltott szerelem, fájdalmas szerelem vagy éppen énünk sötét oldala felbukkasásának témáit, bonyodalmaikat. A történetbe való belehelyezkedés érzelmi feloldozást, katarzist jelenthet a fiatal számára, sőt, akár példaként is szolgálhat saját életében a hasonló tematikák megoldására. Az indulatok, félelmek kivetítése, vizualizálása ugyanakkor komoly szorongás-csökkentő erővel bír. Így történik ez a rémekkel kapcsolatos művek befogadása közben is, legyen az irodalmi vagy más művészeti alkotás.

A RÉMTÖRTÉNETEK SZEREPE AZ IDENTITÁSKERESÉSBEN

A pszichológia tudománya rendelkezik olyan fogalmakkal, elméletekkel, amelyek képesek magyarázni a fiatalok fogékonyságát a vámpír és rém lényekkel kapcsolatos történetek iránt.

A serdülő szubkultúrának mindig is megvoltak a maga aktuális idoljai, amelyek meghatározták, hogy mi a követendő példa, mi az elfogadott. A serdülők az identitáskeresés időszakában, amikor is a serdülő fiatal, aki gyermekkorát már túllépve közeledik a felnőtt lét felé, meghatározni igyekszik önmagát. Az öndefiníció kialakításához pedig szorosan hozzátartozik a szűkebb-tágabb környezetében lévők monitorozása, megismerése, kritizálása. A kapott információkból, legyenek azok családtagok, fontos más személyek, filmek vagy egyéb más, a médiából származó információk, a serdülő kiszűri a számára érdekeseket, befogadja, átgondolja, értékeli, majd beépíti az identitásába. A serdülő fiatal saját személyiségének körvonalait igyekszik megragadni, gyakran a tagadás általi önmeghatározást választva. A serdülők számára a hétköznapi, unalmas, szürke és az átlagos nem kedvelt és nem követendő minta. Énjükhöz az egyedi, eredeti, izgalmas és rejtélyes dolgokat igyekeznek közel engedni, az efféle helyzetek, személyek vonzóak számukra. A rémtörténetek vonzóságát okozhatja, hogy mindezen kritériumoknak megfelelnek.

FELODOZÁS AZ ALAPÖSZTÖNÖK BŰNÖSSÉGE ALÓL

A vámpírsztorik történetésztövében igen hangsúlyos szerepet kap bizonyos alapösztonök és működésmodok hangsúlyozása, így a szexualitás és az agresszivitás alapösztonének feldolgozása is. Mindannyiunk lelkében megbújik valami ősi, ösztönös, amit a vámpír-rém történetek mozgásba hoznak. A történetekben a szerelemmel és szexualitással összefüggő bonyolult érzelmeket és vágyakat mutatják be az alkotók, és ezek teszik vonzóvá a vámpírsztorikat a serdülők, de akár a felnőttek számára is. A történetekben nem egy unalmas szerelem története tárul elénk, a vámpír férfi mellett sosem lehet unatkozni. Egy vámpírral létesített párkapcsolat időtlen, halha-

atlan. Mindez annak a képzetét sejtí, hogyha a vámpír kedves sosem hal meg, akkor meg van annak az esélye, hogy az iránta érzett szerelem, érzelm is tovább él. E romantikus-idilli kép kifejezetten vonzó, elsősorban az álmodozó serdülő lányok számára. A tiltott szerelem ősi témája is megjelenik, hiszen egy vámpír és egy halandó szerelme a kívülállókból nemtetszést válthat ki, ami szintén izgalmat jelent, így a történet befogadását segíti elő.

A vámpíreltmód sajátosságát, a vér kiszívását és a vérrel való táplálkozást agresszív aktusnak tekinthetjük. Melanie Klein elméletében, a gyermek fejlődésének orál-szadisztikus fázisában jellemző metódus, hogy a szopatást, az anyatej, az éltető táplálék megszerzését, a fantázia szintjén az anyai testbe való behatolásként értelmezi. Ezzel párhuzamban, a vámpír is e módon, áldozata testébe fogaival behatolva jut táplálékhoz. A vér és a tej megszerzése egyaránt a másik bekebelezésének szimbóluma, ami az élet forrása, ennek megszerzése pedig alapvető ösztönkésztetés. A vámpírtörténetek nagy bátorsággal, tabuk nélkül ábrázolnak momentumokat a szexualitásról és az agresszióról. Nem bűnös tartalommal töltik meg e jelenségeket, hanem természetes, szükséges, elemi jellegűket hangsúlyozzák a történetésztövében. A szexualitás kereső-megismerő időszakában lévő serdülők attitűdjét ezekhez az ösztönös viselkedésekhez nagyban megkönnyíti az ábrázolt forma. A történetek ebben a vonatkozásban felszabadítják a szexualitást a tabu tilalma alól, ezzel segítenek feloldozni a serdülőknek a szexuális gondolatokhoz vagy tevékenységhez tapadó bűnösség, természetellenesség érzések esetleges képzetét.

A 21. SZÁZAD FÉRFIIDEÁLJA ÉS A VÁMPÍR FÉRFI

Az utóbbi évek vámpírtörténetei, sorozatai, mozifilmjei megteremtették a 21. század új férfiideálját. A kitalált alakok és karakterek tulajdonságai a serdülők

egy csoportja számára követendő mintaként jelennek meg. Számukra a szereplők testesítik meg a férfi és női ideált, amihez hasonlítani szeretnének. Lássuk példaként az *Alkonyat* című regény vámpír főszereplőjét, Edward Cullent, akinek alakja idolként jelenik meg: kissé feminin vonású férfi, mágikus csillogó szemekkel. Viselkedését az udvariasság és a hagyományos értékek követése jellemzi. Ez a férfi erős és karakteres, a nő igazi nőként létezhet mellette. Továbbá, a férfi oltalmazó támaszt nyújt, a nő érzelmi igényeinek kielégítésére is képes. A vámpír férfi emellett halhatatlan, nem öregszik, ezért a kortalan szépséget testesíti meg. Amit kínál a nőnek, az a kuriózum. Különleges, természetfeletti képességekkel rendelkezik, képes kontrollálni, irányítása alatt tartani a helyzeteket, külseje ápolt, gondozott és szép. A vámpír férfi alakjában ötvöződik a 18. századi mese ígérete és a 21. század fogyasztói társadalmának igénye. Összegezve ezt a gondolatmenetet, álljon itt egy sikeresen futó vámpírsorozat sztárjának mondata, amelyben az fogalmazódik meg, hogy miért is vonzó a mai nő számára a vámpír férfi: *„A vámpírímádát lényege, hogy ezek a lények pont belepasszolnak a női világképbe – egy ódivatú, udvarias úriember és egy lelkiismeretlen gyilkos keverékét kapják meg a vámpírokban. Érdekes ez a kettősség, de a nők szeretik, ha a pasijuk nem csak udvarias és szerető, de szexuálisan is kielégíti a vágyaikat.”* (Stephen Meyer, *True Blood – Imi és élni hagyni* című vámpírsorozat sztárja). Ez a mondat világosan megmagyarázza a tinilányok rajongását a vámpírtörténetek és főleg -filmek hősei iránt. A hatás nagy veszélye azonban, hogy a valóságban ilyen „ideális” partnert a saját korosztályában nem, vagy csak nagyon ritkán találhat egy tizenéves lány. Ez pedig magában rejtí a csalódás kockázatát. Hasonlóképpen járhat hátrányokkal a vámpírkultusz a fiúk szempontjából is. Nekik a párkeresés útvesztőiben ezentúl nem csak kortársaikkal kell versenybe szállniuk,

hanem meg kell küzdeniük a lányok által elképzelt (és a filmekben megformált) vámpírférfi-ideállal is, ami – lássuk be – egy pattanásos kamasz számára nem egyszerű feladat.

SZORONGÁS ÉS FÉLELEM- CSÖKKENTÉS RÉMTÖRTÉNETEKSEL

Évezredek óta vetítjük szorongásainkat mitológiai lényekre, rémekre, hogy a projekciós mechanizmus segítségével csökkentsük belső feszültségeinket, a bizonytalanságot és a kiszámíthatatlanságot, amiket a mindennapok sodrása és körforgása okoz számunkra. Hihetnénk azt, hogy adott alakok, rémek hatására keletkezik a félelmi reakció, azonban ez éppen ellentétesen működik. Különböző félelmek és szorongások munkálkodnak bennünk, amelyeket nem tudunk tárgyakkhoz (konkrét élményekhez, személyekhez stb.) kötni, s így gyakran nem tudjuk kezelni őket. Ha azonban félelmeinket sikerül hozzákapcsolni egy adott jelenséghez, alakhoz – kiváltképp, ha félelmeink tárgya látható alakot, emberarcot kap, kézzelfogható valóságban jelenik meg előttünk – elősegíti azt, hogy szimbolikusan ugyan, de „szemtől szembe” megküzdjünk vele, így félelmeink megismerhetővé, megszelídíthetővé és bizonyos mértékig leküzdhetővé válnak.

Egyfajta természetes és egészséges megküzdési mechanizmus, stresszkezelő, egyben adrenalinnövelő módszer a vámpír-rém történetek olvasása, nézése. E művek befogadása szorongásaink biztonságos kezelési módszerévé is válhat. Kiszámítható rettegést nyújt a hétköznapi kiszámíthatatlan szorongásaival ellentétben. Természetesen nem ugyanaz a félelem dolgozódik fel, amit látunk, a feldolgozás csak átvitt értelmű és szimbolikus. Egy-egy rémtörténet hatására a mindennapi élet legkülönbözőbb, számunkra éppen aktuális, minket foglalkoztató szorongásai oldódhatnak fel. Legyen ez akár párkapcsolati

feszültség, munkahelyi-iskolai stressz, családtagjainkkal-barátainkkal kapcsolatos konfliktusok, nézeteltérések. A folyamat lényege, hogy a tudatlanunkban zajló szorongáscsökkenő folyamat során a jó legyőzze a gonoszt, elnyerje jutalmát, a stresszor pedig méltó büntetését. A cél, hogy a rémtörténet befogadása után felszabadultak, boldogok lehessünk, hogy a szorongás oldódjon. Ennek azonban alapvető feltétele, hogy a történet jó véget érjen. A fordulatok és a lezárás a mesék élményét nyújtsa.

Szükséges hangsúlyozni, hogy serdülőkorban jelentősen több a félelem, szorongás és belső bizonytalanság a felnőttkorhoz képest. Éppen ezért, ez a korosztály mérhetően fogékonyabb a rém- és vámpírtörténetek iránt, hiszen segít feloldani és feldolgozni a belső feszültségeket és szorongásokat. A vámpírok és rémek ebben az értelemben pszichológiailag hasznos lények. Akárcsak a gyermekmesék hősei, hozzájárulnak az egészséges személyiségfejlődéshez, szükséges belső félelmeink megismeréséhez, feldolgozásához.

Ahhoz, hogy a vámpírokról, rémekről szóló művek elérhessék pszichológiai szorongásoldó hatásukat, szükséges a serdülőket körülvevő felnőtteknek, környezetnek toleranciával fordulni a művek kedvelése, esetleg a rajongás felé. Szabad teret szükséges biztosítani ezek befogadására, hiszen a lebecsülés és tiltás újabb szorongásokat szülhet az

önmagát kereső, félelmeit enyhíteni vágyó fiatalban.

Míndezért az iskolai oktatás során is tehetünk: Érdeemes lenne lehetőséget teremteni az irodalom- és médiaórákon a diákok által kedvelt vámpír-rém történetek elemzésére, feldolgozására. Hiszen ilyenkor szervezett keretek között, biztonságos, társas, hozzáértő közegben van lehetőségük a diákoknak érzelmeik kifejezésére, feszültségeik-félelmeik átdolgozására, enyhítésére.

■ Ajánlott irodalom:

- Gianfranco Manfredi, Katona Ildikó, Szécsi Noémi, Dr. Katona Nóra, Dr. Minarik Annamária gondolatai nyomán 2009. *Tinik és a vámpírkönyvek*
Letölthető: http://pedellus.blog.hu/2009/11/16/a_tinik_es_a_vampirkonyvek
Letöltés ideje: 2012. július 12.
- Mannhardt, A. 2010. *Vámpírpszichológia. Mindennapi Pszichológia*. Letölthető: <http://mipszi.hu/cikk/100421-vampirpszichologia?page=0,0>
Letöltés ideje: 2012. július 12.
- Mörk, L. (szerk.) 2011. *A vámpír vonzásában*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Tari, A. 2010. *Y generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Varga Vera és Polyák Kamilla 2011. *Vámpírpszichológia* című szóbeli előadása, Szeged.

■ Rózsa Vincéné

„EGYSZER VOLT, HOL NEM VOLT...”

ÉLETÜNKBŐL NEM HIÁNYOZHAT A MESE

A mesék mindig és minden időben az emberről, az ember lehetőségeiről, választásairól, tévedéseiről és a tévedések javításáról mondanak el valami nagyon fontosat. Nem azt üzenik, hogy minden rendben van, hanem azt, hogy minden rendbe hozható. A mesék világa ősi keletű, végighúzódik az emberiség egész történetén. A népmese cselekménye kopik vagy gazdagodik, bővül, elvegyül más mesék elemeivel. Vándorol térben és időben – egyik világrészről a másikba, s útközben újabb elemeket ragad magához, más civilizációk, más kultúrák kellékeit, új tájakat fedez fel magának, és átformálja mindezeket a maga törvényei szerint.

„Mint gyermek, aki már pihenni vágyik és el is jutott a nyugalmas ágyig, még megkérlel, hogy: »Ne menj el, mesélj!« – (így nem szokik rá hirtelen az éj) s míg kis szíve nagyon szorongva dobban, tán ő se tudja, mit is kíván jobban, a mesét-e, vagy azt, hogy ott legyél [...].”
(József Attila: Thomas Mann üdvözlése)

MI A MESE?

A magyar nyelv értelmező szótára szerint: „A nép ajkán élő, szájról szájra járó, csodás, hihetetlen elemekkel teleszótt, rendszerint prózai, ritkábban verses, költött elbeszélés.”

A mesét csak az újabb időkben tekintik gyermekműfajnak, régen a mesemondás és -hallgatás végigkísérte az emberek életét; a hallgatók fölfedezték magukat a mesékben, és megfejtve a jelképes üzeneteket, a mese analógiájára megoldást kaptak saját problémáikra, életkérdéseikre is.

Valamikor ezeket az üzeneteket még könnyűszerrel dekódolták az emberek, vagyis a mesében föllelhető motívumokra, fordulatokra „ráültették” saját élethelyzetüket. Mára elszakadtunk a mítoszok világától, és kevésbé gondolkodunk képekben, ezért a szimbolikus formában megjelenő mondanivaló lefordításához olykor „közvetítőre” van szükség.

A mesélő személye éppoly fontos ebben a folyamatban, mint a történet üzenete, mivel a történet adja a szavakat, a jó mesélő pedig életre kelti

őket. A mesélő a kimondott szavakon túl azokat a képeket is megjelenítheti a hallgató számára, amelyeket nem szükséges szavakba önteni. A mesélőnek értenie kell a mesét, amit mesél, és hinnie kell benne, hogy jól mesélhesse el.

A hallgatónak mindezek mellett befelé is kell fordulnia az emlékeihez, mozgósítania kell az empátiáját, és képzelőerejét. Így képes elengedni a tudatos figyelmét és teljesen a mese hatása alá kerülni. A hallgató dönti el, mennyi információt tud befogadni, ő az, aki a szavakat a történet összefüggéseiben értelmezi, kiegészítve saját személyes élményeivel.

A MESE SZEREPE, JELENTŐSÉGE A GYERMEK ÉLETÉBEN

„A mese megkönnyebbíti a szívet, s olyan porhanyóssá teszi az ember lelkét, hogy az álom magvai könnyen kicsíráznak benne” – mondja Seherezádé az *Ezeregyéjszaka* legszebb meséiben (ford. Honti Rezső).

A mese az irodalom egyik ősi prózai műfaja. A gyermekirodalom történetében a népmesének és a műmesének egyaránt nagy jelentősége van, hiszen megadja az önfelelt gyönyörködés örömét, felkelti a képek és a szavak szépélményét, elvezet a próza-irodalom szeretetéhez, és minden korban fontos eszköze a világ, a társadalom, az anyanyelv megismerésének.

A mesék nemcsak szórakoztatnak, hanem jelentős részben nevelnek is: az életről tanítanak, érzelmi kapaszkodókat nyújtanak és segítik a személyiségfejlődést. A népmese beavatás, a lelki egészség forrása, már a gyermekkorban. Ha egy gyermek életéből hiányzik a népmese, nehezebben tud megbirkózni egy nem várt nehézséggel. A mese arra tanít meg már gyermekkorban, hogy küzdelem, kudarcok révén születik az eredmény. Sikerorientált világunkban, ahol a kudarc nincs beépítve szervesen az életbe, ott a gyengébbek gyakran elbuknak.

A mese az egyetlen irodalmi műfaj, amely utat mutat a gyermeknek, hogyan fedezze fel identitását, hogyan találja meg helyét az életben. A mese azt sugallja, hogy a boldog, tartalmas életet bárki elérheti – de csak akkor, ha nem futamodik meg a veszélyek elől. Továbbá azt ígéri, hogy ha valaki elindul ezen a félelmetes és kockázatos úton, a jóakarátú hatalmak megsegítik, és végül eléri célját. De arra is figyelmeztet, hogy a gyávákra, akik visszariadnak énjük felfedezésének kockázatától, sivár élet vár – ha ugyan nem történik valami nagyobb bajuk.

A gyermek életében tehát a mese nagyon fontos szerepet tölt be. Segíti a számára túl bonyolult világban történő eligazodást, az élete során felmerülő problémák megoldásának megtalálását, ezenkívül útmutatóul

szolgálhat erkölcsi kérdésekben, fejleszt a képzeletet, elvarázsol, valamint kiválóan szórakoztat.

A mesék általában azt „üzenik” hallgatóiknak, hogy az életben felmerülő problémák elől nem kitérni kell, hanem bátran szembeszállni velük, legyőzni azokat. Miközben a gyermek hallgatja a történetet, azonosul a főhőssel, akinek tulajdonságait önmagáénak érzi. *„A kisgyerek, miután eljutott az érzelmeknek arra a fejlődési fokára, ahol már más emberek sorsa is érdekli őt, a mesében ismerkedik meg a másokért való aggodalom, az örvendező együttérzés érzelmeivel, az igazságosság, a bátorság, a hűség fogalmával, az elnyomó erőszak elleni gyűlölettel, és megszerzi magának azt az optimizmust, melyre a gonosz hatalmak elleni küzdelemben majdan szüksége lesz.”* (Petrolay Margit: *A meséről*, 6. oldal)

A népmesék az egzisztenciális problémákat mindig tömören és egyértelműen fogalmazzák meg. Így a gyerekek a kérdés lényegével szembesülnek. A mese egyszerű eseményeket közvetít. Alakjait határozott vonallal rajzolja meg, a részletek közül csak a legfontosabbakkal foglalkozik. Szereplői típusokat képviselnek. A népmesékben a gonoszság éppúgy jelen van, mint az erény. A jó és a rossz szinte minden mesében alakot ölt valamelyik szereplőben, és megnyilvánul tetteiben, mint ahogy mindkettő jelen van az életben és minden emberben is. Ez a kettősség hordozza azt az erkölcsi problémát, amelynek megoldásáért küzdeni kell.

A mese képekre, szimbólumokra, eseményekre fordítja le a világ jelenségeit, s így kínál lehetőséget a tudatalan feszültségek feloldására.

A mesékre mindig szükség volt, van és lesz, hiszen mindenki vágyik a varázslatra, a borzongásra, a csodák átélésének élményére. Ugyanakkor rendkívül hasznos és nélkülözhetetlen a gyermek fejlődése szempontjából, hiszen annak segítségével gazdagodik fantáziája, szókincse, a mese szereplőivel azonosulva átélhet különböző

helyzeteket, feloldhatja a benne felgyűlt feszültséget.

A felnövekvő gyermeknek óriási szüksége van arra, hogy átlássa az egyszerű emberi kapcsolatokat, szimpatizáljon a hősökkel, és felismerje a rosszakarókat. A főhősök bőrébe bújva éli át a veszélyt, a megmenekülést, az örömet, a bánatot, vesz részt kalandokban, harcol az igazságért, és nyeri el méltó jutalmát – vagy büntetését. A kicsikben így – tehát nem direkt módon – rögzülnek az erkölcsi tanulságok.

A JÓ MESE TITKA

A gyermek figyelmét az olyan történet köti le a legjobban, amelyik szórakoztatja és felkelti a kíváncsiságát. De személyiségfejlődését akkor segíti, ha mozgásba hozza képzeletét, ha eligazítja érzelmeiben, ha megbékíti félelmeivel és vágyaival, és megoldásokat is javasol. Ezeknek a kritériumoknak az egész gyermekirodalomból leginkább a népmesék felelnek meg. A példák megértetik a gyermekkel, hogy súlyos gondjaira létezik átmeneti vagy végleges megoldás. A mesében (és így az életben is) a problémákat nem lehet elkerülni, a küzdelem, a harc elválaszthatatlan az emberi lélettől.

A jó mese jellemzői

- „Egyszer volt, hol nem volt...” ezzel a kedves, biztonságot adó mondatmal kezdődnek a mesék. Vajon mitől ilyen varázslatosak ezek a szavak? Nem könnyű válaszolni erre a kérdésre. Sokféle érzést hívhat elő ez a történetkezdés, de mindnek az az élmény az alapja, hogy a régi, gyermekként megélt világot – melyet felnövekedvén, az élet „realitásába” érkezve – el kellett hagynunk.
- A mese alaptörténete mindig valami konfliktusra épül. A mesehős szembetalálja magát egy problémával, ezért elindul, hogy egy szimbolikus úton leküzdje az elé gördülő akadályokat. Az elindulás a sorsunk föl vállalását

jelképezi, azt, hogy hajlandóak vagyunk szembenézni a feladattal és leküzdeni a sárkányt, a gonosz boszorkányt. A hősnak, aki eltévedt a sűrű, sötét erdőben, különböző döntési helyzetekben kell helyes választ adnia, hogy továbbléphessen. Ezt a választási szituációt a mesékben többségében a hármas keresztút, a hármas elágazás jelképezi. Fontos momentum, hogy a hősnak, noha akadnak segítők, egyedül kell végighaladnia az úton, vagyis neki magának kell a személyes boldogságáért erőfeszítéseket tennie. A kezdeti diszharmónia után végül minden a helyére kerül.

- A mesealakok nem ambivalensek, nem egyszerre jók és rosszak. A mesékben ugyanaz a szélsőségesség uralkodik, mint a gyermeki gondolkodásban: az emberek vagy jók, vagy rosszak, nincs átmenet. A gonoszság vonzereje is megjelenik, ezt szimbolizálja pl. a sárkány, a boszorkány varázssereje. A történet azonban mindig a jó jutalmával és a gonosz bűnhődésével zárul.
- A mese mindig jól végződik, ha a hős felveszi a küzdelmet, bátor, szembeszáll az igazságtalanságokkal, akkor legyőz minden akadályt.

A MESEMONDÁS ALKALMAI

Mesemondásra szinte minden szituáció alkalmas: orvosi vizsgálatra várakozás közben, vásárláskor, csúcsforgalomban, testvérkonfliktus, betegség stb. esetén.

A mesei forma vonzza a gyermek figyelmét, mely kapcsolatban áll az emberi gondolkodásmóddal és érzelmvilággal. Fontos a történet tartalma is, mivel minden hallgatónak más-más történet fontos érzelmileg. A hallgató annál inkább képes azonosulni a mesével, minél inkább ráillemnek a történetek az ő saját, egyéni gondolatvilágára. Különösen oda kell figyelni azokra a mesékre, amelyeket a gyerekek kérnek, hiszen ezek valamilyen oknál fogva fontosak számukra. Akkor is meséljük el nekik, ha már sokadszor kérik.

A MESE MINT GYÓGYÍTÓ ERŐ

A jó mesék nem életkorhoz kötöttek. Éppen attól jók, hogy minden életkorban más-más jelentésük válik nyilvánvalóvá. Mindannyian találhatunk benne olyan életvezetési tanácsokat, intelmeket, felszólításokat, amelyek, útmutatóul szolgálnak az életünkben jelen lévő nehézségekre, problémákra.

A mesék gyógyító hatása abban mutatkozik meg, hogy minden történet az egyensúlyhoz vezető utat mutatja meg. Azt, hogy a történet elején megbomló egyensúlyt helyre kell állítani. A történetekben megtalálhatók az egyensúly visszaállításához, a gyógyuláshoz szükséges tanítások.

A mesék épp attól tudnak olyan sokat segíteni, hogy szimbolikus nyelven beszélnek örömről, bánatról, szorongásról, félelmekről, életről és halálról.

A KÉPZELET ÉS A FANTÁZIA

Verena Kast azt írja, hogy a mesék a képzelethez szóló történetek. Ha az érzelmekhez szól a mese, ráismerhetünk saját magatartásunkra és meg is változtathatjuk azokat. A képzelet tere nemcsak a vizuális tér, hanem

olyan tér is, ahol szagolunk, hallunk, mozgásokat észlelünk. Minél több észlelőcsatornát használunk a képalkotásban, annál „élőbbnek érezzük benne magunkat”.

A képzelet és a fantázia között azonban fontos különbséget tenni, mert nem ugyanazt a technikát jelentik. A képzelet reprodukív, segítségével el tudunk képzelni olyan dolgokat, amiket már ismerünk, s fel tudjuk eleveníteni az emlékezetünkbe, ha éppen nincs a közelünkben. A fantázia alkotó jellegű folyamat, mert meg

A gyerekek személyiségfejlődésük során különböző fejlődési szakaszokon mennek át. Abból, hogy gyermekünket éppen milyen problémák foglalkoztatják, következtethetünk arra, milyen mesék érdeklík, s ez rámutathat arra is, hol tart jelenleg a fejlődésben.

tud teremteni olyan dolgokat, amelyek még soha nem léteztek.

A mesék révén a képzelet és a fantázia segítségével az érzékszervek működése finomítható. Így képessé válhatunk a mesefolyamatban arra, hogy magunk vegyük észre a „láthatatlant”, halljuk meg a „hallhatatlant”, és tapintsuk meg a „tapinthatatlant”.

A FÉLELEM ÉS A MESE

Hibás az a szülői hozzáállás, amely során a szülők próbálják megkímélni gyerekeiket a mesék félelmetes részektől, attól tartva, hogy a gyerekek szorongóvá válnak. A félelem a mesei hősök útmutatója a történetekben, akárcsak az életben, és nem lehet elkerülni, elnyomni azokat. A legmélyebb félelem a bátorságban, a tudatosságban és bölcsességben ölt formát. A mese a gyermeknek utat mutat az élet értelmének megtalálásához, iden-

titásának felfedezéséhez, a fejlődéshez szükséges tapasztalatok megszerzéséhez, enerósító funkcióval bír (mindig a legkisebb viszi a legtöbbre) és energiaforrásként szolgál.

A gyerekek személyiségfejlődésük során különböző fejlődési szakaszokon mennek át. Abból, hogy gyermekünket éppen milyen problémák foglalkoztatják, következtethetünk arra, milyen mesék érdeklík, s ez rámutathat arra is, hol tart jelenleg a fejlődésben. Hagyni kell tehát a gyermeket, hogy ő választhassa ki a magának tetsző mesét, saját elképzeléseinket nem szabad ráerőltetni. Viszont, ha rátalálunk a számára megfelelő mesére, biztosak lehetünk benne, hogy gyakran kell majd estéről estére ugyanazt elmesélni neki. Talán ebben is hasonlít a mese a játékra; ezen belül is a szerepjátékra; hiszen egy-egy szerepjátékot is játszhat gyakran akkor a gyermek, ha valamilyen kellemes élményét akarja újra és újra átélni, illetve ha a rossz, félelmetes élményeinek feldolgozására van szüksége. Ezáltal a rémisztő, félelmetes jellegéből veszít a dolog. A mese segíthet abban is, hogy azt gyakran hallgatva, tudomásul véve a gonosz vereségét, a gyerekeknek csökkenjenek tudattalan félelmei az általános gonosszal szemben.

A JÓ ÉS A ROSSZ HARCA

A jó és a rossz harca a mesékben jelentős mértékben hat a gyerekek személyiségfejlődésére. Ebből a szempontból az állatmeséknek is fontos szerepük lehet. Az állatmesék azonkívül, hogy megszerettetik a kisgyermekkel a körülötte lévő állatvilágot és a természetet, rendszerint kis tanulással is záródnak. A klasszikus Grimm- vagy Andersen- mesékben a látszólag horrorisztikusnak tűnő hétfejű sárkány átmenetileg válhat ki félelmet vagy szorongást, hiszen a mesék végén a gonosz sárkány elpusztul, míg a jó elnyeri jutalmát. A gyermekek valóágérzetének alakulása folyamatos, idővel el tudják különíteni a mesét a valóságtól. A valóságban nincsenek

hétfejű sárkányok, tehát nem kell félni tőlük.

A kisgyermek érzelmein keresztül igazodik el a számára túl bonyolult világban. A mesehősök érthetőek: vagy jók, vagy rosszak. A mesékben is találkoznak a gyerekek a félelemmel: a gonosz boszorkánnyal, az óriással, a hétfejű sárkánnyal, de épp ezért könnyű választani a jót, és elutasítani a rosszat. A jók elnyerik jutalmukat, a rosszak – még ha átmenetileg felül kerekednek is – elnyerik méltó büntetésüket. A gyermek ezen a szimbolikus úton azonosul a hősökkel, mert azok számára vonzó életcélokat valósítanak meg. Ezért nem kell félnünk attól, hogy gyermekünk átéli a félelmet, szorongást, féltékenységet, haragot, mert ezen az indirekt úton tanulja meg a világban való eligazodást. A mesehősök „bőrébe bújva” ő maga is hőssé válik, átéli a dicsőséget, legyőzi a sárkányt (saját félelmeit és szorongásait), elnyeri a fele királyságot és a legszebb királynő kezét. A gyermeki fantáziákban minden megtörténhet, mert itt minden kívánságuk, vágyuk teljesül, és feledtetni velük kicsinységüket, védtelenségüket, gyengeségüket. Ez a gyermeki „kettős tudat”, a mindenhatóság érzése (az legyen, ami akarok), a valódi felnőtté válást, az életcélok megfogalmazását teszi lehetővé számára.

A mese sohasem hazudik: megmutatja a nehéz utat a sötét erdőn keresztül, ami tele van szörnyekkel és veszélyekkel, és csak valódi harc árán tudunk győztesen megbirkózni velük. Csak akkor érhetjük el céljainkat, teljesülhetnek vágyaink, ha ezt a hosszú és nehéz utat meg tudjuk tenni. De akkor igazi hőökké válunk, és ez az igazi jutalom, amit a gyermek saját erőfeszítésének eredményeként ismer meg, és válik „belülről jóvá”, mert a választás szabadságát és a döntés jogát is megadja neki. Így válik minden mese a gyermeki fejlődés pótolhatatlan nevelési eszközévé.

A népmeséket gyakran éri az a vád, hogy ijesztő figurái, kegyetlen, vad történései a gyerekekben félelmet kelt-

hetnek. Ezek a vadságok, kegyetlenségek azonban nem idegenek a gyermeki lélektől. Ha a gyerek fél egy mesétől, általában nem a nekünk is ijesztőnek tűnő alakoktól, eseményektől fél, hanem attól, amit a mese szimbolizál. Ha egy mese különösen erős félelmet vált ki, ez többnyire annak a jele, hogy a gyereket a mesei konfliktus valamilyen oknál fogva mélyen érinti. Természetesen szó sincs róla, hogy ilyenkor a mesét erőltetni kellene, a gyerek maga tudja a legjobban, hogy teherbírása milyen, hogy mikor mit és mennyit igényel a mese által megfogalmazott gondolatokból. De jó tudni, hogy a mese által kiváltott félelem valójában belülről jön.

A félelem legyőzhető

A legkedvesebb mesék és történetek azonosulási lehetőségeket kínálnak a gyerekeknek. Olyan érzéseket jelenítenek meg, amelyeket a gyerekek még nem tudnak kifejezni. A mesékben a problémáikra megoldási módokat kapnak. A mesék segítségével ösztönösen dolgozzák fel és küzdik le félelmeiket. A mesék témája felöleli a félelmet, a nyugtalanságot, az aggodalmat, az élet és halál kérdését, ugyanakkor a kívánságok, a remények, a bizalom és az öröm is bennük rejlik.

A mesék hallgatása közben a gyerekeknek módjuk van megtapasztalni a félelmet és annak legyőzését, különösen akkor, amikor nemcsak gyenge, hanem az erős is fél. Így tudatosodhat bennük, hogy a félelem mindennapos dolog. A mesealakok szélsőséges érzéseket jelenítenek meg (gyűlölet, irigység, hatalomvágy stb.), például: a gyerekek szeretik szüleiket, de vannak olyan élethelyzetek, amikor negatív érzések jelennek meg bennük az anya, apa iránt. Ez az érzés a gyermekben lelkiismeret-furdalást kelt, mert azt érzi, hogy a gyűlölete a szülei iránt nem helyes. Ezek az ellentétes érzések a mesékben érzékelhetővé válnak azáltal, hogy a gonosz mostohát vagy a boszorkányt gyűlölhessék. A mesékben a gyerekek titokzatos lényekkel

találkoznak, akik barátok vagy ellenségek lesznek. Ezek a szereplők a belső ellentmondásokat és a félelmet hozzák felszínre. Olyan meséket is kell mondanunk, amelyekben a gyerek által megélt félelmek valamilyen formában megnyilvánulnak. A gonosz mostoha visszatérő szereplő a mesékben. Jelképezi azt az anyát, aki nem figyel gyermekére, elhanyagolja, rosszul bánik vele. Ezekben a mesékben az elhagyatottság, a bizonytalanság, a magány keltette félelmet a gyerekek mélyen átélik, s pontosan úgy érzik magukat, mint a szereplők a sötét erdőben vagy egy feneketlen kútban.

A *Jancsi és Juliska* című mesében találkozhatunk a gyermeki szorongással is. Félelem a sűrű, sötét erdőtől, mely szimbolizálhatja a gyermek számára a felnőttek kiismerhetetlen, bonyolult valóságát vagy egy éjszakai felébredés keltette félelmeket is. A magára maradástól, a szülő elvesztésétől való félelmet minden gyermek átéli. Talán kisgyermekkorban a legrémisztőbb ennek a lehetősége, hiszen az egészen kicsi gyermek képtelen önmagáról gondoskodni, tehát számára az egyedül maradás egyet jelent a halállal. Ugyanakkor egy óriási erdőben egyedül maradni, eltévedni azt jelképezheti, hogy az ember keresi önmagát. Az otthon (akaratlagos vagy akaratlan) elhagyása (pl. *A libapásztorlány*) a fejlődés szükségességét, a próbatételek,

amiket ki kell állnia vándorlása során a hősnek, a fejlődés közben felmerülő problémák, dilemmák megoldását jelképezik. A *Piroska és a farkas* című mesében konkrétan jelenik meg a szorongás: a félelem attól, hogy a kislányt a farkas felfalhatja. A gyereket általában a gyengével azonosítják magukat, s a gonosz meseszereplő teljes megsemmisülését kívánják. Ha Jancsi és Juliska csak elúzná a gonosz mostohát, az időről időre felbukkanhatna, míg az elégett boszorkány örökre eltűnik és nem tud több gonoszságot elkövetni. A boszorkány elégetése megnyugvást hoz a gyerekeknek, míg ha elmaradna, az fokozná a félelmét.

A mesék épp úgy szólnak öregekről, halálról, öröklét utáni vágyról, mint szép dolgokról. Utalnak a legnagyobb tragédiára, a halálra, valamelyik szülő elvesztésére. A mostohás mesék – *Jancsi és Juliska*, *Csipkerózsika*, *Hamupipőke*, *Hófehérke* –, illetve az öregedő szülő (ahol az öreg király halála után három fia közül kerül ki a trónörökös) történetei, a ki nem mondott dolgokról árulkodnak. Az olyan befejezések, mint az „Attól fogva boldogan éltek egész életükben.” vagy a „Még ma is élnek, ha meg nem haltak.” elviselhetőbbé teszik a halál gondolatát, ha abban a tudatban jön el, hogy előtte valakivel hosszú évekig szeretetben élhetett az ember.

Férfi főhős - női főhős

A félelmek eltérőek attól függően, hogy a mesei főhős férfi vagy nő.

A férfiak sárkányokkal küzdenek meg, királylányokat mentenek, és képesek lemenni akár a „pokol sötét bugyrába” is. A gyengébb vagy legkisebb fiúk, furfangos eszükkel jutnak előrébb, szövetségesek (legyen az állat, ember vagy varázseszköz) segítségével gyúrik le a nehézségeket, majd nyerik el méltó jutalmukat a hosszú út végén. Olykor még az ördöggel is cimborálnak. A férfi hősökre bajforrásként veszedelmes szörnyek leselkednek, vagy saját személyiségük sodorja bájba őket. Előfordul, hogy feledékennyé válik a főhős, ebből adódóan hűtlenné is (pl. korábbi kedveséhez). Meg kell tanulnia, hogy az Üveghegy tetején lévő lányhoz nem erő útján jut el, hanem összpontosítás, fegyelem és figyelmesség szükséges ahhoz, hogy túlélje az odavezető utat és elnyerje a kezét.

A nők esetében másféle próbatételekről van szó. A fizikai próbatételekkel ellentétben náluk a lelki megpróbáltatás a hangsúlyosabb, ami legalább olyan kemény küzdelem, mintha egy sárkánnyal vívnák meg a harcukat. A női hősnek olyan kitarásra van szüksége a kihívások során, mint amilyen elszántan a férfi hős az Üveghegyet mássza meg. Hamupi-

pőke jó példa egy fiatal lány személyiségfejlődésére, önmegismerésére. A munka során képes megkülönböztetni a jót a rossztól, és megtanulja szétválogatni azt („búza, árpa, len-cse, bab”). A tanulás során földi és égi állatok (hangyák és galambok) sietnek a segítségére. Azok a hősnők, akik életük irányítását a kezükbe veszik, sok nehézség árán ugyan, de elnyerik méltó jutalmukat, akárcsak a sárkányfejét lenyeső hősök.

Ugyanakkor az is fontos, hogy soha nem szabad a gyermeknek elmagyaráznunk, melyik mesének mi a mélyebb tartalma, mi az üzenete. Ha így cselekednénk, valószínűleg elúznánk a mese legnagyobb erényét: a varázslatot.

A „mese csodája” abban rejlik, hogy az emberiség múltját és jelenét egy állandó jelen időben foglalja össze. Vagyis az ember egyetemes problémáit tárja a mese befogadója elé, aki a királyfiak, vándorlegények küzdelmeiben a saját személyes keserveit éli át, s a szegény ember győzelmén örvendezve merít erőt a maga mindennapi harcaihoz. A mesék világa ugyanezért vált napjainkra a gyermekek műfajává, akiknek a felnőtt világgal szemben átélt kiszolgáltatottságából szabadít fel a mesei igazságszolgáltatás – legalábbis arra az időre, amíg hallgatják a mesészt.

MESEHALLGATÁS VAGY MESEFILM?

A gyerekek ösztönösen megérik, hogy a mese nem valódi szituációt jelenít meg. Amíg hagyjuk, hogy saját maga alkossa meg a meséhez a képeket, addig a kegyetlen elemek nem zavarják meg a gondolkodását. A mesék legideálisabb közvetítő formája a kevés képi illusztrációt tartalmazó könyv, a mesék elmondása, felolvasása. Így a gyerek megalkothatja saját képvilágát és szoros kapcsolatot tarthat fenn a védelmet és biztonságot nyújtó hozzátartozóval.

MÓDSZERTANI ÖTLETEK MESEFELDOLGOZÁSOKHOZ

1. Egy mese - példagyakorlat

Merüljünk egyszer mi magunk bele egy mesébe! Kérdezzük meg magunktól: Mit is hallunk éppen? Mi történik a mesében? Milyen képből jelenik ez meg? Milyen hangban? Milyen szagú? Ekkor a képek átengedik mindazt a lényegét, ami mögöttük van.

2. „Attól félek a legjobban...”

„Meséljük el Kacor királynak, hogy mitől félünk a legjobban! Találd ki, mi az, amitől a legjobban félsz!” „Mutassatok egy mozdulatot, és mondjátok is el, mit szoktatok csinálni, amikor féltel! Most megmutathatjátok és elmondhatjátok, ami eszetekbe jutott: ki szeretné?”

A pedagógus kezdje a kört. Pl. „Nekem az a legfélelmetesebb, amikor bemegyek egy sötét szobába, ilyenkor mindig összeremegek és kezeimet a mellkasomhoz szorítom.”

3. A félelembolt - foglalkozás beszélgetőkörben:

1-2. osztály

„Képzeljétek el, hogy egy nagy boltban vagyunk! Ez egy különleges hely, ahol különböző félelmeket lehet eladni mosolyért.” (A mosoly nagyságát a gyerekek határozhatják

meg, pl. lehet kicsi, nagy, közepes, fülig érő stb.) „A bolt tulajdonosa én vagyok, és egy kisméretű zsákba gyűjtöm a félelmeket. Most mindannyian menjetek a bolt ajtaja elé!” (Az ajtót szimbolikusan két szembe állított kisszékkal is jelezhetjük.) „Amikor azt mondom, hogy »Tessék beljebb jönni!«, akkor lépjétek be, köszönjétek, ahogy a boltban szoktatok, és mondjátok el, hogy milyen félelmet hoztatok, tegyétek a zsákba, és kérjétek egy mosolyt cserébe!” Aki sorra került, üljön a pedagógussal szembe úgy, hogy jól lássa őt, és minél pontosabban tudja utánozni azt a mosolyt, amit a gyermek kér. Aki már volt, az a pedagógus mellé ül, ő is utánozza a soron következő gyereket, és így tovább. Az utánzás pontosságát az a gyerek is „ellenőrizze”, aki a mosolyt kérte! A félelemmel teli zsák további sorsa lehet: pl. felakasztjuk a csoportszoba egyik sarkába, hogy a gyerekek később is oda tudják „dobni” a félelmeiket, vagy a zsákot kidobjuk az ablakon a félelmeinkkel együtt.

4. Varázseszközök a félelmek elűzésére - foglalkozás-vázlat: 3-4. osztály

Ajánlott korosztály 3. osztály (8-9 éves) ♦ Ajánlott időkeret: 90 perc (2×45 perc) ▼

Tevékenység	Fejlesztendő készségek, képességek	Munkaformák, módszerek	Eszközök
1. Találjátok ki, mi van a tenyeremben?			
a) képrejtvényből	kreativitás, megértés	bemutató, problémamegoldás	1. melléklet
b) barkochbával	logikai képesség szabálykövetéssel	frontális problémamegoldás	-
c) rokon értelmű szóból (paszuly)	logikai képesség		babszem
2. Körmese: a csodálatos babszem			
Mese kitalálása gondolatfűzéssel a) sorban egymás után, b) labdagurítással összevissza	alkotóképesség, együttműködés, gondolatkövetés, improvizáció	frontális játék	2. melléklet labda
3. Beszélgetés kezdeményezése mai szövegrészlet segítségével: Miért szeretnénk varázsolni...?			
A szövegrészlet tanítói bemutatása Boldizsár Ildikó könyvéből	befogadás, megértés következtetés	frontális bemutatás, beszélgetés	4. melléklet
Beszélgetés kezdeményezése kérdésekkel, például: Mit csinált az ötéves gyerek? Miért? Ti is cselekedtetek már hasonlóan? Milyen helyzetben? Miért? Miért szeretnénk varázsolni? a) egyszerű beszélgetőkörrel, b) „beszélgető”-korongokkal (Mindenki 2 korongot kap, melyek közül egyet bead, ha hozzá szeretne szólni. Ha elfogyott a korongja, nem szólhat többet hozzá.) (5-10 perc)	szabálykövetés, türelem	frontális fórum	-

Tevékenység	Fejlesztendő készségek, képességek	Munkaformák, módszerek	Eszközök
4. Mesebeli varázslatok felidézése, rendszerezése. Kik-mik segíthetnek a meshősöknek?			
A rendszerezés szempontjai (jól láthatóan írjuk fel a földre tett csomagolópapírra): - varázseszközök, - csodás növények, - varázsserejű segítőtársak	megértés	frontális feladatismertetés	5. melléklet csomagolópapír, filctoll
a) Szókérték válogatásával rendszerezés (pl. a repülő szőnyeg: varázseszköz) – a lassabban, bizonytalanul rendszerező gyerekeknek	analízis	egyéni felfedezés	5. melléklet szókérték
b) Szókérték válogatásával – időre – az időbeosztás és a gyors döntés elősegítésére szoruló csoportoknak			
c) Gyűjtéssel – időre – a verbális memória fejlesztésére szoruló csoportoknak	analízis, önfejlesztő, verbális memória, együttműködés	csoportos	papír, ceruza, óra
Ellenőrzés, eredményhirdetés (5 perc)	véleményalkotás, önszabályozás	frontális ellenőrzés, értékelés	
5. Saját varázserő kitalálása. Nem az, aminek látszik...			
Varázseszköz elképzelése, hatásainak bemutatása	leírás, megértés	frontális feladatismertetés	6. melléklet
a) Tárgy felhasználásával (pl. rosszkedvet eltörölő csodaradír) – segítségére szoruló, illetve a jó animációs készséggel rendelkező gyerekek számára	kreativitás, animáció, alkotóképesség	választhatóan: páros, kis csoportos, egyéni bemutatás	-
b) Tárgy felhasználása nélkül (pl. van nekem egy olyan bűvös virágom...) – a szóbeli önkifejezésben erősebb gyerekek számára, a képzelet fejlesztésére	kreativitás, képzelőerő, alkotóképesség		-
c) Társ(ak) segítségével	kreativitás, alkotóképesség	egyéni bemutatás	-
d) Segítség nélkül – szövegalkotásban jó, fantáziadús gyerekeknek			-
e) Segítség nélkül, varázsige, varázsmondóka kitalálásával – szövegalkotásban kiemelkedő, fantáziadús gyerekeknek (10 perc)			-

MELLÉKLETEK

1. melléklet. Rejtvény

Mielőtt bejöttetek, valamit elrejtettem a tenyeremben, ami szükséges a mai csodálatos kalandjaink elindításához. Találjátok ki, mi lehet a markomban!

2. melléklet. Körmese

Képzeld el, hogy ez egy rendkívüli babszem! Találjuk ki varázslatos történetét! Ülünk körbe, és kezdjük...

a) Én elkezdem a mesét, a mellettem ülők szép sorban folytassák!

b) Az alap körmese kicsit nehezebb, (bár) játékosabb változata, mert a labdagurítással váratlanul adjuk át a mese fonalát a következőnek. A várakozási idő jelzésével (néma visszaszámlálás ujjakkal) pergőbbé, ám nehezebbé tehetjük a játékot. Ha a történet „laposodik”, javasoljuk az „egyszer csak”, „de akkor”... kötéseket.

3. melléklet. Mozgásos játék

Igen érdekes dolgok történtek ebben a mesében. Játsszunk el közülük néhányat!

- a) Mutassátok be azt a részt, amikor az történt, hogy...
 b) Mutassátok be azt a részt, hogy hogyan történt...
 (pl. hogyan kicsinyítette le malackát a babszem?)
 - Ugyanezt némán!

4. melléklet. Szövegrészlet bemutatása

Üljetek le kényelmesen! Most hallgassatok meg egy igaz történetet, melyben egy anyuka mesél a gyerekeiről!
 Részlet Boldizsár Ildikó könyvéből:

„Apám vegyszerrel öntötte le a fűvet a ház előtt, mondván, elege van a gazolásból, ő ugyan nem kapál többet: inkább vesszen a fű a gyommal együtt. A gyerekek zokogtak, amikor meglátták a kiégett, sárga fűcsomókat, és zöld fűszálak után kutattak a teljes pusztulásban. Centiről centire vizsgálták át a terepet, hátha rábukkannak legalább egyre is, de hiába. [...] Nagymamám egyszer azt mondta, hogy ahol fű van, ott élet is van, mert a fű azonnal megjelenik ott, ahol a megmaradásnak a legkisebb esélye is fennáll. A legsivárabb helyeken is gyökeret ereszt, belekapaszkodik a földbe, s ha ki akarják pusztítani, megszásszorozza erejét. Az ötéves erre felugrott, átszaladt a szomszéd ház elé, és tépkedni kezdte a fűvet. Teletömködté a zsebeit, majd visszazaladt, és szétszórta a zöld fűszálakat a kiszáradt fűcsomók között. Aztán felemelt a földről egy botot, körbekerítette a terepet, és különféle jeleket rajzolt a porba. – Mit csinálsz? – kérdeztem tőle. – Varázsolok – mondta –, hogy a fűnek még több ereje legyen.”

5. melléklet. A varázslatok rendszerezése

A mesékben is így van ez: varázserejű segítőtársak, varázsszerek, csodás növények segítik a mesehősöket. Segítsetek megkeresni és helyre tenni ezeket!

Szókártyák:

Varázsszerek	Csodás növények	Varázserejű segítőtársak
tűzszerszám, bűvös lámpa, varázsgyűrű, repülő szőnyeg, hétmérföldes csizma, üssed-üssed botocskám, láthatatlanná tévő köpeny, vizet szétválasztó fésű, mindent látó varázstükör, aranyhajsza, terülj-terülj asztalkám, aranytoll	forrasztófű, fülnövesztő gyümölcs, minden zárat nyitó vasfű, szóló szőlő, mosolygó alma, csengő barack, égig érő fa	tündér, táltosparipa, törpe, óriás, a palack szelleme, Messzehalló, Kőmorzsoló, Messzelátó, Nagylépő, Fanyúvő

A csomagolópapírt osszuk 3 részre, és írjuk a halmazok fölé: varázsszerek, csodás növények, varázserejű segítőtársak!

- a) Vegyéi egy kártyát, olvasás után keresd meg a helyét a csomagolópapíron! Tedd oda!
 b) Versenyezzünk! Ki, illetve melyik csoport tudja a legtöbb szókártya helyét megtalálni egy perc alatt?
 (A későbbi viták elkerülése érdekében minden csoport, illetve mindenki válasszon magának egy jelet : +, *, o stb., és mielőtt a helyére tenné a kihúzott kártyát, írja a jelét a hátoldalára.)
 c) Versenyezzünk! Ki emlékszik a legtöbb mesebeli varázsszerekre, csodás növényre, varázserejű segítőtársra?
 Melyik csoport írja le a legtöbbet két perc alatt egy cédulára?

6. melléklet. Nem az, ami...!

Találjunk ki magunknak is valamilyen mesebeli varázsszerket, csodás növényt, varázserejű segítőtársat!
 Mondjuk el vagy mutassuk meg, mit tud!

■ Ajánlott irodalom:

- Bálint Péter (szerk.) 2006. *Közelítések a meséhez*. Debrecen, Didakt Kft.
 Boldizsár Ildikó 2004. *Meseepika*. Bp., Akadémiai Kiadó.
 Boldizsár Ildikó 2006. *A Grimm-mesék hősei. Férfiak a mesékben*. In: Bálint Péter: *Közelítések a meséhez. A mese értelmezhetőségei*. Debrecen, Didakt Kiadó.
 Boldizsár Ildikó 2010. *Meseterápia*. Magvető Kiadó.
 Kádár Annamária 2012. *Mesepszichológia*. Kulcslyuk Kiadó.
 Petrolay Margit 2003. *A meséről*. Budapest, Trezor Kiadó

■ Kisantal Tamás

ZOMBI-APOKALIPSZIS, MOST TÁRSADALMI SZORONGÁSOK ÉS HORRORFILMEK

A horrorfilm mindig kissé lenézett műfajnak számított, és sokan ma is annak tartják. Némiképp joggal, hiszen a legtöbb rémfilm igen hatásvadász és gyomorforgató eszközökkel igyekszik elérni, hogy a közönség féljen, és az ilyen műsorok sokszor igen mély nyomokat hagyhatnak - főleg, ha gyerekek vagy gyengébb idegzetűek nézik őket. Mégsem tehetjük meg, hogy tudomást sem veszünk róluk, hiszen egyrészt a műfajban érdekes és értékes alkotások is születtek, másrészt e mozik olyan rejtett és elnyomott félelmeinkkel szembesítenek, amelyek leküzdésében sokszor az is segít, ha szembenézünk velük. Tehát a horrorfilmek sikeres témáit, motívumait vizsgálva olykor többet megtudhatunk magunkról, egyéni és kollektív szorongásainkról is. Így van ez az utóbbi idők egyik legsikeresebb motívuma, az élőhalott esetében is.

Napjaink populáris kultúrájában csak úgy hemzsegnek az élőhalottak. A téma egyik gyakori változata a vérszívó vámpír, akivel manapság leggyakrabban szomorú tekintetű hősszerelmesként találkozhatunk a könyvekben és a filmvászonon. A másik, legalább olyan népszerű motívum a „klasszikus” élőhalott, azaz a zombi, aki sokkal kevésbé „idealizált” figura, hiszen a legtöbb rémfilmben bárki, a szereplők közvetlen ismerősei, családtagjai is átalakulhatnak, hogy lélek nélküli, húsevő torzlényekként fenyegethessék egykori szeretteiket és az egész civilizációt. Bizonyára nem véletlenül lettek a zombifilmek manapság ennyire sikeresek és az ezredforduló után kifejezetten divatosak, hiszen ha néhány ilyen jellegű alkotást megnézzünk, láthatjuk, hogy a maguk módján sokszor igen hűen tükrözik napjaink társadalomképét, rejtett konfliktusait. Szövegemben néhány újabb, többnyire nagy sikerű film vizsgálatával szeretném bemutatni, hogy még egy ilyen, igencsak marginálisnak vagy egyenesen a „szennykultúrához” tartozó témának a vizsgálata is járhat érdekes tanúságokkal. Akár osztálytermi körülmények közt is, hiszen a legtöbb mai kamasz látott már ilyen filmeket, vagy játszott már ilyen témájú videojátékokkal.

MIÉRT NÉZÜNK HORRORFILMEKET?

A kérdés azért is érdekes, mert szinte senki sem szeret félni, mégis nagyon sokan rajonganak az olyan filmekért, amelyeknek a fő célja, hogy ezt az érzést kiváltsák. De vajon mitől félünk, amikor tudjuk, hogy a vászon vagy a képernyőn látott események pusztán a képzelet szülöttei, hasonló nem történhet meg velünk? A pszichoanalízis megteremtője, Freud egy kisebb írásában foglalkozott az általa kísérteties (unheimlich) névvel ille-

Bizonyára nem véletlenül lettek a zombifilmek manapság ennyire sikeresek és az ezredforduló után kifejezetten divatosak, hiszen ha néhány ilyen jellegű alkotást megnézzünk, láthatjuk, hogy a maguk módján sokszor igen hűen tükrözik napjaink társadalomképét, rejtett konfliktusait.

tett jelenséggel. Freud szerint bizonyos témák, motívumok azért keltenek különös, hátborzongató hatást, mert van bennük valami ismerős: egy korábbi életszakaszunk mélyen elfoj-

tott és eltemetett élménye tér vissza fenyegető formában, vagy olyan kulturális fóbia jelenik meg újra, amelylyel az egyén nem tud mit kezdeni, igyekszik a problémát mélyen magába temetni (például a haláltól, a halottaktól való félelem). Tehát, hogy stílszerűek legyünk, a kísérteties afféle „csontváz a szekrényben”: valamilyen hajdan ismerősnek számító (nem is feltétlenül fenyegető, csak korábbi életszakaszhoz tartozó) érzés tér vissza, immár félelmetes formában. A 20. század elején alkotó H. P. Lovecraft (a horrorirodalom egyik klasszikusa) hasonló, de globálisabb magyarázatot ad. Szerinte van az emberben egyfajta vele született „kozmosz rettegés” az ismeretlentől, a haláltól, amely azonban egyszerre taszító és vonzó érzés: az ember retteg tőle, de mégsem tud szabadulni a szorításából, kíváncsi rá. Némileg technikaibb módon közelíti meg a kérdést a filozófus Noel Carroll, aki úgy gondolja, a horrortörténetek legfőbb élvezete nem vagy nemcsak témájából, hanem az adott téma megszerkesztéséből, történeté szervezéséből adódik. Tehát, akárcsak hajdan Arisztotelésznél, aki *Poétikájában* a csúnya művészi élvezetét a tárgy megformáltsága iránti tetszésünkből vezeti le, Carroll a rémület elérésének módjában látja a lényegét: azt élvezzük egy rémfilmben, ahogy az adott történet felkelti kíváncsiságunkat, bevon fikcionális világába, és az elbeszélés szabályait elfogadva, a történetet követve a végkifejlet megoldásához juttat.

Vagyis, hogy kissé leegyszerűsítve a korábbi elméleteket összegezzük, a horrorfilmek nézésének paradox élvezete valószínűleg egyrészt pszichológiai, amennyiben az ilyen művek tükrözik szorongásainkat, hajdani és aktuális félelmeinket, másrészt pedig narratív, film- és elbeszéléstechnikai, ugyanis az adott témát úgy kell megszervezni, történetbe foglalni, hogy működjön, megfelelő hatást keltsen. Emiatt aztán egy ilyen típusú film elemzése kétirányú lehet: például egy adott jelenetnél megvizsgálhatjuk, milyen félelmeinkre utal, vajon egyéni vagy kollektív szorongás húzódik-e mögötte, illetve azt is, hogy konkrétan a film vagy jelenet miféle eszközökkel (kameramozgás, zene, nézőpontok változtatása, vágások, suspense- és sokk-effektusok stb.) éri el a kívánt hatást. (Lásd az alábbi példát). ▾

Nem lehet véletlen, hogy egy téma vagy motívum divatossá, népszerűvé válik. Az, hogy az utóbbi évtized az „élőhalottak reneszánszát” hozta (hogy kissé paradox módon fogalmazzunk), bizonyára köszönhető filmes, technikai tényezőknek is, hiszen a videoklipszerűség, a digitális film és a CGI nyújtotta lehetőségeket jól

használják ki e munkák. Azonban talán az is kijelenthető, hogy a kortárs zombifilmek egy része a kor

Az, hogy az utóbbi évtized az „élőhalottak reneszánszát” hozta (hogy kissé paradox módon fogalmazzunk), bizonyára köszönhető filmes, technikai tényezőknek is, hiszen a videoklipszerűség, a digitális film és a CGI nyújtotta lehetőségeket jól használják ki e munkák. Azonban talán az is kijelenthető, hogy a kortárs zombifilmek egy része a kor bizonyos, félelmetesnek tartott jelenségeire is reflektál, napjaink kollektív szorongásait emeli át a populáris kultúrába.

nyos, félelmetesnek tartott jelenségeire is reflektál, napjaink kollektív szorongásait emeli át a populáris kultúrába.

A KARIBI VUDUKULTUSZTÓL AZ APOKALIPSZISIG - ZOMBIFILM-TÖRTÉNET DIÓHÉJBAN

A filmvászonon viszonylag hamar fedezte magának az élőhalott figuráját. Bár a különböző néphitekben és mitológiákban szórványosan előfordulnak a halálból visszatérő, a hátramaradottakat riogató rémalakok, az európai kultúrkörben inkább a vámpír és a kísértet motívumai uralkodóak. Érdekes módon a zombihoz legközelebb álló irodalmi figura Mary Shelley *Frankenstein* (1818) című romantikus rémregényének szörnye, akit halottak testrészeiből állít össze teremtője, a becsvágyó tudós. A zombi a nyugat-afrikai, illetve a karibi vudu hit- és mondavilág részeként eredetileg halottakat jelentett, akik önálló lelküktől és akaratuktól megfosztva szolgálták életre keltőiket.

Bár a téma viszonylag margiálisnak számított, a hollywoodi filmgyártás gyorsan lecsapott rá: az 1930-as években készültek az első zombifilmek, amelyek még ezt a vudu mitológiát vették át. Mi magyarok erre is büszkék lehetünk, hiszen nem a kor egyik legnagyobb rémfilm-sztárja,

▶ A 28 nappal később első jelenetei

Szándékosan egy olyan példát választottam, amely nem gyomorforgató képekkel, hanem finomabb filmes eszközökkel ér el hatást. A történet főszereplője Jim, kómából ébredve a kihalt London utcáin kóvályog (mi már sejtjük, hogy valamilyen gyilkos járvány pusztíthatta el, vagy változtathatta át a lakosságot). A jelenetben az a különösen nyomasztó és félelmetes, hogy úgy látjuk Londont, ahogy soha: néptelen utcákat, romokat, szeméthegegyeket; a máskor zsúfolt turisztikai nevezetességek kihalt fenyegetését. A néhány perces jelenet folyamatosan fokozza a feszültséget, aminek egyik fő eszköze, hogy a néző többet tud, mint a főszereplő (hiszen a stáblista alatt felvillanó képekben láthattuk az embereket agresszívvá tévő betegség terjedéséről szóló híreket), de nem tud mindent - azaz mi is elcsodálkozunk a kihaltságon, és érezzük, bármikor bekövetkezhet valamilyen szörnyűség.

A filmrészletet nézve a következő kérdések merülhetnek fel:

– Milyen eszközökkel éri el a rendező, hogy egyre feszültebb legyen a jelenetsor?

(nagyotállok, döntött kameraperspektívák, az üres terek hangulatteremtő funkciója, a londoni nevezetességek, szimbolikus épületek, helyek és tárgyak új, szokatlan látványja, a megszólaló autóriasztó sokkeffektusa, az egyre erősödő zene szerepe stb.)

– Hogyan adagolja a film az információkat, és miként alapoz a nézői többlettudásra?

(Jim a megtalált újságokból, a falra ragasztott hirdetőcédulákból folyamatosan rakja össze, hogy mi történhetett. De csak morzsákat sikerül összeállítania, ami ahhoz elég, hogy egyre rémültebben tébláboljon a kihalt városban.)

A részlet igen szépen megmutatja, hogy a rendező (Danny Bolyte, aki pár év múlva Oscar-díjat is kapott) mennyire ügyesen vezeti a nézői reakciókat, kelt egyre nagyobb feszültséget - pedig még nem is láthattunk semmilyen konkrét rémítő jelenetet.

a magyar származású Lugosi Béla nemcsak Drakulát játszotta el, hanem az első „hivatalos” zombifilm, a *Fehér zombi* (*The White Zombie*, 1932) gonosz varázslóját is. A korai filmeknél megfigyelhető, hogy a motívum leginkább a személyiség elvesztésétől, a mások általi irányítástól való félelmet jelenítette meg, amely különösen nagy tételt bírt a második világháború és az 1950-es évek Amerikája kontextusában: az előbbieknél általában a nácik, később pedig a szovjetek (vagy a keleti blokk metaforájaként funkcionáló idegen lények) próbálták élőhalott áldozataikat bábuként irányítani.

Az igazi áttörés azonban 1968-hoz köthető, ekkor került a mozikba George A. Romero *Az élőhalottak éjszakája* (*The Night of the Living Dead*) című filmje. A kis költségvetéssel, fekete-fehérben forgatott mozi hatalmas sikert aratott, nemcsak a közönség, hanem a kritikusok körében is. A film abban hozott újdonságot (és teremtette meg a modern zombifilm műfaját), hogy itt az élőhalott motívumát kivette a vudu vallási kontextusból, és a kor hétköznapijaiba helyezte át: a történet bemutatja, ahogy Amerikában, rejtélyes okokból (valószínűleg egy balul sikerült műholdkísérlet miatt) a holtak kikelnek sírjukból, és semmi más céljuk nincs, mint elfogni és megenni az élőket. A korban igen brutálisnak számító képeken kívül a film abban is újdonságot hozott, hogy nem csupán a globális zombijárvány kibontakozását ábrázolta, hanem azt is, hogy az emberek miként viselkednek egy ilyen krízishelyzetben. A történet ugyanis egy ostromlott házra koncentrál, ahol különböző nemű, életkorú, bőrszínű és társadalmi rétegbe tartozó túlélők sikertelenül próbálnak összefogni a túlélésért. Romero filmje a zombik figuráját lényegében arra használja, hogy a kor embereiről mondjon kritikát, bemutassa, mennyire képtelenek ilyen helyzetekben együttműködni és előítéleteiket, velük született önzésüket levetkőzni. Még érdekesebb talán a mű folytatása, az 1978-as *Hol-*

tak hajnala (*Dawn of the Dead*), mely a zombijárvány további terjedését bemutató nyíltan támadja a fogyasztói társadalmat. A film ugyanis egy plázában játszódik, ide húzódik be a maroknyi túlélő, az élőhalottak pedig, mintegy belső ösztöntől vezérelve, visszamennek oda, ahova egész életükben jártak – vagyis a bevásárlóközpontba. Itt az „agyatlan vásárlók” metaforájának megtestesüléseként folytatják napi gyakorlatukat, de már nem árucikkekre, hanem emberekre vadásznak. A rendező 1985-ben trilógiává bővítette sorozatát; a *Holtak napja* (*Day of the Dead*) című filmjében hasonló a szituáció, de még globálisabb: itt a már világméretűvé vált zombijárvány elől egy katonai bázisra menekülnek a szereplők, ahol a hadsereg saját diktatórikus minitársadalmát igyekszik kiépíteni.

Az ezredfordulótól a zombifilmek egyre népszerűbbé válnak, és egyre

erőteljesebben jelenik meg bennük az apokaliptikus tónus. Nagy valószínűséggel a 2001. szeptember 11-ei terrorcselekmény traumájának is betudható, hogy az utóbbi tíz év termése egyre pesszimistább és egyre reménytelenebb képet mutat civilizációnkról. A legjelentősebb filmek – a *28 nappal később* (*28 Days Later*, 2002) és folytatása, a *28 héttel később* (*28 Weeks Later*, 2007), Romero újabb filmjei, a *Holtak hajnala* remake-je (2004), valamint a *Haláli hullák hajnala* (*Shaun of the Dead*, 2004), illetve a *Zombieland* (2009) című vígjátékok – mind egy olyan világállapotot mutatnak be, ahol a zombijárvány már elterjedt, és az emberiség már csak a túlélésért küzd a civilizáció romjain, érezve, hogy a halál elleni harcot elvesztette. Különösen érdekesek azon zombifilmek, amelyekben maga a médiavilág elbutító hatása fejeződik ki a témán keresztül, ilyen például Romero a *Holtak naplója* (*Diary of the*

Dead, 2007) című filmje, vagy a *Hullaház* (*Dead Set*, 2007) című angol tévésorozat, ahol éppen egy valóságshow forgatása közben tör ki a zombivész, és a Big Brother ház lakói szembesülnek azzal, hogy a kinti „való világ” az élőhalottak birodalmává vált.

AZ ÉLŐHALOTT TÁRSADALOM, AVAGY A ZOMBIFILMEK TÁRSADALOMKRITIKÁJA

Talán e rövid összefoglalóból is látszik, hogy a zombifilmeket Romero 1968-as klasszikusától folyamatosan jellemzi egyfajta társadalomkritikai attitűd. Ha tematikailag közelítünk, és magaskulturális megfelelőket keresünk, akkor a járványokkal és világvégével kapcsolatos művészeti alkotások kínálkoznak párhuzamul Daniel Defoe *Londoni pestisétől* (1722), Albert Camus *Pestisén* (1947) és Jorge Saramago *Vakságán át* (1995) Lars von Trier *Járvány* (1987) című filmjéig. Anélkül, hogy e remekművekkel összemérni akarnánk a zombifilmeket, érdemes megfigyelni, hogy e popkulturális alkotások is azt mutatják be, hogy krízishelyzetben mi jellemzi az emberi viselkedést, mennyire vagyunk képesek összetartani, civilizációnk meg tud-e birkózni a fenyegető külső és belső erőkkel. Talán a legérdekesebbek azok a kortárs művek, amelyek a katasztrófát mint bekövetkezett tényként ábrázolják: Robert Kirkman képregénysorozata és a belőle készített sikeres tévésorozat, a *Walking Dead* például egyértelműen az apokalipszis utáni világot mutatja be, ahol a katasztrófa, a járvány miatt összeomlott a civilizáció, és a még emberi főhősök a régi világ helyreállításának reménye nélkül, a pusztában túlélésért küzdenek, és keverednek különböző kalandokkal. Született már *Zombi túlélő kézikönyv* is, és a *Zombiháború* fikatív történelemkönyve (mindkettő Max Brooks műve, utóbbiból Brad Pitt főszereplésével film is készült), amelyek a krízist szintén mint tényként és mint állandó fenyegető lehetőséget jelenítik meg.

Vagyis a zombijárványt tematizáló alkotások olyan kollektív szorongást illusztrálnak, amely alapvetően a társadalom túlélőképességét kérdőjelezi meg. Az ilyen műveket nézve, olvasva azzal szembesülhetünk, hogy magunkra vagyunk hagyatva a világban, bármikor bekövetkezhet egy olyan katasztrófa, amivel kultúránk, civilizációnk, intézményrendszerünk már nem tud mit kezdeni. Az olyan erősnek hitt társadalmunk igencsak törekeny, nem hiszünk már abban, hogy az emberi kultúra képes egy valódi, globális katasztrófahelyzeten úrrá lenni. Ha ilyenkor nincs összefogás, az emberek nem képesek levetkőzni személyes, társadalmi, nemi vagy faji előítéleteiket, semmi esélyük sincs a túlélésre. A szeptember 11-i terrortámadás, a globális klímaválság, a gazdasági recesszió, a jóléti állapotok megrendülése és a kultúrák találkozásának olykor véres konfliktusai mind olyan jelenségek, amelyek egyre erősödő kollektív szorongást okoznak, s ez tette lehetővé, hogy a zombifilmek sajátos popkulturális társadalomkritikát fejezzenek ki. Félünk a haláltól és egyre jobban rettegünk jól felépített, otthonos világunk összeomlásától. Biztosan nem a zombifilmek e szorongások legművészibb kifejezői, de

manapság az egyik legnépszerűbb és legsikeresebb popkulturális műfajnak számít. Ha akár tantermi körülmények közt szóba kerülnek, érdemes beszélni róluk, mivel talán nemcsak korunkat érthetjük meg jobban, hanem a populáris kultúra működését, társadalmi problémák iránti érzékenységét is. Sőt, ha megfelelően elemezzük e filmeket (például megnézzük technikai jellegzetességeiket, a nézői emóciók sokszor igen profi manipulálását vagy a járványra mint társadalmi és világmetaforára tesszük a hangsúlyt), akár arra ösztönözhetjük diákjainkat, hogy komolyabb, a problémát mélyebben elemző művekhez is eljussanak.

■ Ajánlott irodalom:

- Carroll, Noel: A horror paradoxona. *Metropolis*, 2006/1. 32–66.
- Csöngé Tamás: A hús, ami minket (t)akar. *Iskolakultúra*, 2011/2–3. 125–135.
- Freud, Sigmund 1998. A kísérte-ties. In Bókay Antal – Erős Ferenc (szerk.): *Pszichoanalízis és irodalomtudomány. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Film.
- Kisantal Tamás: Ez csak film... Horror a moziban. *Prae*, 2004/1. 33–45.
- Varró Attila: A mi húsunk. (Zombi genezis) *Filmvilág*, 2004/7. 42–44.

A GONOSZ ELŰZÉSE

A NÉPHAGYOMÁNY ESZKÖZEI

A FÉLELMEK LEKÜZDÉSÉRE

Nincs olyan közösség vagy civilizáció, amelyben a félelem valamilyen formában ne lenne jelen. A félelem forrásai mindenhol a megmagyarázhatatlanból, az ismeretlenből fakadnak. Ez az ismeretlen kezdetben többnyire a földi eseményekre ható, félelmetes, titkos erők működése volt, ami az emberek fantáziáját megmozgatta. Ez a titokzatosság és az ehhez kapcsolódó hitvilág hívott életre olyan rontástól védő termékenységet, szerencsét hozó varázsló ünnepeket, amelyek még ma is velünk élnek egy átalakult, a mai világunkhoz idomult formában.

Minden, ami ismeretlen szá- munkra szorongást, félelmet kelt bennünk. Gondoljunk csak gyermekkorunk félelmetes éjszakáira, kitalált lényekre. Minden félel- münktől meg akarunk szabadulni, meg akarjuk semmisíteni azt. Ehhez azonban szükség van az ismeretlen köré szőtt magyarázatra, mesékre és olyan lényekre, akiknek segítségével megóvhatjuk magunkat a rossztól, a rontástól és szerencsétlenségtől.

Ezekkel a figurákkal és a kitalált dramatizált rituálékkal szimbolikusan elűzzük a gonoszt, és megteremtjük a jó beáramlásának lehetőségét.

Így születtek meg a világ keletke- zéséről és működéséről szóló mesék, mítoszok, legendák, szörnyek és más, hasonló lények, így jöttek létre a babo- nák, hiedelmek, szertartások, ünnepek és különböző népszokások. Egy min- denkihez közel álló példa *A Gyűrűk Ura*-trilógia, amelyhez a kelta mito- lógia kitalált lényei, törpéi, orkjai és tündéi adták az alapot. A kelták papjai, a druidák, szentnek tartott fák alatt varázsoltak, ott zajlottak a szertar- tásaik. Az ő közvetítésükkel tudtak kapcsolatba lépni az emberek az iste- nekkel. Az istenek megnyilvánulása- inak tartott természet jelenségeit és változásait ők tudták értelmezni.

A GÓTIKUS ÉPÍTÉSZET MISZTIKUS ÉLMÉNYE

A gótikus építészetet szintén a misz- tikus élmény keresése, a túlvilág, az Istenhez vezető felemelkedés átélésé- nek igénye hívta életre.

A vízköpők

Az építészet magas kőpillérei, oszlo- pai az Isten felé való törekvés jelké- pei a misztikus élmény megéléséhez segítenek hozzá. Ezt a hatást erősí- tik a vízköpők szobrai a templomok külső falain, mintha csak azért kerül- tek volna oda, hogy a misére igyek- vőket szemmel tartsák, és a pusztá

jelenlétükkel figyelmeztessék a bűnös lelkeket halandóságukra, folyamatos szorongást keltve bennük, hogy kény- szerítsék őket a templomba járásra. A különböző állatokból kreált lények- nek a „mennország kapujának őrzői” címet tulajdonították. Ezek a lények engedhették át a halottak lelkét a mennyek kapuján át a Paradicsomba. A halott emberek lelke a mennyet keresi, és ekkor találkozik szembe a gargoyle-ok szellemével, akiknek szemei minden cselekedetet látnak, s így meg tudják ítélni a bebocsátásra váró lelkek tisztaságát. Ha a lények tiszta lelkűnek ítélték az embert, akkor átengedték Szent Péterhez, ha viszont

a bűnösségéről voltak meggyőződve, akkor a pokol kapujáig meg sem áll- tak vele.

A denevérkitűzés

A középkor embere a démonok és a rontás távoltartása reményében egy denevér tetemét szögezték ki a bejárati ajtó, vagy az ablak fölötti részre. Ez mutat némi hasonlóságot az épületek vízköpőivel.

Egy francia eredetmonda sze- rint Rounen városát megtámadta a Gargouville, egy denevér szárnyú, hosszú nyakú, tűzokádó szörnyeteg. Ez ellen a lény ellen a város nemesei hajtóvadászatot indítottak, és amikor leterítették a bestiát, a fejét, hosszú nyakát felakasztották az újonnan épült templomra, hogy mindenki láthassa a győzelmet a gonosz erők- kel szemben, valamint hittek abban, hogy ez a látvány elijesztette a várostól a gonosz szellemeket.

FÉLELMEINK KIVETÜLÉSE

A tudományok fejlődésével megis- merhetőbb lett a világ, és ez a felis- merés fellebbentette a titokzatosság fátylát az addig félelmetesnek tartott jelenségekről. A rejtélyek megszűnése azonban a belső bizonytalanságnak engedett teret, a békétlenségnek, az állandó, megfoghatatlan félelmeink- nek, a szorongásnak. Tehát új formá- ban, de tovább élnek félelmeink, ame- lyek a körülöttünk zajló világ egyre nehezebben értelmezhető légköréből táplálkoznak.

Természetesen ezek kivetülése, levezetése ugyanúgy megtörténik napjainkban is, mint ahogyan az elmúlt évszázadokban is megtörtént. Babonákat, hiedelmeket mi már nem „gyártunk”, a régiekből táplálko- zunk, valamint egyre nagyobb teret nyer a szabad önkifejezés, félelmeink papírra vetése vagy vászonra/filmvá- szonra festése.

Kiemelendő, hogy ezek a hiedel- mek, babonák, népszokások gene- rációról generációra haladva egyre

inkább feledésbe vesznek. A mindennapi rohanó világunk nem teszi lehetővé, hogy a rég elfeledett hagyományainkat szüleinktől, nagyszüleinktől ismerjük meg, mint ahogyan évtizedekkel ezelőtt szájhagyomány útján, az apáról fiúra való örökítés volt a tanulás tradicionális folyamata.

A globalizálódó világ és az ezzel együtt járó értékválság, sokszor elhalványítja hagyományainkat, melynek következtében ezek a szellemi értékek megkopnak, átalakulnak. Bár pont ez a jelenség az, ami egyre inkább feléleszti bennünk a hagyományos népi kultúra iránti érdeklődést. A hagyományos közösségi életben olyan értékrend alakult ki, amelyben a személy feladata és kötelessége a természeti és kulturális környezete iránti felelősségvállalás. A régi, paraszti életmód természetközeli és a természettel harmonikus. Arról nem is beszélve, hogy természetes, ösztönös vágy hajt mindenkit a gyökereinek megismerésében. Ezeket a tényezőket felismerve és kiaknázva egyre több helyen szerveznek a népi hagyományokra épülő rendezvényeket, fesztiválokat, melyek igen nagy sikernek örvendenek.

A NÉPHAGYOMÁNY SZEREPE A FÉLELMEK LEKÜZDÉSÉBEN

Sok néphagyomány közvetlenül a természet változásaihoz kapcsolódik, amelynek működését és szabályszerűségét nem tudták megmagyarázni.

A kormozás

Az ismeretlentől való félelem keltette életre a tél gonosz szellemeit, akikről a középkor embere azt képzelte, hogy akkor élednek fel, amikor a Nap elgyengül, amikor a nappalok jóval rövidebbek, mint az éjszakák.

Régen tüzes kerekkel próbálták a Nap erejét megerősíteni. Úgy gondolták, hogy a földi tűz segíti, erősíti a Nap erejét. A gonosz lényeket mulatással, vigalommal, jelmezes felvonulással akarták elűzni. Ezt nevezték kormozásnak.

A farsang

A farsang a tél és a tavasz, a jó és a rossz küzdelme, amely vízkeresztől húshagyókeddig vagy hamvazószerdáig tart, azaz a húsvétvasárnapot megelőző negyvennapos böjt kezdetéig. Ezt az időszakot a tavaszi napfordulót követő első holdtölte határozza meg. Az első holdtölte utáni vasárnap a húsvétvasárnap. Az ezt megelőző negyven nap a nagyböjt ideje. Ez és a január hatodika közé eső intervalum a farsang, melynek az utolsó három napja a „farsang farka”.

A farsangot a táncos mulatságok, a bálók, a vígságok, a jelmezes felvonulások jellemzik, amit bőséges evés-ivás kísér. Ezzel az ősi szokással a természetet próbálták hasonló terméshősségre, termékenységre inspirálni. A farsang tetőpontja és egyben a záró része, azaz a „farsang farka” a karneválok és a felvonulások időszak. Világszerte jelmezes mulatságok, álarcos felvonulások színesítik az ünneppsorozatot, ekkor rendezik meg például a riói és a velencei karnevált, vagy Magyarországon a mohácsi busójárást.

A nagyobb, éjszakába nyúló vigalmakra az első utalások a 12. századból valók. Európában a királyi udvarban, a városi polgárság és a falusi lakosság körében egyaránt kedvelt ünneppsorozat volt. A farsang pogány kori szokásjellege vidéken még megőrződött, ilyen például hazánkban a Mohács-környéki délszlávok (sokácok vagy sokacok) busójárása is.

A kiszebáb elégetése

Sok helyen a telet jelképező szalmabábu, a kiszebáb – amit többnyire menyecskének öltöztettek – elégetésével vettek búcsút a hosszú téltől. A palócoknál pl. virágvasárnapon (a húsvétvasárnap előtti vasárnap) került erre sor. A kiszé jellegzetes böjti eledel, amely egy savanyú korpaleves, ezt az ételt szimbolizálja a bábu. Bizonyos magyarázatok szerint a betegség, a böjt és a tél megszemélyesítője is egyben.

A kiszejárást a báb elkészítése, ruháinak összeszedése előzte meg. A leányok az előző évben férjhez ment menyecske ruháiba öltöztettek egy szalmabábot. Úgy vélték, aki öltözteti a kiszebábot, az jövőre férjhez fog menni. A bábót elvitték a legközelebbi patakig, hogy szertartásosan megsemmisítsék – levetkőztették, szétszedték és így dobták a vízbe, vagy elégették. Ilyenkor a szalmacsomó úszásából jövendöltek a férjhezmenetelekről, vagy szalmacsomóval dörgölték az arcukat, hogy ne legyenek szeplősek. Dalokkal kísérték a tevékenységet, például:

*Haj ki kiszí, kiszóve,
a másik határba.
Gyere bé, sódar,
a mi kis kamránkba.
Kivisszük a betegsítet,
Behozzuk az egiszósiget.
Haj ki, kiszí, haj.
(Ipoly mente)*

*Ég a kiszé, lánggal ég,
Bodor füstje felszáll;
Tavaszodik, kék az ég,
Meleg a napsugár
Mire füstje eloszlik,
A hideg köd szétfoszlik,
Egész kitavaszodik
(Hont)*

A busójárás

A busójárás téltemető, tavaszköszöntő, termékenységet varázsló ünnep, ami más népek hiedelemvilágában is megtalálható. Ezeken a napokon az önfeledt bolondozásé, a felszabadult mókázásé a főszerep. Ebben a pár napban kerül sor a „farsangtemetésre” és a „téltemetésre”, amivel lezárják a hosszú, vidám heteket.

A busó öltözete szinte semmit sem változott az évtizedek alatt:

1. A szőrrel kifordított bunda, amit kötéllel vagy övvel összefogtak (erre akasztották rá a marhacolopot).
2. A szalmával kitömött gatyá, amire színes gyapjúharisnyát húztak.
3. A bocskor.
4. A maszk – a jelmez legfontosabb része –, ami a busót igazán busóvá teszi, fűzfából faragták, és hagyományosan állatvérrrel festették.
5. A kereplő, ezzel csapták a zajt.

A busókat a jankelék kísérték végig az utcákon, hogy távol tartsák tőlük az utca népét. A felvonulások alkalmával a busócsoportok házról házra járva elmondták jókívánásait és elvégezték varázslataikat, amiért cserébe étel-ital adományokat kaptak.

A busójáráshoz szorosan kapcsolódott – és még ma is élő szokás –

a hagyományhoz kapcsolódó tárgyak készítése, ilyen például a busómaszk, amit még ma is sokan saját maguk faragnak. A maszkfaragók gyakran készítettek mások számára is álarcot, de saját maguk számára is többet faragtak, amit azután minden évben cserélgetni tudtak, így őrizve meg inkognitójukat.

A KÖZINTÉZMÉNYEK SZEREPE A HAGYOMÁNYÁPOLÁSBAN

A helyi közösségek, a család értékátadó és -őrző szerepe sem működik már a klasszikus formában. Már nincsenek „fonók”, közös tengerihántások és más hasonló közösségformáló tevékenységek, amelyek során a fiatalabb generáció atyáink felhalmozott tudását akár tapasztalati úton is megismerhetné. Ezért is nagyon fontos az iskolák, óvodák szerepe a hagyományok ápolásában és fenntartásában. Szerencsére ezek az intézmények felismerték ennek a feladatnak a szükségességét, valamint az igen erős közösségalkotó és közösségfejlesztő szerepét. A pedagógusok szép feladata tudatosítani a gyerekekben, hogy a hagyományos népi kultúráról való tanulás tulajdonképpen hozzásegít önmaguk és saját kultúrájuk alapjainak megismeréséhez.

Egyre több iskola pedagógiai programjában van jelen a hagyományőrzés. Így már sok helyütt órarend szerinti keretek közt, vagy tanórán kívüli foglalkozásokon tanítanak néptáncot, népi játékokat, vagy akár kézműves foglalkozásokat is tartanak, ahol a hagyományos népi kézművesség anyagaival, technikáival ismerkedhetnek meg a gyerekek. Így mindenki részesülhet múltbeli szokásaink egy-egy érdekes szeletéből. Így tehetjük ezeket a jeles napokat és ünnepeket személyes élménnyé a gyerekek számára. Így tapasztalhatják meg, mit jelenthetett ez a kultúra az akkori embereknek, és válhat a saját tapasztalás és élménygyűjtés hatására természetessé, hogy a megszerzett tudást átörökítsék a következő nemzedéknek.

A farsangi szokásoknak a felelevenítésére és őrzésére az iskolákban is nagyszerű lehetőség adódik. Szinte nincs olyan óvoda és iskola, ahol a február ne telne el farsangolással.

A kiszabáb és a busómaszk elkészítése a tanórán

A következő két feladat – megfelelő előkészítéssel – segít a tanulónak a múlt öröksége iránti tisztelet, megbecsülés kialakításában. Fontos, hogy a feladatok felvezetésénél folyamatosan keressük a jelenre vonatkoztatás lehetőségeit. A hagyományok bemutatásával, a múlt és a jelen összefüggéseinek felfedezését tegyük számukra lehetővé.

Tapasztalatom szerint a maszkkészítés mindig is megmozgatta a gyerekek fantáziáját. A maszkkal eltarthatják valódi énjüket, és egy kis időre megmutathatják más, játékosabb arcukat. Az álarcok magukon viselik ugyan a mohácsi jelleget, de készítőjük jellegzetes stílusjegyeit is.

A kiszabáb elkészítése és elégetése előkészületeivel együtt a tanév egyik igen tevékeny és eseménydús programját képezheti. Ha lehetőség van rá, a tanórák keretén belül, készítsünk a tanulókkal kiszabábot és busóálarcot. **1-2. példa**

1. példa. A BUSÓMASZK ELKÉSZÍTÉSE

Anyagszükséglet: hullámkarton vagy kartondoboz • nyers színű zsákvászon, sűrű szövésű • gyapjú: fekete, barna, nyers • raffia, szalma • tempera: fehér, fekete, vörös • vékony drót • ragasztó

A tanár részére: olló • ceruza • ecset • ragasztópisztoly (A hagyományos anyagokat kézművesboltokban szerezhetjük be.)

A maszkkészítés menete (lásd az ábrákat)

1. A maszk alapja (fűzfa helyett) egy erős karton, amit még lehet vágni, de elég erős a tartása, pl. dobozkarton vagy karton. Készítsünk egy sablont a fejnek, az orrnak és a szarvaknak, amit minden gyerek körberajzol. A már kivágott kartonlapon rajzolják meg a legjellemzőbb karakterjegyeket - milyen kifejezést szeretnénk látni a maszkon -, a szemeket, a száját, figyelembe véve a fej méretét. Ezután a szemét, a száját vágjuk ki.
2. Ezt követi a sablon bevonása zsákvászonnal úgy, hogy a vászontól kb. 4-5 cm-rel nagyobb darabot vágjunk ki, mint maga a forma - ez lesz a ráhagyás a ragasztáshoz. Mielőtt ráragasztanánk a zsákvásznat a kartonra, az orca helyét kitömhetjük hulladék anyaggal, vattával. Így tudjuk a fejet még karakteresebbé, plasztikusabbá tenni. Mivel a sablon íves, a ráhagyást kb. 5 cm-enként vágjuk be. Ragasztózzuk be a sablont, majd a vászon széleit (ráhagyás) hajtsuk-ragasszuk

a karton mögé. A szemeknél és a szájnál is ugyanígy járunk el. A textilt vágjuk be középen, ezután körbe a szem és a száj körvonala körül vágjuk be 2 cm-enként, és hajtsuk és ragasszuk hátra. Az orr kiképzése saját elképzelése szerint történik. Ebben az esetben az orr egy félbehajtott háromszög.

3. A szarvak elkészítése: a sablont vonjuk be vászonnal. Ezt követően, óvatosan hajlítsuk meg a kartont, utánozva ezzel az igazi szarvak ívét. A kartonpapír megtartja a formáját. A végét betekerhetjük rafiával és színes madzaggal, de akár festhetjük is.
4. A gyapjú felhasználásával ragasszuk fel a hajlat, a bajuszt és a szemöldököt.
5. A szem és a száj körvonalát fessük feketére, vagy pirosra, tetszés szerint. A cél, hogy minél ijesztőbb legyen, és minél karakteresebbé tegyük. Meséljük el, hogy az igazi maszkokon a vöröset állatvérrel festették fel.
6. A gyapjú felhasználásával ragasszuk fel a hajlat, a bajuszt, a szakállat és a szemöldököt. Ügyeljünk arra, hogy ezt kisebb csomókban tegyük, különben könnyen széteshet (ez a gyapjú minőségétől is függ). A nyers, barna színek kombinálásával izgalmasabb hatást érhetünk el. A ragasztás előtt mindenképpen próbálgassuk, hogy lenne jobb elhelyezni a gyapjút az álarcon, és csak ezután kezdődjön a ragasztás.

A karton előkészítése

A sablonok bevonása

A szarv elkészítése

Összeillesztés

A gyapjú felragasztása

Az utolsó igazítás

2. példa. A KISZEBÁB ELKÉSZÍTÉSE ÉS ELÉGETÉSE

A kiszebáb elkészítése és a hozzá kapcsolódó kiszejárás eljátszása igazi színfoltja lehet az iskolának. A tervezésnél igazodjunk az iskola adottságaihoz, és vegyük figyelembe, hogy komoly szervezést igényel az esemény előkészítése (itt gondolok a tűzvédelemre is!). Érdemes farsang előtt legalább egy héttel elkészíteni a kiszebábot és az iskolai dekoráció részeként elhelyezni az iskola folyosóján, aulájában, jól látható helyen. Bizonyára gyorsan nevet is fog kapni, jelenléte az ünnepre való ráhangolódást fokozza. Az elkészítés után az iskola osztályai kivonulhatnak az udvarra egymás után, ahol már ég a tűz, és a dalocskákkal kísérve rituálisan elégethetik azt, elűzve a telet, a betegséget, s minden rosszat.

Anyagszükséglet: szalma • otthonról hozott ruhák • lepedő • zsák • seprűnyél/léc/faág • kötözőzsineg/rafia • olló

A nagy kiszebáb elkészítésének menete

1. A nagy kiszebábot készítsük olyan osztállyal (felsősök), amelyben a gyerekek már összehangoltan tudnak dolgozni egy közös munkán. Ehhez a gyerekek hoznak otthonról használt ruhadarabokat, régi szoknyát, inget, mellényt, kalapot, kendőt stb.
2. Célszerű szalmát használni a test kitöméséhez és a fej kialakításához. A figurát egy hosszabb faág, léc

vagy seprűnyél szerkezetre építsük fel, ami nemcsak tartást ad a test tömegének, hanem később a kiszebáb égetése napján, könnyebben lehet mozgatni, felvonulni vele.

3. A báb fejét készítsük el először. Vegyünk egy nagy köteg hosszú szalmát, amit a négyzetes lepedőbe helyezünk, és addig igazgatjuk, formázzuk, amíg az elég kerek nem lesz a fejnek. Majd ezután lazán összekötjük az anyagot, felül kilyukasztjuk, és ráhúzzuk a nyélre, egészen a keresztben lévő léccig. Ezután jó szorosan hozzákötjük a nyélhez.
4. A test elkészítéséhez a zsákot meg kell tömni szalmával, és az alját kilyukasztani. Ezután a zsákot alulról kell ráhúzni a nyélre, szintén a karjáig. A fej kimaradt anyagdarabjait gyűrjük bele a zsákba, és szorosan rögzítsük zsineggel. Így elkészült az alap, amire a ruhadarabokat feladhatjuk.
5. Ezután jön az öltöztetés. Először az inget, majd a szoknyát adjuk rá. A többi kiegészítő már a hozott anyag függvénye.
6. Az arcára szemet, száját rajzolunk, vagy ügyesebbek hímezhetik is. Haját készíthetünk rafiából vagy fonalból. A fejet kössük be kendővel.
7. És jöhet a kiszeegetés. A folyamatot az alábbi képeken láthatjuk (1-5. kép).

1. A kiszejárás kezdete énekszóval

2. A tél nyomai még láthatóak

3. Vetkőztetés

4. Felkészülés az égetésre

5. Tűzbevetés – búcsú a téltől

A fotókért köszönet: Lórik Tündének. Helyszín: Pécsi Sebestyén Általános és Zeneiskola

SOKSZÍNŰ MAGYARÓRA

AZ ÉRTÉK- ÉS ÉLMÉNYKÖZPONTÚ IRODALOMTANÍTÁS LEHETŐSÉGEI AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

MIT?

Az eredményes élményközpontú irodalomtanítás néhány egyszerű, de nélkülözhetetlen pilléren nyugszik. Ezek közül az egyik a szövegválasztás. Ennek során két fő szempontot kell figyelembe venni:

1. Az iskolai irodalomtanítás egyik szerepe gyakorlatilag a kezdetek óta az, hogy a nemzeti hagyományok fontos részét képező kanonikus műveket, szerzőket bemutassa a diákoknak. Ezt a törekvést a kerettanterv a következőképpen fogalmazza meg:

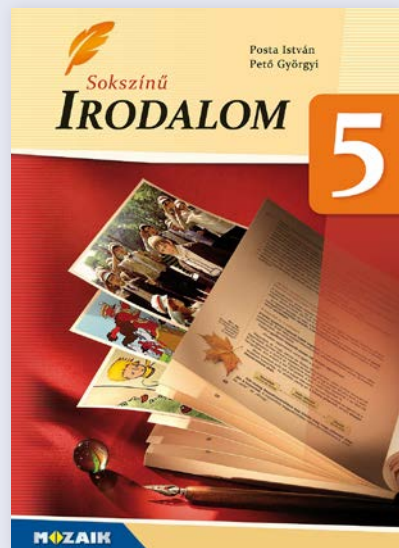
„A demokráciára nevelésben és a nemzeti öntudat kialakulásában is kitüntetett szerepet kapnak a magyar irodalom jelentős, nemzeti sorskérdéseket végiggondoló alkotásai. A magyar irodalmi kánon néhány alapművének megismerésével a tanuló a közös kultúránk részesévé válhat, és ezáltal is növekedhet benne a nemzethez tartozás tudata és a hazaszeretet.”

Az irodalomnak ez a szerepe aligha vitatható. Ezt igazolja az is, hogy a közösségteremtő szándék évezredek óta jelen van a literatúrában: a dalnok feladata már Homérosznál is a közösségi emlékezet fenntartása. Ezzel magyarázható, hogy az irodalomtanítás gerincét képező kötelező művek listája jó ideje változatlan: kimondva-

kimondatlanul létezik az az elvárás, hogy a *János vitézt* vagy a *Toldit* minden magyarnak ismernie kell, ezek a művek az (egyébként nehezen meghatározható) alpműveltség részét képezik. Ez a kánon irányítúként szolgálhat az irodalomtanárok számára, ugyanakkor több problémát is felvet, mint például a nehezen módosítható kliésék berögzülése vagy az elavultság. Később térünk vissza rá, hogyan lehet elhárítani ezeket az akadályokat.

2. A kultúraátörökítő szerep mellett (időnként azzal szemben) jelen van az az igény mind a pedagógusok, mind a diákok részéről, hogy olyan művek kerüljenek terítékre, melyek a tanulók érdeklődéséhez, világához, problémáihoz közel állnak. Az irodalomórán kívül alig van lehetőség az iskolában érzelmi vagy szociális kérdések megbeszélésére. Az olvasmányok kiváló vitaindítók lehetnek olyan témákban, mint a család, a természet, a barátság vagy a szerelem. A kerettanterv szavaival kifejezve a tantárgy hozzájárul, hogy a diákok „a harmonikus együttélést, az egymás iránt felelősséggel tartozó magatartást tekintsék követendőnek”. Ezt a szerepet értelemszerűen hatékonyabban tölthetik be

a gyerekekhez korban, nyelvezetben és gondolkodásmódban közelebb álló művek. Vagyis a klasszikus alkotások tárgyalása mellett szükség van olyan (tágabb értelemben vett) kortárs írások bemutatására is, amelyek könnyebben „beindíthatják” a tanulókat. Erről egyetlen pedagógus sem mondhat le, akinek célkitűzése között szerepel, hogy megszerettesse az olvasást a gyerekekkel. Szerencsére a modern magyar gyermek- és ifjúsági irodalom megfelelően színvonalas és sokszínű ahhoz, hogy kellő merítési lehetőséget biztosítson.

HOGYAN?

A szövegválasztással szorosan összefügg a másik pillér, a szövegfeldolgozás módszertana, hiszen más eszközök keltenek a kulturális ismeretek közvetítéséhez, és mások a készségfejlesztéshez vagy a személyes vélemények ütköztetéséhez. A magyartanárnak tehát a tanterv adta keretek között figyelmet kell fordítania a szövegek és módszerek (pl. frontális munka, csoportos feladatok vagy projekt módszer) megválasztására is. Az alábbiakban egy konkrét példán, a Mozaik Kiadó *Sokszínű irodalom 5. osztály* című, az új kerettanterv alapján átdolgozott tankönyvét vizsgáljuk meg a fenti szempontok szerint.

MIBŐL?

A *Sokszínű irodalom* tankönyvcsalád éveken át egyre növekvő népszerűségnek örvend a tanárok és a tanulók körében. Ennek az egyik legfőbb oka

az, hogy a kiadványok messzemenően figyelembe veszik a kiváló oktatási szakértő meglátásait:

„A képességfejlesztés mindennapi gyakorlati válaszában egyik kulcseleme, hogy jól és könnyen használható eszközöket, segédleteket adjunk a pedagógusok kezébe. Nagy valószínűséggel kudarcra vannak ítélve azok a módszerek, amelyek jelentős többletmunkát kívánnak meg a pedagógusoktól, nem is szólva a tanulókról és a szülőkről.” (Nagy József 2007. *Kompetenciaalapú kritériumorientált pedagógia*. Szeged, Mozaik Kiadó.)

Lássuk tehát, mivel segítheti egy tankönyv a tanár (és a tanuló meg a szülő) munkáját.

A kerettantervnek való megfelelés

A törvényi előírásoknak megfelelően az ötödik osztályos könyv át lett alakítva a 2012-es kerettanterv előírásai alapján. Ez az átdolgozás a tankönyv struktúráját és tartalmát alapvetően

nem érintette. A tankönyv tizenkét oldallal bővült: bekerült 3 új lecke (*Az elrejtett kincs* című cigány mese, Petőfi Sándor: *Úti levelek*, Karinthy Frigyes: *Tanítom a kisfiamat*) és 2 kétoldalas kiegészítés (*Írások a szülőföldről*; *A régió, a lakóhely kultúrája, irodalmi emlékei*). A 2012-es kerettantervek által előírt kulcsfogalmak nagy része már szerepelt a tankönyvben, egy részük azonban az új kerettantervek követelményeinek megfelelően át lett helyezve. Kortárs irodalmi alkotások, valamint a művek összehasonlítását célzó feladatok korábban is szerepeltek a tankönyvben, ezek köre most bővült. A tankönyv ily módon az összes érvényes tantervi változatnak megfelel, minden iskolatípusban használható.

Szövegválasztás

A tankönyvben szereplő irodalmi alkotások összeválogatásakor a szerzők láthatóan arra törekedtek, hogy

A régió, a lakóhely kultúrája, irodalmi emlékei

Az *Úti levelek* mutatja, Petőfi élete során sok helyen megfordult az országban. A helybeliek ma is őrzik ezeknek a látogatásoknak az emlékét. Azonban nem csak az ő emlékét ápolják így. Hazánkban számos olyan földrajzi hely, épület van, amely fontos történelmi eseményeknek, művészeknek, tudósoknak állít emléket.

- A ti családotokban milyen hagyományok, szokások vannak? Szerintetek miért fontos ezeknek az ápolása? Beszéljétek meg!

A hagyomány és az irodalmi emlékhelyek

Minden család őriz történeteket, tárgyakat, amelyek a nagyszülőktől vagy még régebből származnak. Ezek az emlékek fontosak a család számára, hiszen erősítik az összetartozás érzését. Ugyanígy a nagyobb közösségeknek, egy város lakosságának vagy egy nemzetnek is vannak olyan közös emlékei, szokásai, amelyek megőrzése fontos az egymást követő nemzedékek számára. Ezt a közösségekben tovább élő, tudatosan ápolott szokást, szellemi örökséget **hagyománynak** nevezzük.

A hagyományok megőrzésében fontos szerepet játszanak az **emlékhelyek**. Ezek olyan helyszínek (például történelmi események színhelyei, épületek), amelyek hazánk kultúrája, történelme szempontjából kiemelkedő fontosságúak. Az emlékhelyek megővése, a tárgyi és szellemi emlékek továbbadása a kisebb-nagyobb közösségek feladata. A hagyományok ápolása erősíti a közösség tagjainak összetartozását.

Írók, költők tárgyi és szellemi örökségének megővését és továbbadását az irodalmi emlékhelyek szolgálják. Ezek főként az írók, költők szülőhelyén vagy életük más, fontos helyszínén létesültek. Ilyenek például a műzeumok, állandó kiállítások, emlékházak, emlékszobák, szobrok.

Ezek az emlékhelyek gyakran személyes tárgyakat, kéziratokat, fotókat, a korabeli életet bemutató emlékeket őrznek. Az emlékhelyek többsége látogatható. Létrehozásukkal egyrészt az irodalmi, kulturális hagyaték megőrzése a cél, másrészt az ott lakó közösség ápolja a vidék neves szülöttének emlékét.

205.1. kép - Néhány fontosabb magyar irodalmi emlékhely (a határon túliak egy része nincs a térképen)

1. Arany János-kilátás	16. Kólcsey Ferenc Emlékkilátás	29. Vörösmarty Mihály Emlékmuzeum
2. Babits Mihály Emlékház	17. Mikszáth Kálmán Emlékszoba	30. Weores Sándor Emlékház
3. Babits Mihály Emlékház	18. Móra Ferenc Emlékmuzeum	
4. Barssenyi Daniél Emlékkilátás	19. Móra Ferenc Emlékszoba	
5. Barssenyi Daniél Emlékkilátás	20. Moricz Zsigmond Emlékház	
6. Fekete István Emlékkilátás	21. Moricz Zsigmond Emlékház	
7. Fekete István Emlékszoba	22. Moricz Zsigmond Emlékkilátás	
8. Gárdonyi Géza Emlékház	23. Petőfi Sándor Emlékmuzeum	
9. Gárdonyi Géza Emlékszoba	24. Petőfi Sándor-kilátás	
10. Jókai Emlékszoba	25. Petőfi-kilátás, Petőfi Irodalmi Muzeum	
11. Jókai Mór Emlékmuzeum	26. Tompa Mihály Emlékmuzeum	
12. József Attila Emlékkilátás	27. Kazinczy Ferenc Muzeum	
13. József Attila Emlékmuzeum	28. Kazinczy Ferenc Muzeum	
14. József Attila-kilátás		
15. Kólcsey Ferenc Emlékház		
		31. Ady Endre Emlékmuzeum
		32. Arany János Emlékmuzeum
		33. Benedek Elek Emlékház (Kisbácson, Románia)
		34. Benedek Elek Emlékkilátás (Sepsiszentgyörgy, Románia)
		35. Gion Nándor Emlékház (Szenttamás, Szerbia)
		36. Jókai Mór Emlékszoba
		37. Kosztolányi Dezso Emlékkilátás

Beszélő tárgyak

Petőfi Sándor neve összeforrt az 1848–49-es forradalommal és szabadságharcral. Ezért is alakult ki a Petőfi-kultusz, melynek velejárója volt, hogy a hozzá fűződő tárgyakat, személyes dolgait nagy becsben tartották. 1863-ban a *Vasárnapi Újság* felhívására kezdődött országos gyűjtés, s a századfordulóra olyan sok tárgy összegyűlt, hogy 1909-ben megalapították az első irodalmi múzeumot, a Petőfi Házat. Petőfi a mai napig vezeti a sort az emlékhelyek tekintetében. Tárgyai sok dologt elárulnak a költőről. Utiládája, vándorbotjai (szekből több is volt) az országot gyalogszerrel bejáró embert mutatják. A biciklik egy része viszont a megállapodott embert tükrözi. A vándorutakról is gyűjtött emlékeket: a felvidéki utazás során az úti levelek mellé préselt virágokat, leveleket illesztett.

205.2. kép - Kévéző, amelyet Petőfi Sándor ajándékozott Arany János családjának. Mindennapi használatú tárgyak is képviselhetnek nagy értéket. Te milyen tárgyat adnál tovább az utóknak? Miért?

1. Tájékozódjatok a térképen! Keressétek meg a lakóhelyeteket, nevezzétek meg a közelében lévő földrajzi helyeket, településeket is! Beszéljétek meg, milyen hagyományokat őrznek a ti vidéketeken! Tudtok-e környékbeli emlékhelyről? Idézzétek fel és egészítsétek ki ismereteket a könyvtár és az internet segítségével!
2. Mutassátok be a gyűjtött adatok segítségével a környéketek irodalmi nevezetességeit! Készítsetek rövid ppt-t, amelyben képekkel illusztráljátok gyűjtőmunkátokat!
3. Keressetek fel egy, a lakóhelyeken vagy a közelében lévő irodalmi emlékhelyt! Idézzétek fel a helyhez kapcsolódó szellemi örökséget is!
4. Alkossatok csoportokat! Válasszatok ki egy irodalmi személyiséget, aki a tájégségetekhez kapcsolható! Kutatmunka után készítsétek róla tablót, majd ismertessétek életútját, munkásságát társaitoknak!
5. A beszámolóhoz kapcsolódóan állítsatok össze rövid feladatort társaitoknak!

A regény utóélete

Molnár Ferenc műve ma is nagy népszerűségnek örvend. Sikerét számos magyarországi és külföldi kiadása mellett az is bizonyítja, hogy a Pál utcai történetet filmen és színpadon is többször feldolgozták, és a szereplőket több más alkotás is megőröki.

A regény rajongóinak, méltatóinak tábora itthon és külföldön is jelentős.

A következőkben a mű utóéletét néhány vélemény és fotó segítségével mutatjuk be.

161.1. kép - A regény kiadásának 100. évfordulójára megjelent bélyegsorozat

„A legmagasabb szintű dicséret, mellyel egy tiszta szívű, idealista embert illethetnek, ha Nemecekekhez hasonlítom. Nem teszem azt gyakran, csak akkor, ha úgy érzem, hogy valaki igazán kérdemni a lehető legnagyobb tiszteletet.” (Haim Barim, Izrael)

„A Pál utcai fiúk csodálatos mese bátorságról, hősiességről, hazaszeretetről, becsületről, igazságról, szeretetről, háborúról és szenvedélyről. [...] most, hogy felnőtként újra olvasom, még mindig megkönnyezem. Miért? Mert a felnőtt válaszról, az élni tanulásról és arról szól, hogy az élet győzelem, vereség, olykor egyszerre mindkettő.” (Paul Lenarczyk, Kanada)

160.1. kép - A regény első kiadásának borítója 1907-ből

160.2-4. kép - A regény néhány külföldi (horvát, grúz, illetve olasz) kiadása

„A gyerekkor halhatatlan regénye a Pál utcai fiúk! Elég, ha rá gondolsz, és újra gyerekek leszel és halhatatlan.” (Csukás István)

160.5. kép - A mű megjelenésének 100. évfordulójára készült szoborcsoport

„Molnár Ferenc: Pál utcai fiúk eljátszották és utánozták koruknak háborúit, világos szabályokhoz, tiszteivel olyan tulajdonságokat, mint például a bátorság, az elszántság, de mindennekelelt a becsület és a hűség.” (Maja Pelević, Szerbia)

„Duzzadó izmú példaképeim csapatában egy nyesszett kislány volt csak, aki mégis kiemelkedett a többi közül: Nemecek Ernő. Ő rendelkezett a legnagyobb szupererővel: a becsülettel. Tőle tanultam, hogy a győzelemtől nem mindig jár elismerés, és hogy csak egy járható út van: becsület, bármilyen áron.” (Hajós András)

161.2-4. kép - A regény filmfeldolgozásai. Mely jelenetekre ismersz rá az egyes filmkockákon?

„Néhány évvel ezelőtt egy fogadáson találkoztam a japán császárnéval, aki azt mondta. Gyerekkora kedves olvasmányá a Pál utcai fiúk volt, és biztos benne, hogy a magyarok mindig olyanok, mint ők. Én meg azt gondoltam, hogy mi litthon tévedünk; nem a Nobel-díjas nagyságok, nem a művészönások a legismertebb magyarok a nagyvilágban, hanem Boka és Nemecek (Gerebét most hagyjuk).” (Békes Pál)

161.5. kép - A Pál utcai fiúk színpadi változata

161.6. kép - Emlérem a mű tiszteletére

megfeleljenek az irodalomtanítás fent említett kettős célkitűzésének. Így a könyv tartalmazza a kerettanterv által előírt valamennyi irodalmi alkotást: a *János vitéz* és a *Pál utcai fiúk* mellett feldolgozza Petőfi néhány jelentős versét (*Az Alföld, Szülőföldemen, Egy estém otthon*), Aranytól a *Családi kört*. Megismertet a diákokkal számos klasszikus mesét, például *Tündérszép Ilona* és *Árgyelán* történetét, a *Fehérlófiát* vagy *A farkas és a bárányt*.

Emellett az ötödikes kötetben található jó néhány olyan mű, amely korban és szemléletmódban közel áll a gyerekekhez, így biztosan segíti érdeklődésük felkeltését, az olvasás megszerettetését. Lázár Ervin meséje, a *Virág szemű*, Exupéry *A kis herceg* című meghatározó és elgondolkodtató műve, Darvasi László különös és izgalmas *Trapitíje*, a kortárs svéd költő, Siv Widerberg *Sóderparti* című tréfás verse vagy éppen az elmúlt évek leg-

népszerűbb ifjúsági regénye, Rowling *Harry Potter* című műve biztosan utat talál az ifjú olvasókhöz.

Módszertan

A tankönyv változatos eszközökkel segíti az irodalmi alkotások feldolgozását. Például:

- A fejezetek és a leckék elején lévő szöveg és kérdés segíti a témára való ráhangolódást, a diákok előzetes ismereteinek felszínre hozatalát.
- A szómagyarázatok segítenek elhárítani a klasszikus alkotások befogadásának fent említett nehézségét.
- A szövegértési kérdések lehetővé teszik az ellenőrzést: a diákok megértették-e az olvasottakat.
- A műelemzés összeolvasható kiemelésekkel segíti a leglényesebb ismeretek megjegyzését.
- A második kérdéscsoport lehetőséget nyújt például arra, hogy a diákok elmondhassák saját véle-

ményüket a műről, továbbgondolhassák (vagy éppen továbbírhatják) azt, eljátszhatják vagy lerajzolhatják egy-egy részletét.

- A szövegekhez kapcsolódó kislvasmányok hasznos ismereteket közvetítenek a művel, a korról stb. kapcsolatosan, valamint elérhető távolságba hozzák az irodalmi művek világát a diákok számára.
- A fejezetek végi összefoglalás segíti a tanultak rögzítését.
- A műhöz kapcsolódó változatos képi elemek színesítik és könnyebben érthetővé teszik a leírtakat.

A sokszínű eszköztár tehát lehetővé teszi az érdekes, gyermekbarát ismeretátadást, és így a tanár közvetítheti a tantárgy legfontosabb célját: az irodalom megszerettetését.

Papp Csaba

„JÓ SZÓVAL OKTASD, JÁTSZANI IS ENGEDD”

ERKÖLCSTAN FELSŐSÖKNEK

AZ „ÚJ” TANTÁRGY

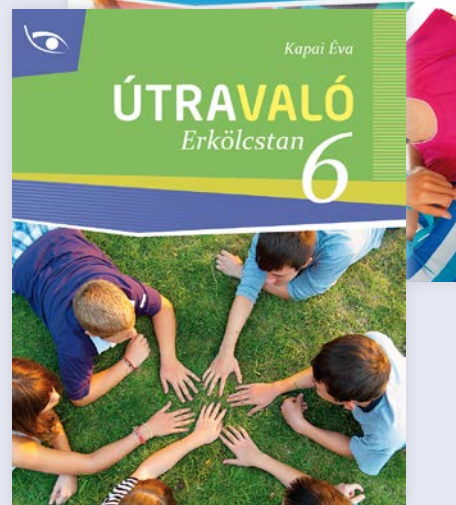
A 2013/2014-es tanévtől az erkölcsstan az 5. évfolyamon heti egy órában belépett a kötelező tantárgyak körébe. Hogyan tanítsuk, mit mondjunk a gyerekeknek, miből készülünk fel az órákra? Számos kérdése lehet tanártársainknak, akik az idei tanévtől erkölcsstant tanítanak az ötödik évfolyamon.

A kerettanterv szerint az erkölcsstan alapvető feladata az erkölcsi nevelés, a gyerekek közösséghez való viszonyának, értékrendjüknek, normarend-

szerüknek, gondolkodás- és viselkedésmódjuknak a fejlesztése, alakítása.

A dokumentum a tantárgy középpontjába a formálódó gyermeki személységet emeli – testi, szellemi és lelki értelemben. Ez határozza meg a tanulás-tanítás folyamatát, illetve a tartalmának szerkezetét. Az erkölcsstan magába foglalja az ember minden fontos viszonyulását önmagához, társaihoz és közösségeihez, környezetéhez és a világhoz.

Az erkölcsi nevelés fő célja a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztése, az euró-

Egy téma az ötödikes tankönyvből

3. EGÉSZ – SÉG

Mit mondanál neki?

Olvasd el az egyperces novellát!

Polgártársak!

Ezt a kis testi hibával született kört ki vizsgaszalja meg?

(Örkény István: Polgártársak!)

A képen látod, hogy ez a kör nem született tökéletesnek. Hogyan vizsgálnád meg?

Mikor segítünk jól?

Olvasd el a gyerekek mondatait!

Kati: Én a gyengén látó osztálytársamat mindig karon fogom, és elkísérem minden-hová, ahová csak menni akar.

Tibor: A szomszéd néninek lebénult az egyik karja, és amikor találkozunk, meg szoktam tőle kérdezni, miben segíthetek.

Vera: A szomszédunk nagyothall, és amikor meglátom, hogy felém jön az utcán, átmegek a túoldalra, hogy ne kelljen vele beszélgetni.

Timi: Az én ismerősöm nagyon nehezen beszél, ezért, ha mondani akar valamit, le-állítom, és felsorolok neki egy csomó dolgot, hogy vajon mit akart mondani. Neki csak bólintania kell.

Zoli: A mi házukban egy kerekesszékes férfi lakik, és ha egyszerre érünk haza, az ajtókat mindig én nyitom és csukom.

1. Kinek a magatartásával értesz egyet, kiével nem? Miért?
2. Szerinted mikor segítés jól egy sérült embernek?
3. Mit kell helyette csinálni?
4. Mikor kell megvárni, hogy segítséget kérjen?

Gondolkodó

Olvasd el az idézetet! Beszeld meg gondolataidat a társaiddal!

„A legnagyobb szerűbb gyógymód a szeretet.”

(Paracelsus)

1. Hogyan segíti a fogyatékkal élőket a szereteteli környezet?
2. Miért könnyebb elfogadni fogyatékos társunkat, ha képesek vagyunk szeretni?

Tudtad?

- A fogyatékoság nem betegség. Olyan állapot, amikor egy ember képességei nagyon eltérnek a többiekétől, például testi vagy érzékszervi fogyatékos.
- A fogyatékkal élőknek sokszor más képessége felerősödik. Például a vakok gyakran nagyon jól hallanak.
- A fogyatékos ember akadályozott a mindennapjaiban, embertársaitól több-kevesebb segítségre szorul.

Paralimpia

A paralimpiát közvetlenül az olimpiai játékok után rendezik meg. Ezen látás- és mozgássérült sportolók versenyeznek huszonkét versenyszámban.

1. Nézz utána, milyen versenyszámokat rendeznek a paralimpiákon!
2. Milyen magyar sikerek születtek az utolsó paralimpián?

Lássuk még egyszer!

1. Van az iskolákban fogyatékkal élő diák? Hogyan segítetek neki?
2. Gyűjts példákat, hogyan segítjük a mindennapokban ezeket a társainkat (például a közlekedésben, az üzletekben)!
3. Szerinted miért nem szabad akarata ellenére segíteni a fogyatékos embert?

4. EGÉSZ – SÉG

A kis bice-bóca

Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Velem egyidős fiúcska lehetett, lenhajú, búzávirágszemű.

Ezt ugyan csak később vettem észre, akkor csak azt láttam, hogy mind a két hóna alatt mankó van a gyerekeknek.

– Mit akarsz, fiacskám? – kérdezte a tanító úr barátságosan.

– Iskolába szeretnék járni – mondta bátran a fiú.

– Hát az édesapád miért nem jött veled?

A bice-bóca féldoldalt szegte a fejét.

– Nincsen nekem se apám, se anyám.

Meghaltak, és a nagyapám vett magához.

– Hol csinálod én most már neked helyet, mikor úgylis alig férünk?

Egyszerre szétterpeszkedtünk a padokban, hogy még kevesebb legyen a hely.

– Ide nem üll! Ide nem fér!

Pálistók Peti most zavarodott meg először.

Lesütötte a szemét, és összevissza gyurkálta a kalapját.

– Tudod mit, fiam? – szánta meg a tanító úr. – Kvártélyozd* be magadat a kuc-kóba. Úgyis ott van ilyenkor a jó világ.

– Ez nagyon jó lesz – mosolyodott el, és indult a kvártély felé nagy mankó-kopogással. Ott aztán meglapult, mint hernyó a levél alatt, és meg se mukkant az óra végéig.

(Móra Ferenc nyomán)

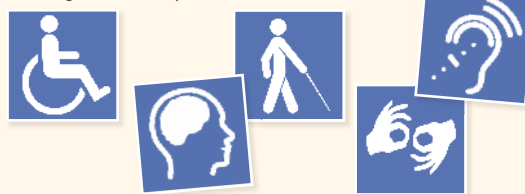
*kvártélyozd be magad: szállásold el magad, helyezkedj el

1. Milyennek képzeld el Pálistók Petit a szöveg alapján? Válgasd ki a rá illő tulajdonságokat!
vidám, szerény, irigy, hangoskodó, elfogadó, beképzelt, szomorú
2. Honnan tudod, hogy először nem örültek neki az osztályban?
3. Mit gondolsz, összeharatóznak a gyerekek? Hogyan képzeld el?
4. Alkossatok párokat, az egyikőtök a kis bice-bóca, a másikotok az osztálytársa legyen! Találjatok ki egy párbeszédet a tanulók között! Mi érdekel benneteket Peti életéből?

16

A fogyatékoság fajtái

Nézd meg a táblákat! Mit jelentenek?

Válasszatok csoportonként egy-egy témát, és beszéljétek meg a kérdéseket!

mozgássérültség, látássérültség, hallássérültség, értelmi fogyatékoság, beszéd fogyatékoság

1. Milyen képessége hiányozhat annak, aki ezen a téren fogyatékos?
2. Milyen képességeikben ügyesebbek másoknál ezek az emberek?
3. Tervezzetek olyan eszközöket, amelyek megkönnyítik az életét a fogyatékkal élőknek!
4. Szerintetek élhetnek-e teljes értékű életet ezek az emberek? Indokoljátok meg!

Gondolkodó

Olvasd el az idézetet! Beszélj meg gondolataidat a társaidal!

„A szeretet az élet.”

(Móra Ferenc)

1. Sorold fel, kit és mit lehet szeretni az életben!
2. Szerinted miért kell szeretni, elfogadni az életet?

Lássuk még egyszer!

1. Milyen akadályozottsága lehet egy fogyatékkal élőnek a mindennapokban?
2. Hogyan lehet egy fogyatékkal élő tanulót támogatni az iskolában?
3. Mikor segítünk jól egy fogyatékkal élő embert?
4. Soroljatok fel olyan eszközöket, amelyek megkönnyítik a fogyatékkal élő életét!
5. Mit tanulhatunk a fogyatékkal élő társainktól?

17

A téma folytatása hatodikban

pai civilizációban általánosan elfogadott erkölcsi értékek tanulmányozása és ezek alkalmazása a mindennapokban. Segítséget kíván nyújtani a megfelelő életvezetés és értékrend kialakításában, az önálló véleményformálásban, erkölcsi problémáik tudatosításában és a felelős döntéshozatalban.

Mivel az erkölcs tanterv első sorban érték- és fejlesztésközpontú, ezért a kerettanterv megalkotói a tananyagot spirális szerkezetre építették fel. A résztémák és a tevékenységek hátterében évről évre ugyanazok a nagy tematikai egységek térnek vissza – más-más konkrét előfordulási szinten, más-más hangsúlyokkal –, építve a korábbi tapasztalatokra, kiegészítve és szintetizálva azokat. A kétéves szakaszokon belül azonban sem a nagy témakörök, sem pedig a résztémák tantervi egymásutánja nem jelent előírt sorrendet.

ÚTRAVALÓ TANKÖNYVSOROZAT

Az Útravaló tankönyvsorozat elsőtől nyolcadik osztályig kíséri a tanulókat. A felsős tankönyvek az egyes témakörök kerettantervben megadott tantárgyi fejlesztési céljait, kulcsfogalmait, a korosztálynak megfelelő előzetes tudást és az évfolyam többi tantárgyának témaköreit figyelembe vevő kapcsolódási pontokat tartalmazzák.

A tankönyvek tartalma

A tankönyvek minden tematikai egysége egy-egy témányitó szöveggel indul. Ezt követik a feldolgozandó témák, két-két oldalpáron. Az 5. és a 6. évfolyam tematikai egységei:

- *Ötödikesek lettünk/Hatodikosok lettünk*
- *Test és lélek*
- *Kapcsolat, barátság, szeretet*
- *Kortárs csoportok*
- *Társadalmi együttélés*
- *A technikai fejlődés*

- *A mindenség kutatása*
- *Ötödik osztály végén/Hatodik osztály végén*

A tananyag az órakeret 90 százalékát teszi ki, a kiegészítő tartalmakkal együtt összesen 36 órát. Mind ez utóbbi 10 százalék, mind a témakörök és a témák alakíthatóak az iskolák helyi tantervéhez, az osztályok felkészülési szintjéhez, a tanárok egyéniségéhez.

A kérdések és a feladatok összetetele, mennyisége és nehézségi szintje összhangban van a kerettantervben megfogalmazott fejlesztési célokkal, figyelembe veszi a felhasználó korosztály előzetes ismereteit. Az ötödikes és a hatodikos tankönyvekben található példák szerepjátékok, problémafelvető párbeszéd, képregények, irodalmi szövegek, híres emberek gondolatai, érdekes tudnivalók, amelyek segítséget nyújtanak a téma megbeszéléséhez.

ÖSSZETARTOZUNK

Olvasd el a tankönyvben *A becei molnárok* című szöveget! Oldd meg a feladatokat!

1. Hogy hívták a két becei molnár?

.....

2. Mivel foglalkoztak a molnárok?

.....

3. Miért haragudtak egymásra a molnárok?

.....

4. Magyarázd meg a változást!

A régi malmok ezt hajtogatták: „Vidd, őröd, vidd, őröd, törököt, törököt!”, „Magyar Pál, Magyar Pál, liszteszák, liszteszák!”

Az új malom így kattogott: „Becsület, tisztesség, szeretet, bőkség...”

A változás okát abban látom, hogy

5. Fejzd be a mondatot, mit csinált volna a pénzres zacskóval, ha te vagy az egyik molnár!

Ha én lettem volna a magyar/török molnár, akkor

Mit jelent az összetartozás?

Válassz ki a felsorolásból egy népcsoportot, és válaszolj a kérdésekre!

magyar, német, szlovák, cigány, horvát, román, ukrán, ruszin, szerb, szlovén, lengyel, görög, bolgár, örmény

	Az én népcsoportom	A választott népcsoport
A népcsoport neve		
Milyen nyelven beszélnek?		
Hol élnek nagyobb számban?		
Hányan élnek ma Magyarországon?		
Milyen jelképeik vannak?		
Milyen szokásaikról hallottál?		

EGYÜTT ÉLÜNK

Sokfélék vagyunk

Olvasd el a tankönyvben az állításokat, és egészítsd ki a mondatokat!

..... magatartásával értek egyet, mert

..... magatartásával nem értek egyet, mert

Azt javaslom neki, hogy

A Magyarországon élő emberek

Írd a megfelelő helyre a felsorolás elemeit!

fiatal, középiskolát végzett, városban él, református vallású, felhőt, jómódban él, faluban él, zsidó vallású, nő, megélhetési gond nélkül él, idős, katolikus vallású, férfi, tanyán él, általános iskolát végzett, evangélikus vallású, egyetemet végzett, szegénységben él

Nemük szerint	
Életkoruk szerint	
Lakóhelyük szerint	
Iskolai végzettségük szerint	
Vallásuk szerint	
Vagyoni helyzetük szerint	

Az együtt élők legnagyobb értéke

Válassz ki a tankönyvből egy állítást! Indokold meg, miért értesz egyet vele, vagy miért nem!

.....

Lássuk még egyszer!

.....

Két téma az ötödikes munkafüzetből

A munkafüzetek tartalma

A munkafüzetek tartalma összhangban van a tankönyvek szerkezetével. A tankönyv minden leckéjéhez tartozik a munkafüzetben feladatsor, továbbá a munkafüzet lehetőséget ad tematikai egységenként egy téma bővebb feldolgozására. A feladatok, a játékok, a szövegek, a források és az ábrák segítik az óra témájának megbeszélését. A munkafüzet a tankönyvvel együtt lehetővé teszi a tananyag átcsoportosítását is.

A szerkezet

Mind a tankönyvben, mind a munkafüzetben színek segítik a tájékozódást. A képek és ábrák a tananyaghoz kapcsolódnak, szemléltetnek, bemutatják az összefüggéseket, felhasználhatók a témák más szempontú átgondolására. A kérdések és a feladatok segítik a gondolkodási képességek

és a NAT 2012-ben megfogalmazott kompetenciák fejlesztését is.

ÚTRAVALÓ TANÁRI KÉZIKÖNYVEK, SEGÍTSÉG A TANÍTÁSHOZ

A *Tanári kézikönyv* segédlet az erkölcs-tan tanításához. A kézikönyvet forgatva, előbb a tankönyvi oldalpár, majd a hozzá kapcsolódó módszertani oldalpár látható. Minden egység első leckéje egy témafelvezető szövegrészletet dolgoz fel, a többi lecke pedig egy-egy témafeldolgozó óra.

A kézikönyv tartalma

A kézikönyv első fejezetének címe: *Ötödikesek lettünk/Hatodikosok lettünk*. A kerettanterv tematikai egységei elé azért került ez a nyitó fejezet, mert a tanároknak, a tanulóknak és a szülőknek egyformán fontos az új tanév indítása. Ezzel megalapozzuk meg

a jó osztályközösséget és egész éves munkánkat.

A közbülső hat fejezet megegyezik a kerettantervben megfogalmazott tematikai egységekkel és témákkal, úgy, ahogyan a tankönyvben és a munkafüzetben követik egymást.

Az órán elvégzendő feladatok között találhatóak visszatérő feladatok, pl. a *Gondolkodó* és a *Tudtad?* címkéjűek, amelyekkel az adott téma ismereteit bővíthetjük. Az óra végi *Lássuk még egyszer!* feladattípus kérdései átismételtetik azokat a fogalmakat, amelyekkel órán dolgoztunk. Ezek a kérdések és a rájuk adott válaszok összefoglalják az óra témáját, kiemelik a fontos tartalmakat, megerősítést adnak a tanulóknak az órán megbeszélte értékekről. Ugyanakkor visszajelzést is kapunk belőlük arról, hogy mit nyújtott az óra a tanulóknak, ki mit tanult, mire figyelt fel, mire érzett rá.

A kézikönyv az *Ötödik osztály végén/Hatodik osztály végén* című fejezettel zárul, amelyben áttekinthetjük, mit sikerült megvalósítanunk a tanév során.

A szerkezet

A *Tanári kézikönyvben* minden tematikai egység elején táblázatban megtalálható az egység címe, órakerete, az egységhez kapcsolódó előzetes tudás és tapasztalat, a nevelési-fejlesztési célok, kiegészítve további lehetséges célokkal, kulcsfogalmakkal, az egységhez kapcsolódó egyéb fogalmakkal.

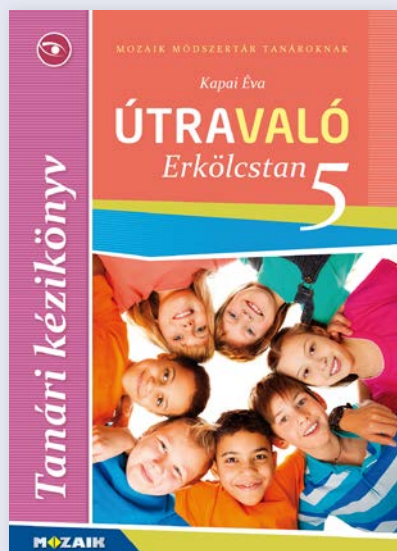
A tematikai egységek elején elolvasható, hogy miről lesz szó az adott fejezetben, miért fontos az adott témáról beszélgetni az órán. A felvetéseket mindenki kiegészítheti a saját gondolataival, tapasztalataival

A kézikönyvben a tankönyvvel és a munkafüzetrel megegyező színek kódok találhatók. Ezen kívül pikto-

gramok segítik a tájékozódást, amelyek különböző feladattartalmakat, játékokat, tankönyvhöz kapcsolódó munkafüzeti feladatokat és digitális tartalmakat jelölnek.

TANÍTÁSI MÓDSZEREK

Számos módszer közül választhatunk, hogyan éreztessük meg a tanulókkal, hogy a jó munkához mindenki teljesítménye egyformán fontos. A tankönyv és a munkafüzet módszerei, munkaformái között szerepel a szabad és irányított beszélgetés, a vélemények egyeztetése, a megbeszélés, a kérdés mint a gyermekfilozófia fő módszere, a szemléltetés, a rendszerezés, a kép- és szövegelemzés, a projektfeldolgozás, a kooperatív technikák alkalmazása, a szerepjáték, a játék, az önálló kutató- és gyűjtőmunka, az önkifejező alkotás.

Javasolom, hogy a leírt feladatok, játékok közül mindenki kedve és szándéka szerint válogasson, és alakítsa azokat osztályának megfelelően.

Kapai Éva

Részlet a *Tanári kézikönyvből*

MILYEN AZ EGÉSZ – SÉGES EMBER?

Ebben a leckében arról lesz szó, hogy „egész” életet minden embernek a lehetőségeihez és körülményeihez mérten kell élnie. Vannak közöttünk olyan emberek, akik fogyatékkal élnek. A fogyatékkal élők többé-kevésbé akadályozottak mindennapjaikban, de lelkiileg és szellemileg egészséges embertársaink. Ha odafigyelünk rájuk, tanulhatunk is tőlük.

Játék: Vakvezető – Hogyan irányítjuk felelősséggel a társunkat?

A teremben a székeket és a táskákat úgy igazítsuk a padokhoz, hogy ne akadályozzanak bennünket a sétálásban.

Alkossunk párokat. Ennél a játéknál a barátok is lehetnek egymás párijai, legalább tapasztalatot szereznek a barátjukról.

A feladat: a pár egyik tagja becsukja a szemét, a társa fogja őt vezetni a teremben. Bárholyan vezetheti társát, de nem beszélhet hozzá, nem figyelmeztetheti szóban egy-egy pad vagy másik pár közeledtéről. Adott jellel indul a játék, jellel fejeződik be. Utána a párok cserélnek. A játék végén leülnek a gyerekek, és megbeszéljük velük a tapasztalatokat.

Ki érezte biztonságban magát? Miért? Ki mit tanult a társa vezetéséből? Mi jellemzi a felelősségteljes vezetést?

Mit mondanál neki?

Óra elején felrajzolhatunk a táblára egy hibás kört, de nem nevezzük meg a gyerekeknek. Megkérdezzük tőlük, szerintük mit rajzolunk. Miután meghallgattuk ötleteiket, elmondjuk, hogy mit rajzolunk, és elolvassuk a tankönyvben az egyperces novellát.

A munkafüzet 10. oldalán a gyerekek leírják, hogyan vigasztalnák meg a testi hibás kört.

Érdemes odafigyelni arra, amit írtak, mert sok mindent elárul a gyerekek válasza. Például ki hárítja a problémát, ki rakja másra a felelősséget, ki segít önzetlenül, ki látja meg, hogy valójában minden embernek vannak hiányosságai, amelyekkel szembe kell néznie.

Mikor segítünk jól?

Ezzel a feladattal azokat a lehetőségeket nézzük át, hogyan segítünk jól sérült embertársainknak.

- Elovlathatjuk hangosan a gyerekek mondatait, s azután mindenki választ egyet, és azzal dolgozik tovább. Az azonos mondatokat választókat később ültethetjük egy csoportba, hogy megbeszéljék a válaszaikat.

- Csoportokban is ülhetnek a gyerekek, és kártyákra mi írunk nekik egy-egy témát a tankönyvből, amit fel kell dolgozniuk a kérdések alapján.

A végén közösen ellenőrizzük a válaszokat. A csoportoknál ki lehet jelölni egy-egy szószólót, aki elmondja a közösen kialakított véleményét.

A munkafüzet *Mikor segítünk jól?* feladatában leírhatják a gyerekek a gondolataikat.

Ha van az iskolában/osztályban fogyatékkal élő diák, beszéljünk erről a témáról tapintatosan és természetesen.

Gondoljunk át a gyerekekkel, miben akadályozott az iskolában a diáktársuk.

Kik segíthetnek neki? Milyen a jó segítség? Mit tanulhatunk az ép gyerekek fogyatékkal élő társuktól?

Gondolkodó

Az idézet az óra témájához kapcsolódik, hogyan tudjuk elfogadni fogyatékkal élő társainkat. Az idézet után található kérdésekre egyénileg vagy csoportosan válaszolnak a gyerekek.

A feladat megoldásánál használhatjuk a munkafüzetet is, mert a tanulók véleményének mondatba foglalás segíti őket a pontosabb fogalmazásban.

Tudtad?

Ez a feladat az óra témájához kapcsolódó információkat tartalmazza.

- Elovlathatjuk egyenként, párban, csoportokban, frontálisan, ahogy az osztálynak és nekünk éppen jobb, hasznosabb.

- Beszélgessünk a gyerekekkel az olvasottakról, kérdezhetünk, kiegészíthetjük az információkat, elményeikre támaszkodva meg is indokolhatjuk, hogy egyik vagy másik állítást miért tartjuk fontosnak.

Paralimpia

Ezzel a feladattal megmutathatjuk a gyerekeknek, hogy sérült emberek is képesek nagy teljesítményekre.

- Olvassuk el a cím alatti rövid bevezetőt a paralimpiáról. Utána nézzük meg közösen a képeket. Milyen versenyszámokat látunk?

- Miben különbözik a sérült emberek versenyzése a testileg ép emberek versenyeitől?

Beszélgünk meg a tanulókkal, mit tudnak a paralimpiáról.

- Mit jelent, kiknek rendezik?

- Milyen versenyszámok vannak?

- Hol tartották a legutóbbi paralimpiát?

- Kik a magyar versenyzők?

- Milyen sikereket szereztek a versenyeken?

Az interneten minden olyan kérdésnek utána tudunk nézni, amire kíváncsiak vagyunk, ami a gyerekeknek érdekl.

Lássuk még egyszer!

A kérdésekre adott válaszokkal az óra témáját nézzük át újra.

Ezeket a kérdéseket is többféleképpen megválaszolhatják a gyerekek.

- Végignézhetjük frontálisan egyesével a kérdéseket.
- Választhatnak a tanulók maguknak egy-egy kérdést, amire írásban válaszolnak.
- A válaszukat a munkafüzetbe írhatják a gyerekek.

A *Lássuk még egyszer!* kérdései lehetőséget adnak az órai munka értékeléséhez is, például, ha egy-egy kérdésre írásban válaszolnak a gyerekek, és azt ellenőrizzük.

Jegyzeteim:

TÖRTÉNELMI KALANDOK IDŐBEN ÉS TÉRBEN

AZ IDŐUTAZÓ TANONCOKNAK SZÓLÓ MUNKAFÜZET SZÜLETÉSE

Napjainkban egyre nagyobb teret nyer a tanulók otthoni ismeretszerzése, képességfejlesztése. A már korábban is kulcskompetenciává nemesült hatékony, önálló tanulást a munkafüzetek emelhetik a kívánt szintre, hiszen – jellegüknél fogva – bővebb a mozgásterük, mint azoknak a tankönyveknek, melyek kiegészítéseként megszülettek.

A CSALÁDTERVEZÉS

Gyakorló pedagógusként többször is eljátszottam azzal a gondolattal, hogy milyen lehetett diákfejjel az a tanóra, melynek végére a „megváltó csengőszó” tett pontot. Ezek a gondolat kísérletek olyan elmélkedésekké alakultak át, melyek során az üres tanterem padjában ülve megpróbáltam tanulóként átélni az elmúlt tanórák történéseit. Az évek tapasztalata, tanítványaim állandó visszajelzései is segítettek tanulási módszertanom és eszközkészletem bővítésében, csiszolásában.

Pedagógusi evolúciómmal párhuzamosan több kérdés is megfogalmazódott bennem azokkal a taneszközökkel kapcsolatban, melyeket a diákok birtokolnak. A legfontosabbak a következő tematikák köré csoportosultak:

- Mennyire szolgálják a hatékony, önálló otthoni tanulást?
- Mennyire teremtenek motiváló környezetet a diákok számára?
- Hozzájárulnak-e a képességek fejlődéséhez?
- Teret engednek-e a kreativitás kibontakozásának?

A ROKONSÁG

Az első három kérdésre a Mozaik Kiadó általános iskolásoknak készült történelemtankönyvei és -atlasza igennel válaszolt az elmúlt években. A munkám során hatékonyan alkalmaztam mellettük az 5. és 6. osztályos történelem transzparencsorozatot és a számos ponton integrálható művészettörténet kiadványokat is. A digitális világ kapuit szélesre táró mozaBook és a mozaWeb megjelenése tovább bővítette ezt a családot.

A munkafüzetekkel kapcsolatban azonban mindig volt egy kis hiányérzetem, mely a külsínre és a belbecsre is vonatkozott. A tantárgyat igen komolyan érintő kerettantervi változások által generált kényszerítő szükség (mint egyfajta mesterséges születésszabályozás) „kapóra jött”: megfogalmazódott bennem az elhatározás egy új történelemmunkafüzet összeállítására. Szerencsére a kiadói szándék összecsengett ezzel, így minden akadály elhárult a fogantatás elől.

A VAJÚDÁS

Mint azt a biológiai gyakorlat is igazolja, a fogantatás „némileg” egyszerűbb folyamat, mint a terhesség kihordása és a gyermek világra hozatala. Bár ebben az esetben az érintett időintervallum jelentősen rövidebb volt kilenc hónapnál, mégis kemény megpróbáltatások elé állította a magányos szülőt, és a neki megfontolt tanácsokat adó tapasztalt dajkát. Egyrészt igazodni kellett az állami érdekekhez,

másrészt meg kellett felelni a családi elvárásoknak, harmadrészt (és elsősorban) pedig olyan gyermeket kellett a világra hozni, mely elnyeri az őt kezükben tartó nevelőszülők tetszését.

Az első két célt sikerült megvalósítani, hiszen a munkafüzet teljes mértékben megfelel a kerettantervi előírásoknak, kiválóan illeszkedik a történelemtankönyvhöz és az -atlaszhoz (ráadásul számos ponton kapcsolódik a digitális tananyagokhoz is). A legfontosabb célkitűzés megvalósulása csak a következő tanévben lesz mérhető és értékelhető, de az első mosolyok már jól láthatóan megjelentek néhány nevelőszülő arcán...

AZ ÚJSZÜLÖTT

Az egyik legfontosabb elv a munkafüzet tervezésekor az volt, hogy a lehető legnagyobb mértékben tegye élményszerűvé a tantárgy tanulását. A „kis ötödikesek” a tanév kezdetén új tantárgyként szembesülnek a történelemmel. A bennük genetikailag kódolt érdeklődést, a természetes kíváncsiságot csak az „együtt felfedező” módszertannal tudjuk fenntartani, a belső motivációt pedig az „önálló bújárkodás” irányába is kiterjeszteni.

Már a munkafüzet külalakja is alkalmas az érdeklődés felkeltésére:

a nagy alakú, izgalmas borítóval rendelkező kiadvány rengeteg színes képet tartalmaz. Az életkori sajátosságokhoz igazodva egy kerettörténet fogja át a feladatsorokat. Csodás időgépink segítségével őskori, ókori és középkori időutazások aktív résztvevőivé tehetjük a diákokat. A kalandok során két barátságos, felkészült és segítőkész útitárs (a beszédes nevű

HeuRéka és KutaTóni) kalauzol minket időben és térben. *Nomen est omen*: a mindig korhű ruhákat viselő útitársaink kérdésekkel, feladatokkal további bűvárkodásra ösztönzik, tanácsokkal segítik az időutazó tanoncokat. Az utazások során tanulóink IdőPontokat gyűjthetnek, melyek az időgép kapitá-

nyának utasításai és értékelései alapján az adott kaland végén, illetve az időutazó napló hátuljában található táblázatba kerülnek. Ez utóbbi ráadásul többféle összesítésre is lehetőséget ad, ezáltal számos szempontból elemezhetővé, értékelhetővé (és jutalmazhatóvá!) teszi a tanoncok teljesítményét.

A tartalmi motivációt a feladatok jelentik. Tizennyolc különböző feladattípus található a gyűjteményben, melyeket egyedi, játékos név és színes piktogram azonosít (pl. ForrásPont, HelySzínelők, MűVésszel, PárBaj, TörtéNet). A típusok részletes bemutatása a munkafüzet elején található, az egyes feladatsorokban már csak a név és a piktogram szerepel (természetesen a konkrét paramétereken túl). A feladattípushoz tartozó alaputasítás valószínűleg gyorsan rögzül a diákokban, de ha esetleg a feledés homályába vész, akkor a visszalapozás rögtön megoldja a problémát.

A feladatok tartalma természetesen rengeteg szállal kapcsolódik a tankönyv ismeretanyagához, de jó néhány ponton túl is mutat azon. Ezáltal nagyobb mozgásteret biztosít a pedagógusnak a tekintetben, hogy az érdeklődőbb tanulók tudásszomját is megfelelően csillapíthassa. A feladatok sokszínűsége az ismeretek rögzítése és elmélyítése mellett lehetővé teszi a sokrétű képességfejlesztést és a tanulói kreativitás kibontakozását is – végső soron több szempontból hozzájárulva a differenciáláshoz. Így – rutinos kapitányként – sikerélményhez juttathatunk minden szorgalmas időutazót.

6. Mezopotámia

Segíts kinyomozni, hogy kítől származik a „Folyókás” elnevezés!

Történelmi kalandozásunk következő úti célja a Tigris és az Eufrátesz folyók vidéke, vagyis a „Folyókás”. Az utazás során bepillantathatunk az ott élők több ezer évvel ezelőtti mindennapjaiba. Tanúi lehetünk olyan fontos dolgok megjelenésének, melyek még napjainkban is jelentős hatást gyakorolnak az életünkre.

1. HelySzínelők

- a) Írd be a földrajzi nevek kezdőbetűit a térkép megfelelő részébe!
Perzsa-öböl
Tigris
Eufrátesz
Babilon
Ur
- b) Sötétírozd be zöld színnel azt a területet, ahol öntözéses földművelést folytattak!

2. ForrásPont

„Mészöln át vezet az út a Tigris és az Eufrátesz között elterülő tájon, mely oly termékeny és oly buja növényzetű, hogy, amint beszélik, el kell kergetni a nyáját a legelőről, nehogy a föllokottságtól elpusztuljon. E termékenysége oka a két folyamból kiszivárgó nedvesség, mely a talajt szinte mindenütt keresztül-kasul behalózza vízzerekkel.” (Cicero, Rerum)

- a) Melyik Mezopotámia két legjelentősebb folyója?
.....
- b) Milyen jelzőket használ a szerző a tájra?
.....
- c) A szerző szerint mi a termékenység oka?
.....
- d) Melyik állatfajta utal a „nyáj” kifejezés?
.....
- e) Gyűjts adatokat a szerzőről!
.....

3. PárBaj

Írd a szavak elé a megfelelő betűjelet!

A) őslakó nép, B) Uruk királya, C) toronytemplom, D) Babilon királya, E) törvényoszlop, F) hódító népcsoport

☐ zikkurat	☐ sztélé	☐ akkád
☐ sumer	☐ Hammurapi	☐ Gilgames

4. HelySzínPad

Egy időutazó idegenvezető vagy. Mutasd be a kalauzolt csoportnak az ókori Mezopotámiát és annak egy városát! Gyűjts forrásokat! Készíts bemutatót is!

5. TértDő

mazaWeb: Ur városa; Mezopotámiai találmányok

- a) Miből épültek a mezopotámiai házak?
.....
- b) Hogyan helyezkedtek el a lakóépületek?
.....
- c) Melyik korábbi leckében láttunk már hasonló lakóépületeket?
.....
- d) Mire használták a lakók a házak tetejét?
.....
- e) Melyik találmány forradalmasította a szállítást is?
.....

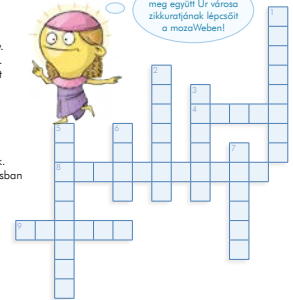

6. Rejtett

Vízszintes:
4. Jelentős ókori mezopotámiai találmány.
8. A Tigris és az Eufrátesz vidékének neve.
9. Jellegzetes mezopotámiai vallási épület (...templom).

Függőleges:

1. A Mezopotámia szó magyar jelentése.
2. Városállam, melyből birodalom lett.
3. Mezopotámiai róstaftaja.
5. Törvényjeit egy fáraó közzéadta a népnek.
6. Ebben a korban élt az 5. meghatározásban megnevezett uralkodó.
7. Állatnevű mezopotámiai folyó.

7. KézzelFogható

Készíts fából egy megfelelő pálcát, melynek segítségével belenyomhatod az ékirás jeleit egy gyurmaalapba! Próbáld meg a tankönyv táblázatának segítségével egyszerű mondatokat alkotni!

6	1.	6	2.	6	3.	10	4.	5	5.	9	6.	10	7.	ÖSSZ.
														52

ÉRTHETŐEN, ÁTÉLHETŐEN

MEGÚJULÓ NYELVTANTANÍTÁS

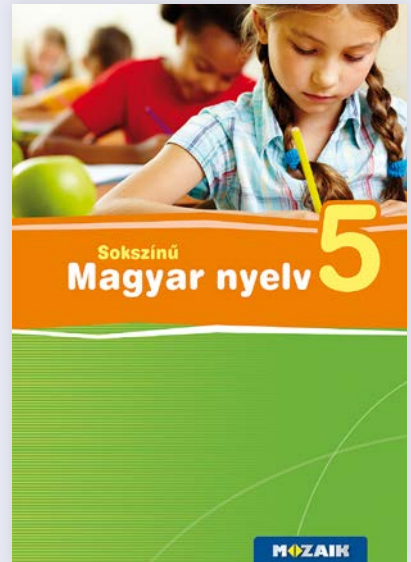
Az általános iskolai nyelvtanítás egyik legfőbb problémája, hogy egy konkrét gondolkodású korosztály számára kell érthetővé tenni sokszor nagyon is absztrakt fogalmakat. Kétségtelen, hogy a szófaji kategóriák vagy a mondatelemzés komoly elvonatkoztatásra készíti a diákokat.

Az alábbiakban azt vesszük szemügyre, milyen eszközökkel segít leküzdeni ezt a nehézséget a Mozaik Kiadó *Sokszínű magyar nyelv 5. osztály* című, a 2012-es kerettanterv előírásai szerint átdolgozott tankönyve.

1. EGYSÉGES FELÉPÍTÉS

A tanítás-tanulás folyamatát megkönyvíti a tankönyv logikus, áttekinthető szerkezete. Ez érvényesül mind a fejezetek, mind a leckék szintjén.

A fejezetek minden esetben egy nyitóoldallal kezdődnek, mely bemutatja az adott rész tartalmát. Egy felvezető kérdés lehetővé teszi a témára való ráhangolódást. Ez a megoldás segíti a tanulót, hogy felkészüljön az elkövetkező órákra, és a tanárt, hogy aktiválja a tanulók meglévő ismereteit. A fejezet leckéit követi az összefoglalás, amely a legfontosabb ismereteket összegzi.

Az összefoglalásokhoz tartozik néhány ellenőrző kérdés is.

A leckék egységes szerkezete egy kész óravázlatot nyújt a tanárnak. Az első feladatok szerepe az, hogy a diá-

3. A jelek világa

Kommunikáció

1. a) Mi mindent tudhatnak meg a gyerekek az eléjük tártuló látványból? Állításokat a képről vett részlettel igazoljátok!

- b) Mely jelzésekre igazak az alábbi kijelentések? Vitassátok meg!

- Ember alkotta őket.
- A természetben találhatók meg.
- Mindenki ismeri a jelentésüket.
- A jelentésüket meg kell tanulni.

2. a) Mi az alábbi ábrák jelentése? Hol találkozhattok velük?

- b) Hogyan szoktuk jelölni az alábbi jelentéseket? Rajzoljátok le a füzetekbe!

- Dohányozni tilos!
- Új üzenet!
- Lejátszás
- Szomorú vagyok

Mindennapi életünkben jelek vesznek körül bennünket, segítenek eligazodni szűkebb és tágabb környezetünkben. Jelek mutatják meg például, hol és hogyan szabad közlekedni az utcán és az úttesten, hogyan kell viselkedni a természetben.

A jelek olyan, érzékszerveinkkel felfogható (látható, tapintható, hallható stb.) jelenségek, amelyek valamire utalnak.

Egy részük az emberek által megfigyelt ok-okozati összefüggéseken alapul. (Pl. a moha a fák törzsének északi oldalán képződik, a füst tüzet jelez.) Ezeket a jeleket természetes jeleknek nevezzük.

Vannak azonban olyan jelek is, amelyeket emberek hoztak létre, hogy a segítségükkel közöljenek valamit. Ezeket a jeleket mesterséges jeleknek nevezzük. (Ilyenek pl. a közlekedési táblák, a matematikai jelek vagy a szünetjel a kottában. Közéjük tartozik a nyelv is.)

3. Olvassátok el az idézetet! Vitassátok meg, milyen jelből gondolhatja a kormányos, hogy szeles idő várható! Milyen típusú jelek közé tartozik?

Egyszer János vitéz a hajófődélen
Sétált föl s alá az est szürkületében.
A kormányos ekképp szólt legényeihez:
„Piros az ég alja: aligha szél nem lesz.”
(Petőfi Sándor: János vitéz)

4. a) A természetes jelek kapcsán számos időjósító szokás is él. Olvassátok el az alábbi, Luca kalendáriumról szóló szöveget, és jósoljátok meg a következő év néhány hónapjának időjárását a segítségével!

A Luca-napi (december 13.) népszokások közé tartozott a Luca-kalendárium készítése, amely a következő év hónapjainak időjárását jósolta meg. Luca napjától kezdve egészen karácsonyig megfigyelték az időjárást. Úgy vélték, hogy amilyen a 12 nap egyes napjainak időjárása, olyan idő lesz jellemző a következő év hónapjainak időjárására. Amilyen Luca napjának az időjárása, olyan lesz a januári időjárás is, amilyen a következő nap, olyan lesz a február, és így tovább. Ezt nevezték Luca-naptárnak.

- b) Gyűjtsétek még jeles napokhoz köthető népi időjósolásokat! Érdemes megtekintenedek az alábbi oldalakat:

<http://vmek.oszk.hu/02100/02152/html/07/index.html>
http://jelesnapok.oszk.hu/prod/csop?csop=jeles_nap

kok felelevenítsék a témába vágó ismereteiket. Ezek elvégzése során a tanár felmérheti, milyen tudásanyagra építhet. Ezt követi a tanulnivaló, melyben félkövér kiemelések segítik a legfontosabb ismeretek megjegyzését. Az óra tananyagának elsajátítása után a gyakorló feladatok az új ismeretek elmélyítését, alkalmazását teszik lehetővé. A leckékhez a témát érintő érdekességek, kiegészítő információk kapcsolódnak, melyek külön buborékokban kaptak helyet.

2. INDUKCIÓS SZÖVEGEK

A tankönyv nagy erénye az adott nyelvtani példát illusztráló irodalmi szemelvények gondos megválogatása. A szerzők fontosnak tartották, hogy bekerüljenek olyan szövegek, melyek irodalomóráról ismerősek, így össze lehet kapcsolni az irodalmi és nyelvtani ismereteket. A kötetben szere-

pel például idézet a *Pál utcai fiúkból* és a *János vitézből* is.

A szövegválasztás másik jellegzetessége, hogy az irodalmi példák a diákok életkorához, érdeklődéséhez igazodnak. Az alábbi vers jól mutatja ezt:

- Halló, itt holló. Jaguár?
- Nem kérem, itt a kazuár.
- Brazíliában grasszálgat?
- Nincs módja rá egy ausztrálnak.
- Felmenői ragadozók?
- Nem, csak növényi falatozók.
- De legalább négy a lába?
- Ritkaság vón' ez madárba'.
- Bocs, téves (hogy az ördög vimn' el)!
- Örülök, hogy a többi stimmel.

(Darvas László: *Kazuár*)

Az ilyen és ehhez hasonló szemelvények amellet, hogy illusztrálják az adott témakört (itt: a beszélgetést), megkönnyítik a tanulói érdeklődés felkeltésének cseppet sem egyszerű feladatát.

3. FELADATKÖZPONTÚSÁG

A nyelvtani ismeretek elsajátítása számos esetben komoly erőfeszítést igényelnek a korosztálytól. Éppen ezért a tankönyv kerüli az elvont, hosszadalmas, körülményes meghatározásokat, ehelyett (természetesen a tudományos igényesség és korszerűség megtartásával) a rövid, érthető meghatározások mellett a szemléltetésre és az alkalmazásra helyezi a hangsúlyt.

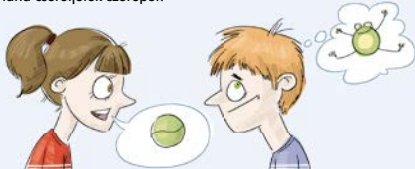
A bőséges feladatanyag lehetővé teszi, hogy az adott témát alapon és sokoldalúan körüljárhassák a tanulók.

- A feladatok gyakran problémamegoldásra, gondolkozásra készítetik a diákokat (*pl. Az ember szájürege is hangszertesthez hasonlítható, hiszen hangok felerősítésére, formálására szolgál. Vitassátok meg, hogy mitől függhet a kiejtett hangok különbözősége!*).

26. A leírás

Szövegszerkesztés

1. Játsszatok párban barkochbát! Egyikőtök válasszon egy állatot, növényt, tárgyat vagy személyt! A másik pedig találja ki, hogy kire, illetve mire gondolt a páriat! Utána cseréljétek szerepet!

2. Fejtsétek meg a következő találós kérdéseket! Milyen információk voltak leginkább a segítségekre?

- Lábam egy van, bordám több van, helyem itt van, helyem ott van. Napos időn otthon hálók, borús időn utcán járok.
- Háta bársony, hasa vászon, szeme pilla, farka villa, feje bot. Mi az?
- Zöld istállóban fekete lovak piros szénát esznek.

Melyik kör lehet szögletes?

A leírás tájak, tárgyak, emberek, növények, állatok vagy természeti jelenségek bemutatása. Többféleképpen épülhet fel, de a bemutatás menetét mindig a térbeli elhelyezkedés határozza meg.

A leírás során haladhatunk:

- közelről távolra vagy távolról közelre;
- egy pontból körülnézve, középpontosan;
- lentről felfelé vagy fentről lefelé;
- kívülről befelé vagy belülről kifelé.

A párbeszéd két vagy több szereplő beszélgetése. Megismerhetjük belőle a szereplők tulajdonságait, érzéseit, egymáshoz fűződő viszonyát. Előrebb viheti a cselekményt is. A párbeszédek élményszerűbbé, pergőbbé teszik a szöveget.

A párbeszéd írásának megvannak a szabályai. Az egyes szereplők megszólalásait mindig új sorba írjuk, és gondolatjelet teszünk eléjük. Az elbeszélő mondatait gondolatjellel illesztjük be a párbeszédbe, és kisbetűvel kezdjük. Ha az elbeszélő megszokja a szereplő gondolatait, akkor a szereplő mondatának végére a kérdő- és a felkiáltójelet ki kell tenni, a pont viszont elmarad.

3. a) Az alábbiakban egy párbeszédet olvashattok Grimm *A halász meg a felesége* című meséjéből. Tegyétek sorrendbe a szereplők megszólalásait! Mi segít a megoldásban?

- Nem fogtam – felelte a halász –, csak egy csukát. Azt mondta, elvarázsolt herceg, hát visszaengedtem a vízbe.
- Éj, hagyj, anjujuk – mondta az ember –, mi a csodának mennék!
- Nem. Mit is kívántam volna?
- Mi az, ember, ma semmit nem fogtál? – kérdezte az asszony.
- Ó, te szerencsétlen – korholta az asszony –, nem látod, milyen utálatos mindig ebben a nyomorúságos kis kunyhóban lakni, бүдös is, mocskos is: kívánhattál volna magadnak egy szép kis házat. Menj csak vissza a partra, hívd ki a vízből a csukát, mondd meg neki, szeretnék egy szép kis házat; biztosan megadja.
- Ugyan, ne tehetetlenkedjél! – zsörtölődött a felesége. – Nem megfogtad? Nem elengedted? Neked köszönheti az életét; biztosan megadja, amit kérsz tőle. No, csak szedd a lábad, de hamar!
- És nem kívántál érte semmit tőle?

(Magyarra átdolgozta: Rónay György)

- b) Keressétek meg a párbeszédnek azt a részét, amely leírja a halász és a felesége kunyhóját! Miről tanúskodik?

- c) Jellemezzétek 3-3 szóval a halászt és a feleséget a fenti párbeszéd alapján!

- d) Foglaljátok össze 5-6 mondatban a párbeszéd tartalmát! Vitassátok meg, miben különbözik az elbeszélő változat a párbeszédétől!

4. a) A *Magyar szinonimaszótár* segítségével folytassátok az alábbi szósorokat hasonló jelentésű szavakkal!

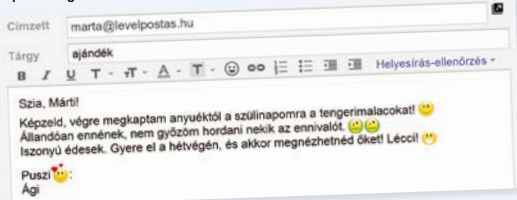
- mond, hebeg...
- kiabál, óbégat...
- felel, replikázik...

- b) Válasszátok ki közülük azokat, amelyek szerintetek illenek a halász, illetve a felesége megszólalásaihoz!

6. Írjatok ti is képzeltbeli kérényt! Segítséget megadunk néhány lehetséges feladót és címzettel.

almacsuka egy kislíúnak; fa egy harkálynak; ablaktábla a fociabdának

7. Olvassátok el az alábbi e-mailt! Figyeljétek meg a témáját, a hangnemet és a formai jegyeit! Miben hasonlít, és miben tér el a kézzel írt levelektől? Beszéljétek meg!

A hagyományos, postai úton elküldött levelek helyett ma már többnyire elektronikus úton váltunk levelet. Az e-mailek lehetnek hivatalos és magánlevelek is. Az előbbieket a kézzel írt levelekhez hasonlóan épülnek fel. A baráti levelekben azonban mellőzhetjük a dátumot, sőt a megszólítást, aláírást is. A közvetlen hangvételű, barátainknak, ismerőseinknek címzett e-mailekben az SMS-ekhez hasonlóan használhatunk emotikonokat, rövidítéseket, egyéni szóalakokat.

8. Írj e-mailt az ismerőseidnek, amelyben felhívod a figyelmüket egy érdekes hétfégi programra! Szerepeljen benne, hogy pontosan mi lesz a program, hol és mikor rendezik meg, és írd röviden arról is, hogy szerinted miért érdemes részt venni rajta!

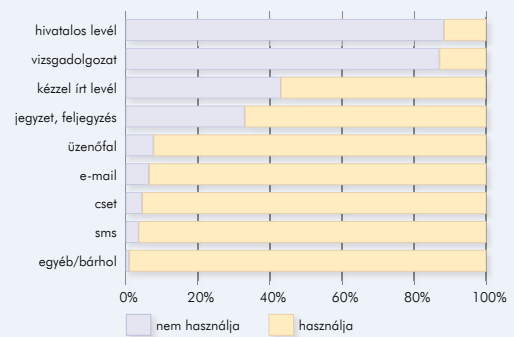
9. Olvassátok el az alábbi rövid SMS-t, amelynek témája azonos a 7. feladatban szereplő e-mailével. Hasonlítsátok össze az e-mail és az SMS szerkezeti felépítését és a mondanivaló megfogalmazását!

Az e-mailen történő levelezésnek sok előnye van. Kellemetlenebb lehetnek azonban a kéretlenül küldött levelek, a spam-ek [szpam]. Mivel ezek egy része akár veszélyes vírus is tartalmazhat, az a legtanácsosabb, ha meg sem nyitjuk őket.

10. Az alábbi diagram egy internetes felmérés adatait mutatja be. Tanulmányozzátok a diagramot, majd válaszoljatok a kérdésekre!

Milyen szövegformában NEM használna semmiképpen emotikonokat?*

a) Mit vizsgált a felmérés?

b) Mikor használják a legtöbben az emotikonokat? Mikor használják a legkevésbé őket? Szerintetek miért? Vitassátok meg!

c) Ti szoktatok emotikonokat használni? Ha igen, mikor?

Új „beszéltnyelviség”

Az interneten sokszor találkozunk olyan rövidítésekkel, amelyek megkönnyítik és gyorsabbá teszik a levélírást. Íme néhány közkezdvelt forma:

1. TIA	Thanks In Advance	Előre is köszönöm!
2. BTW	By The Way	Erről jut eszembe, mellesleg
3. FYI	For Your Information	Csak hogy tudd!
4. JAM	Just A Minute	Egy pillanatt!
5. LOL	Laughing Out Loud	Hangosan nevetni
6. ROTFL	Rolls On The Floor Laughing	A földön fetreng a nevetéstől
7. THX	Thanks	Kösz!

Melyiket ismeritek? Van-e közöttük olyan, amelyet ti is használtok?

*Veszelszki Ágnes 2011: Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre. Doktori disszertáció kivonata, kézirat. ELTE BTK, Budapest. 10. oldal. Online: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/veszelszkiagnes/tesz.pdf>

- Kísérletek elvégzésére buzdítanak (pl. Tegyétek kezeteiket a torkotokra! Figyeljétek meg, hogy mi történik, ha kiejtitek a következő hangokat!).
- Kutatómunkára ösztönöznek (pl. Nézz utána, milyen területeket jelölnek az alábbi szavak: lép, nádas, semlyékes, zombikos!).
- Szituációs gyakorlatokat írnak elő (pl. Alkossatok párokat! Válasszatok az alábbi beszédhelyzetek közül! Írjatok egy rövid párbeszédet, amelynek témája az, hogy vajon érdemes-e egy kis lakásban kutyát tartani! Játsszátok is el!).
- Vitára ösztönöznek (pl. Szerintetek könnyű anélkül beszélni, hogy kézmozdulatokkal, arcmozdulatokkal kísérenék a mondanivalónkat? Miért? Vitassátok meg!). Stb.

Ez a változatos módszertani reper-toár lehetővé teszi, hogy a tanár az osztály képességének, érdeklődésének megfelelő feladatokat választhasson.

4. A MINDENNAPOKBÓL VETT PÉLDÁK

A grammatika életközeli tétele minden magyartanár számára komoly kihívást jelent. A tankönyv ebben azzal segít, hogy példáit a tanulók mindennapjaiból meríti. Ezzel segít megértetni, hogy a nyelvtani ismeretek nem pusztán elméleti, csak a nyelvtanóra keretein belül használható tudáselemek, hanem szorosan kapcsolódnak a hétköznapihoz. Pl:

- *Hányféle köszönést ismertek? Beszéljétek meg, hogy melyik formát milyen helyzetben szoktatok használni!*
- *Előfordult már veletek, hogy egy ismeretlen embertől kellett valamiben segítséget kérnetek? Mit tettetek? Mit mondtatok? Meséljétek el egymásnak!*
- *Vendégségben vagy. Utasítsd el udvariasan az általad nem kedvelt süteményt!*
- *Írj e-mailt az ismerőseidnek, amelyben felhívod a figyelmüket egy érdekes hétfégi programra! Szerepeljen benne,*

hogyan pontosan mi lesz a program, hol és mikor rendezik meg, és írd röviden arról is, hogy szerinted miért érdemes részt venni rajta!

5. OLDOTT HANGNEM

A tankönyv nem a tudomány távlatából szól a diákokhoz, hanem barátságos hangnemben, sok érdekes információval színesítve. A kiegészítő olvasmányok fontos szerepet töltenek be, hiszen a diákok szívesen veszik, ha „elkalandozhatnak” a tananyagtól, és megismerhetik például az iskolai vakációk történetét vagy a pantomim világát. Ezek a témák az adott leckéhez szorosan kapcsolódva jelennek meg.

A humor eszközével is gyakran él a könyv. A Piszkos Fred-történetből vett részlet vagy Egér Egon kérelme a Macskaellátási Hivatalhoz biztosan segít megértetni a diákokkal a levélírás szabályait.

5. Olvassátok el az alábbi szövegrészletet! A megjelölt helyeken egészítsétek ki leírással, illetve párbeszéddel!

Először volt az udvar.

Az udvart, közepén az autóröncsrel, Pazar Micu fedezte fel, és még Dunainak is csak hónapok múlva árulta el. Márpedig mindenki tudja, hogy Pazar és Dunai a legjobb barátok. De hát az ember nem mindennap bukkan egy ilyen udvarra. [leírás]

Pazar Micu, ha belépett ebbe az udvarba, császár volt. Igazán senki se vegye tőle rossz néven, hogy nem szolt mindjárt Dunainak. De aztán eljött egy nap, amikor Pazar Micu azt mondta:

[párbeszéd]

(Mándy Iván: Csutak és a szürke ló)

Beszélgető robotok

Az emberiséget régóta foglalkoztatja, hogyan hozhatnánk létre az emberhez meglehetősen hasonló robotokat. Ezeknek a kutatásoknak az eredményei a beszélgető robotok vagy chatbotok (az angol „chatter robot” „beszélgető robot” kifejezésből) is. A chatbotok olyan számítógépes programok, amelyeket arra fejlesztettek ki, hogy beszélgessenek az emberekkel. Tudásbázisuk segítségével képesek a kérdéseinkre megfelelő választ adni, és kérdéseket feltenni. Animált változataik különböző arckifejezésekkel reagálnak az általunk mondottakra: mosolyognak vagy éppen lebiggyesznek az ajkukat.

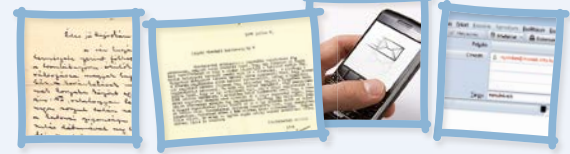
Alan Turing [elön túrni] még 1950-ben kifejlesztett egy módszert a mesterséges intelligencia tesztelésére.

Lényege, hogy egy ember elektronikus úton kérdéseket tesz fel egy külön helyiségben lévő robotnak és embernek. Ha a tesztelő hosszas beszélgetés után sem tudja eldönteni, hogy beszédpartnerai közül ki az ember, akkor a gép átment a tesztben. Ez azonban még egyetlen gépnem sem sikerült.

Szerintetek miből lehet rájönni, hogy géppel, és nem emberrel beszélünk? Vitassátok meg!

1. a) Figyeljétek meg a következő levélformákat! Beszéljétek meg, ti melyiket használnátok a leggyakrabban!

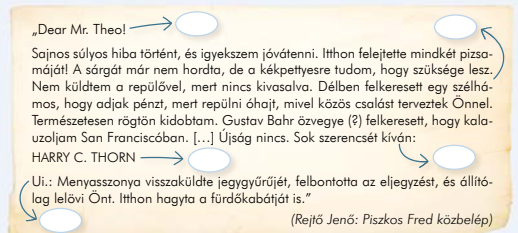

b) Vizsgáljátok meg, hogy az alábbi esetekben mely levélfajta használata a legcélszerűbb!

- Barátodnak beszámolsz a nyaralásról.
- Üzenetet hagysz reggel édesanyódnak, hogy massa ki a tornafélszerelésedet.
- Pontosítod a másnapi találkozó helyét és idejét a barátoddal.
- Engedélyt kérsz osztályfőnöködtől, hogy az utolsó tanítási órától távol maradhass.
- Távol élő nagyszüleidnek számolsz be az elmúlt hónap történéseiről.

2. a) A Pizkos Fred-történetek egyikében olvasható az alábbi levélrészlet. Határozzátok meg tanulmányaitok alapján, hogy a felsorolt szerkezeti elemek közül melyek illenek az egyes buborékokba!

alíráis, utóirat, tartalmi rész, megszólítás, dátum, elkészítés

- b) Melyik fontos szerkezeti elem hiányzik a levélből?
 c) Milyen viszonyban állhat a levél írója a címzetttel? Mi árulkodik erről?

6. KÉPI ELEMEK

A mai fiatalokat egy vizuális kultúra veszi körül. Éppen ezért szükséges és hasznos, hogy a nekik szóló taneszközök is megfelelő hangsúlyt helyezzenek a képiségre. Az ötödikeseknek szóló nyelvtankönyv sokrétűen, de soha nem öncélúan használja a vizuális eszközöket:

- Számos feladat kapcsolódik képekhez (Pl. Alkossatok az alábbi képek felhasználásával rövid történetet! A képek sorrendjét tetszőlegesen felcserélhetitek. Párban dolgozzatok!).
- Fontos ismeretek gyakran képi formában, táblázatok segítségével jelennek meg.
- Tréfás, ötletes rajzok segítik a tanulnivaló megértését.
- A tankönyv változatos, jól követhető tipográfiai eszközök (kiemelések, háttérzínek, szövegdobozok, buborékok stb.) használatával tagolja a tananyagot.

ÖSSZEĞZÉS

A felsorolt eszközök, eljárások lehetővé teszik a magyartanár számára, hogy érdekes, változatos, a diákok figyelmét felkeltő nyelvtanórát tartson, és felhívja a figyelmüket a tudatos, igényes és változatos nyelvhasználat fontosságára és gyakorlati hasznára.

Amennyiben tehát elhatározzuk, hogy a nyelvtani szabályok, összefüggések természetlen bemagoltatása helyett azoknak a hétköznapi kommunikációs helyzetekben való alkalmazására helyezük a hangsúlyt, akkor kétségtelenül előrébb lépünk számos tekintetben.

Például elérhetjük:

- hogy a diákok ne az egyik legrettegettebb, érthetetlen szabályok halmozásából álló tantárgynak tekintsék a nyelvtant;
- hogy ráébredjenek a tudatos és igényes nyelvhasználat fontosságára;

- hogy gyakorlatorientáltak, változatosak legyenek a nyelvtanórák;
- hogy mind a tanárok, mind a diákok kreatív módon vegyenek részt az órán;
- hogy a tanulók anyanyelvi kommunikációjuk fejlődésével a többi tantárgyban is jobb eredményeket érjenek el;
- hogy lebontsuk az iskolát a mindennapi élettől elválasztó falakat.

A Sokszínű magyar nyelv tankönyvcsalád a fent vázolt eljárásoknak, módszereknek köszönhetően hatékonyan hozzájárulhat ezeknek a céloknak a teljesüléséhez, ahhoz, hogy a nyelvtanításnak új, eddig ismeretlen perspektívái nyílhassanak meg.

Papp Csaba

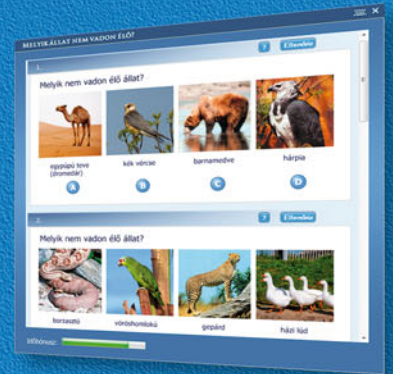
mozaLand.hu

Online tanulmányi játék és verseny

Ismerkedjen meg a Mozaik Kiadó **mozaLand** online tanulmányi játékaival!
A honlapunkról letölthető játék a diákok körében már több ezer tagot számlál.

www.mozaLand.hu

MOZAIK

A mozaLand a legnépszerűbb internetes játékok elemeire épül.

Egy virtuális világban, tanító lovagrendek feladatait megoldva szerezhetünk magunknak rangot és elismerést.

Az egész éven át tartó versengés osztályok és iskolák között is folyik, így a pedagógusokat és az érdeklődő szülőket is várjuk a sziget kis közösségeiben.

Mozaik Digitális Oktatás – **Interaktív táblára**

mozaBook 4

Digitális tankönyvek interaktív táblára

A mozaBook digitális tankönyvek a tanórai prezentáció nélkülözhetetlen eszközei. Számos **interaktív extra tartalom, tematikus eszköz és játék** teszi érdekesebbé, könnyebben befogadhatóvá a tananyagot. A pedagógusok munkáját **animációs, prezentációs és illusztrációs lehetőségek** segítik.

www.mozaBook.hu

MOZAIK

interaktív
3D-modellek

érdekes
videófilmek

mesék, dalok
zeneművek

interaktív
feladatok

www.facebook.com/mozaikkiado

Mozaik Kiadó · 6701 Szeged, Pf. 301., Tel.: (62) 470-101, Fax: (62) 554-666
szinter@mozaik.info.hu · www.mozaik.info.hu